STRIPSCHRIFT

STRIPS IN AFRIKA
PHILÉMON

NUMMER 394 * €6,70

25 JAAR URBANUS

5 414306 146501 03940

→ REDACTIO

De mensen achter stripwinkeliers-vereniging De Stripspeciaalzaak houden al jaren een overzichtslijst bij van het aantal verschenen Nederlandstalige strips per jaar. In 2006, zo melden zij, zagen 718 nieuwe uitgaven het licht, en in 2007 waren dat er 819. De teller voor 2008 staat na een half jaar, inclusief de herdrukken, al op meer dan 500. Om te voorspellen dat 2008 een record gaat breken is geen glazen bol nodig. Als je alleen naar de aantallen kijkt zou je inderdaad kunnen concluderen dat het goed gaat met de Nederlandstalige strip. Klaarblijkelijk is er veel vraag en wordt het aanbod daarop afgestemd. Of werkt het in de stripwereld niet zo? Onze regelmatige berichtgeving over sluiting van stripwinkels doet namelijk anders vermoeden. Jeugd is niet meer geïnteresseerd en een fatsoenlijke boterham is er niet mee te verdienen, zo is de gemiddelde reactie van de stripondernemer die zijn nering staakt. Andere indicaties om het stripklimaat te bepalen zijn het stijgende aantal stripuitgevers en de daarmee gepaard gaande versnippering van uitgaven. Of misschien beter: de diversiteit in het aanbod. Uitgevers als Silvester, Daedalus en L storten zich op de nalatenschap van uitgeverij Talent, terwijl anderen het meer zoeken in het uitbrengen van oude, veelal niet eerder in album verschenen strips. Ook de stapel manga's van vooral de uitgevers Glénat en Kana wordt groter en groter. Voor ieder wat wils, zo lijkt het. En toch maken wij ons zorgen. Het (over)-aanbod van strips kan er namelijk ook op duiden dat grotere uitgevers het verlies aan inkomsten trachten te compenseren met het uitbrengen van meer titels. In dat geval volgt onherroepelijk een terugval, want zoveel kopers van strips zijn er niet meer op de markt.

INHOUD

2 ACTUA

9 STRIPDAGEN HAARLEM 2008
Mars Gremmen

10 STARS & STRIPS
Olav Beemer

12 25 JAAR URBANUS
Teus de Kruijf

18 DULIEU-DOSSIER
Annette Wouters

24 STRIPS IN AFRIKA
Rik Sanders

30 PHILÉMON
Olivier Wortel

35 BITS & PIECES
Ben Bits

36 DE BOVENTOON

46 HEINZ SERVICE SPREAD

→ OMSLAG

De omslagtekening van dit nummer maakte Willy Linthout speciaal voor *Stripschrift*. Na het interview over 25 jaar *Urbanus*-strip ging hij enthousiast aan de slag. De hierbij afgebeelde tekening was de eerste schets voor dat omslag. Linthout symboliseert hiermee de volwassenheid die door de jaren heen in de strip en zijn makers is ontstaan. Stripfiguur Urbanus moet eraan geloven en wordt door zijn ouders – Eufrazie en Cesar – in nette kleren gehesen. In de etalage blijft zijn oude kloffie hangen. Te koop voor weinig, vermoeden wij. Zo te zien is Urbanus zelf nog niet helemaal overtuigd van zijn nieuwe *look*. Wij begrijpen dat heel goed; wat is Urbanus immers zonder zijn petje, rode broek en bretels?

Single op tv

Het zoemde al enige maanden rond, dat gerucht dat stripreeks *Single* van tekenaar Hanco Kolk en schrijver Peter de Wit op televisie gaat verschijnen, maar op 10 juli maakte Net 5 het officieel. Vanaf dinsdag 14 oktober wordt dertien weken lang om 21.30 uur een aflevering vertoond.

De serie die de belevenissen van drie alleenstaande – of 'alleengaande' – vrouwen vertelt, sluit qua programmering goed aan bij de nu populaire veelal Amerikaanse series zoals *Sex and the City*. De dames Stella (stoer, op seks belust en een strak lichaam), Fatima (dromer, filosofisch en romantisch van aard) en Nienke (groot, emotioneel en vooral berucht om haar buien van 'verschrikkelijke ongesteldheid') worden in de serie vertolkt door achtereenvolgens Katja Schuurman, Bracha van Doesburgh en Eva van der Gucht.

Katja Schuurman, bekend geworden in *Goede tijden, slechte tijden*, speelde daarna in tv-series als *Westenwind*, *All Stars* en *Costa!* Ook haar tv-optreden in *Katja vs Bridget* werd goed bekeken. Filmrollen had ze ondermeer in *Cool!* van Theo van Gogh en recenter in *Kapitein Rob en het geheim van professor Lupardi*. Zingend had ze succes met het trio *Linda, Roos & Jessica* en haar lichaam was in volle glorie in *Playboy* te bewonderen.

Bracha van Doesburgh kennen we van de succesvolle films *Het schnitzelparadijs*, *Vet hard* en vorig jaar nog *Moordwijven*. Daarnaast speelde ze in *Baantjer*, *Grijpstra & De Gier*, *Van Speijk* en *Boks*. Ook was ze te zien in *Klokhuis* en in reclame voor Monatoetjes.

De Vlaamse Eva van der Gucht speelde eerder mee in de films *Iedereen beroemd!* en *Snow Fever*. Op televisie was te zien bij *Kopspijkers*, het improvisatieprogramma *De vloer op* en in *Wie is... de mol?*

De dames die in *Single* behalve collega's in een streekziekenhuis ook vriendinnen zijn, spreken in het café over (mislukte) liefdes, mannen, relaties en het leven in al zijn lagen.

Ger Apeldoorn en Wim Bax namen de televisiescripts voor hun rekening. De productie is in handen van Fourone Media. TdK

→ SUVAAL

KOM OP! OPSCHIETEN! WE KOMEN TE LAAT!!
JA JA, EVEN DIT UITLEZEN...
SUSKE en WISKE
DE BINTERNE BITE
SUSKE en WISKE
DE BINTERNE BITE
OEF.. DAT BEGINT GOED...

DE STRIPWERELD LEEFT, EN HOE! OP DEZE PLAATS GEEFT STRIP-COLUMNIST ERWIN SUVAAL HIEROP ZIJN PERSOONLIJK COMMENTAAR.

ERWIN.SUVAAL@STRIPSCHRIFT.NL

Nieuwe Bommel-reeks gepresenteerd

Op woensdag 2 juli vierde een klein en select gezelschap – wij zagen onder meer Remco Campert, Jan Siebelink en Diederik van Vleuten – goedgemutst de start van een reeks waarin alle *Bommel*-verhalen nogmaals zullen worden uitgebracht. De 'Volledige werken'-serie van uitgeverij Panda is namelijk al jaren niet meer volledig te koop. Minister Ronald Plasterk was bereid gevonden de eerste exemplaren van de nieuwe serie in ontvangst te nemen en Robbert Ammerlaan, directeur van de uitgeverij, kon zo'n kans op publiciteit natuurlijk niet laten lopen. Vandaar het nogal spontaan en op korte termijn georganiseerde feestje, waarbij ook kleinkinderen Milou Toonder en Irwin Toonder acte de présence gaven. Zij vormen – samen met tekenaar Will Raymakers – momenteel het bestuur van de Stichting Het Toonder Auteursrecht, beheerder van de nalatenschap van Marten Toonder en samen met *NRC Handelsblad* en De Bezige Bij de initiator van de nieuwe reeks. Met deze verse *Bommel*-serie komt in de komende jaren ongetwijfeld een nieuwe generatie lezers in aanraking met het werk van Toonder.

De nieuwe reeks heeft een in oblong-formaat, uiterlijk indentiek aan de acht deeltjes van de *65 jaar Tom Poes*-reeks uit 2006/2007, maar dan met een blauwe linnen rug. De tekeningen worden gedigitaliseerd en opgeschoond en wat de tekst betreft zal de laatste door Toonder gecorrigeerde versie – we nemen aan dat hiermee de Panda-versie wordt bedoeld – worden ontdaan van spelfouten en inconsequenties. Ze kosten €15 per deel, met een waardebon uit *NRC Handelsblad* €12,50. De komende tien jaar zullen er in totaal zestig deeltjes verschijnen. Ook zijn er luxe genummerde edities van de eerste twee delen te koop, alsmede een boek op ware grootte, zoals eerder *Met uw welnemen* in 1973 werd uitgebracht. Dat laatste boek kost €75 en heeft een oplage van 4000 exemplaren.

Op onze vraag aan Eiso Toonder – die de voorwoorden en flapteksten schrijft – of echt *alle* verhalen zullen worden heruitgebracht (wij herinneren ons nog als de dag van gisteren Marten Toonders weigering tijdens een project van Het Stripschap uit de jaren 1970, en huivering tijdens het Panda-project) meldde hij: 'Ik wil de vier verhalen die mijn vader niet zelf heeft gemaakt eigenlijk niet laten opnemen, maar op een feestelijke dag als vandaag moet je een uitgeefdirecteur daarmee niet lastigvallen.' AvO

FOTO WILLEM NABER

Na diverse toespraken kon de Bommel-taart worden aangesneden. Links van de minister staat Eiso Toonder, rechts Milou Toonder.

Bommel-hoorspel als audioboek

Sinds begin februari 2007 zendt de Nederlandse radio de hoorspelserie **Bommel** uit. Van de 177 verhalen die de Bommelsaga van Marten Toonder omvat worden er door de NPS 75 als hoorspel uitgebracht. Uitgeverij Ton Paauw heeft een eerste selectie van zeven verhalen uit deze reeks bijeengebracht op 8 cd's in een audioboekuitgave: *Bommelhoorspelen op cd* (ISBN 978-9023-429-739, prijs € 29,95). Een ideale uitgave voor liefhebbers die weinig naar de radio luisteren (Radio 1, 4 en 6 en de Wereldomroep) en/of vergeten de afleveringen op *www.hoorspelbommel.nl* af te spelen.

Uitgeverij Ton Paauw heeft er, zoals menig andere Toonder-uitgave uit het fonds, een fraaie cassette van gemaakt. De acht cd's gaan vergezeld van een informatief boekje, met een voorwoord van artistiek leider Peter te Nuyl, die ook verantwoordelijk was voor de hoorspelbewerking van *Het bureau* van J.J. Voskuil. De absolute hoofdrollen in de Bommel-hoorspelen zijn weggelegd voor Mark Rietman (Heer Bommel) en Jacob Derwig (Tom Poes), ondersteund door een veertigtal andere acteurs. RS

→ FLITSEN

➲ In 2009 is het in Brussel strips wat de klok slaat. In dit themajaar wordt *Brussels 2009 BD Comics Strip* gevierd. Met een budget van 3,4 miljoen euro worden ondermeer verschillende tentoonstellingen in diverse musea gefinancierd, maar ook dertien nieuwe stripmuren. Daarnaast opent tegenover het BCB een Nero-huis. ➲ Insektoloog Yves Gomy heeft een nieuw ontdekt schildvleugelig insect uit Tanzania genoemd naar de stripfiguur Kid Paddle van tekenaar Midam. Formeel heet het beestje Hypocaccus Kidpaddlei. ➲ Na *Persepolis* wordt ook Marjane Satrapi's *De muzikant* verfilmd. Dit keer geen tekenfilm, maar een echte met acteurs. Het verhaal gaat over een muzikant, een virtuoos op de tar, die nadat zijn instrument kapot raakt, niet meer verder wil leven. ➲ De Vlaamse cartoonist Lectrr kijkt over de grenzen. Zijn absurde cartoons worden nu ook tweemaandelijks in *Kreten*, het grootste humorblad van Hongarije geplaatst. ➲ Ook *Plunk!* van Cromheecke en Letzer gaat via publicatie in een stripblad kennismaken met de Hongaren. ➲ Een andere Vlaming, Mike Hermans alias Maaik, signeerde zijn boeken tijdens het UIA World Congress of Architecture in Turijn. Maaiks belangrijkste thema in de strip is bouwen en architectuur, vandaar. ➲ Studio Noodweer koppelde tijdens Stripdagen Haarlem voetbal aan strips door een getekende voetbalposter uit te brengen waarop afbeeldingen ontbraken. De tekening kon compleet worden gemaakt door er stickers op te plakken die in zakjes werden verkocht. Wij wachten nu op de eerste voetbalposterstickerruilmiddag. ➲ De smurfen blijven Europese steden verrassen met hun invasies. Na de start in Angoulême werden tot nu toe Scheveningen, Gent, Milaan, Erlangen en Luik aangedaan. ➲ Culemborg krijgt een Marten Toonderpad zo heeft het college van B&W besloten. In de wijk Lanxmeer zijn meer straten vernoemd naar in het Nederlands schrijvende auteurs zoals Guido Gezelle en Godfried Bomans. ➲ De liefhebbers van *Gen Barrevoets* mogen weer hoop hebben. Naar verluidt komt na een pauze van meer dan een jaar binnenkort deel 4 uit van de reeks over de Japanner Gen

Een nieuwe bommelding

Pim Oosterheert stelde *Een bommelding – Over het werk van Marten Toonder* (ISBN 978-90-79461-01-1, 52 pagina's, zwart/wit, sk, € 6,99) samen als een lesbrief voor de bovenbouwklassen van HAVO en VWO voor de lessen Nederlands en Culturele en Kunstzinnige Vorming.
De inhoud bestaat uit een korte beschrijving van de schrijver en mens Marten Toonder die vooral als verhalenverteller wordt gepositioneerd en minder als striptekenaar. Ook Toonders plaats in de ontwikkeling van het Nederlandse beeldverhaal en zijn positie binnen de Nederlandstalige literatuur wordt uitgelegd en toegelicht.
In verschillende paragrafen wordt aansluitend ingegaan op de kenmerken van de verhalen zoals dualiteit, de typerende karakters en de rol van de natuur. Ook het taalgebruik en de toegepaste stijlfiguren worden met voorbeelden uitgelegd. Zo valt op te maken dat Toonder veelvuldig eufemismen (verzachtende uitdrukkingen), hyperbolen (overdrijvingen), paradoxen (schijnbare tegenstellingen) en archaïsmen (verouderde woorden) gebruikte.
Het tweede deel van het boek, een gezamenlijke uitgave van Stichting Museum De Bommelzolder en de Marten Toonder Verzamelaarsclub, is gevuld met vragen en opdrachten die verdeeld zijn in algemene vragen, vragen specifiek over het – deels geplaatste – verhaal *De zonnige kijk*, veelal verwoord als 'wat betekent' en 'welke stijlfiguur' en tot slot vragen over de tekeningen zelf. Zo wordt ondermeer gevraagd op welke wijze Toonder beweging weergeeft of sfeer aanbrengt. Behalve voor scholieren is de uitgave ook zeer geschikt voor mensen die zich in relatief korte tijd wat willen verdiepen in de Bommelsaga. TdK
Meer info: *www.bommelzolder.nl*

A D V E R T E N T I E

De redactie van *Stripschrift* zoekt ter versterking van haar medewerkersteam een aantal

ENTHOUSIASTE VERSLAGGEVERS (M/V)

die bijdragen kunnen leveren aan de actua-pagina's van het blad, alsmede aan de online-berichtgeving op ***www.stripschrift.nl***

Van de 'razende reporters' wordt onder meer verwacht:
- dat zij snel kunnen reageren/produceren naar aanleiding van nieuwsfeiten binnen de stripwereld
- dat zij de Nederlandse taal in meer dan voldoende mate beheersen
- dat zij beschikken over een gezonde hoeveelheid eigen initiatief

Gezien het feit dat zowel de redactie als de medewerkers hun werkzaamheden pro Deo verrichten kunnen alleen de in overleg gemaakte onkosten worden vergoed.

Gegadigden kunnen reageren door een brief met voldoende informatie te sturen aan:

Stichting Uitgeverij Stripstift
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
of naar uitgever@stripstift.nl

Het meezenden van – liefst actuele – eigen journalistieke producties of producties waar substantieel aan is bijgedragen kan een positief effect hebben.

Barrevoets die de atoombomaanval op Hiroshima overleeft. ➲ Tot en met 17 augustus is op het Belgische station Heide de tentoonstelling *Figuren van Willy Vandersteen op Kalmthoutse locaties* nog te bezoeken. ➲ Het bericht circuleerde al langer, maar dat er een heuse Smurfenfilm komt met echte acteurs, gemixt met 3D-animatie, lijkt nu toch waarheid te worden. Colombia Pictures en Sony Pictures Animation hebben sinds kort de rechten in hun bezit. En dat is vast niet voor niets. ➲ Vanaf medio juni is de strip *Claire* (Robert van der Kroft, Jan van Die, Evert Geradts) uit de Nederlandse *Flair* verdwenen. Ook een manier om het twintigjarig jubileum van de strip te vieren... Volgens de redactie waren de meningen over de strip onder de lezers behoorlijk verdeeld. Sindsdien heeft Andrea Kruis het stokje overgenomen met de strip *Alles goed...?* In haar debuutnummer (25) geeft ze een uitgebreid interview. *Claire* blijft wel in de Vlaamse en Franse *Flair* verschijnen. Ook staat de strip sinds april dit jaar in het Duitse *Zack Magazine*. ➲ Ballon Media overweegt de strip *Jommeke* van Jef Nys in een audiovisueel project te verwerken. Echt duidelijk wat of hoe is het nog niet en de plannen zullen niet eerder dan 2010 tot resultaat leiden. ➲ Ander nieuws van deze mediagigant: men denkt daar nu na over de herlancering van weekblad *Robbedoes* in een aangepaste versie. Eerst zien, dan geloven! ➲ In september wordt Enki Bilals *Nikopol*-trilogie als computerspel op de markt gebracht. Verantwoordelijk is gamefirma White Birds waar een andere bekende in de stripwereld achter schuil gaat: Benoît Sokal. ➲ Casterman bundelde twee oude klassiekers van François Schuiten en Claude Renard die eerder apart in de Arboris Luxereeks verschenen. *De medianen van Cymbiola* en *De rail* dateren uit 1982 en 1983. De nieuwe uitgave – *Metamorfoses* – kent een nieuw omslag, enkele toelichtingen van de auteurs en zelfs een leeslintje. En dat allemaal voor €26.

Stripblad Eppo komt terug

Dat was het grootste nieuws dat vlak voor Stripdagen Haarlem naar buiten kwam. Stripblad *Eppo* verscheen in 1975 voor het eerst na een samensmelting van de stripbladen *Sjors* en *Pep* om na talloze naamswijzigingen uiteindelijk noodgedwongen in 1999 definitief het loodje te leggen. Rob van Bavel van Don Lawrence Collection laat het blad een doorstart maken vanaf januari 2009. Hij omschrijft de periode van *Eppo* als 'De Gouden Eeuw van de strip'. Op de planning staan 25 nummers die tweewekelijks zullen verschijnen. Veel bekende namen van auteurs èn stripreeksen zullen bijdragen aan de nieuwe *Eppo*. Dat Romano Molenaar, Jorg de Vos en Martin Lodewijk *Storm* in het blad zullen publiceren zal niet de grootste verrassing zijn. Maar ook Henk Kuijpers (*Franka*), Hans van Oudenaarden en Frank Jonker (*Bob Evers*), Carry Brugman en Dick Matena (*De partners*), Eric Heuvel en Martin Lodewijk (*January Jones*) en nogmaals Martin Lodewijk met *Agent 327* zullen hun opwachting maken. Over een aantal plannen kon Van Bavel nog niets met zekerheid zeggen. Zo kon hij slechts de hoop uitspreken dat Toon van Driel *Rokus* wil oppakken en hoopt hij Aloys Oosterwijk zo ver te krijgen dat *Cor Morelli* weer terugkeert. Ook de naamgever aan het blad (Uco Egmond) doet mee, net als Pieter Hogenbirk, Mark Retera en Jean-Marc van Tol. Van Bavel geeft aan dat er naast strips ook ruimte is voor redactionele bijdragen. Actueel nieuws maar ook meewerkende tekenaars kunnen worden belicht. Hoe het na een jaar verder gaat weet Van Bavel nog niet. 'Eerst maar eens afwachten hoe jaar één gaat; de reacties zijn tot nu uitsluitend positief. Ik zie dat ook terug in de aanmeldingen voor abonnementen; enkele honderden mensen hebben zich al aangemeld.' Een abonnement voor het blad dat full colour wordt gedrukt en uit 32 pagina's bestaat, kost per kwartaal € 24,75 en per jaar € 99. 'Hoe eerder je aanmelding binnen is, hoe meer voordelen je ontvangt', meldt de enthousiaste uitgever, die zelf ook versteld staat van de reacties. 'Het is echt een breed gedragen initiatief', zo vertelt Van Bavel. 'Kijk alleen maar naar het aantal media dat aandacht heeft gegeven aan het blad. Onlangs was ik samen met Dick Matena bij de VPRO op de radio. We kregen maar liefst twintig minuten de tijd om ons verhaal te doen'. TdK

Meer info op *www.eppo.nu*

LINKS - Willy Lohmann kon het niet laten om alvast zijn gedachten te laten gaan naar de terugkeer van een ander legendarisch blad.

ADVERTENTIE

SUPERSTRIP SPECIAALZAAK

EPPO.NL

Kleine Berg 33 • 5611 JS Eindhoven • tel. 040 - 244 18 82 • fax 040 - 243 58 73 • www.eppo.nl

FOTO YVONNE BREUEL

VAN LINKS NAAR RECHTS – **Burgemeester Karl-Heinz Otto, Stephan Vogelskamp (directeur Herman van Veen Studios Duitsland), Frank Janßen (eigenaar van Galerie 24D), uitgever Arco van Os, Jan Bart Dieperink en Laura de Moor.**

Hermanus nu ook in het Duits

De Nederlandse stripparel *Hermanus 1: Onzinnige avonturen* van Herman van Veen en Jan Bart Dieperink is in het Duits uitgebracht onder de titel *Unsinnige Abenteuer*.

Het eerste exemplaar werd op 13 mei aangeboden aan burgemeester Karl-Heinz Otto van de Duitse plaats Goch. In die stad moet op termijn het Alfred Jodocus Kwak Haus verrijzen, een vakantieoord voor ernstig zieke kinderen en hun familie.

Tijdens de feestelijke bijeenkomst in Galerie 24D werd door kunstenares Laura M.C. de Moor ook nog een door haar gemaakt *Hermanus*-beeldje aan de burgemeester overhandigd. AvO

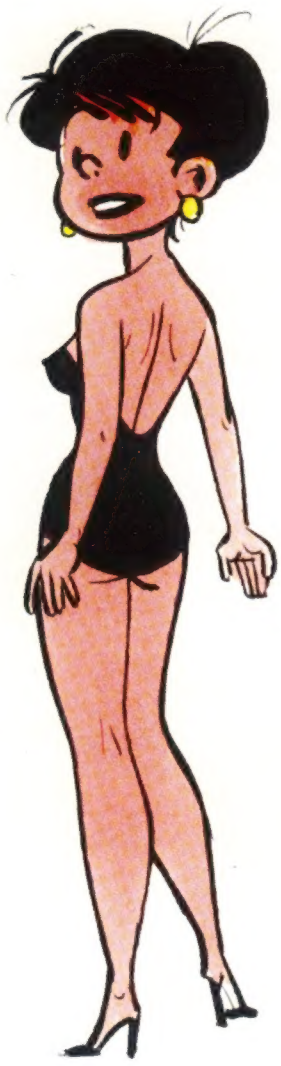

Bob Mau Retrospectieve

Naar aanleiding van het overlijden van Bob Mau (1926-2006) besloot het gemeentebestuur van Brasschaat, de plaats waar hij de helft van zijn leven woonde, een expositie te wijden aan deze schilder, illustrator en striptekenaar.

Bij uitgeverij Bonte verscheen een gelijknamige uitgave (*Bob Mau Retrospectieve*, 48 pagina's, kleur, sk, € 10), samengesteld door Ilya de Roey, waarin de veelzijdigheid van Mau inzichtelijk wordt gemaakt.

Mau start al vroeg met tekenen al duurt het tot eind jaren 1950 vooraleer hij echt een succesvolle strip gepubliceerd krijgt die ook meteen in albumvorm voor de markt beschikbaar komt (*Pits en Kaliber*). Daarvoor bedenkt en tekent hij strips zoals *Zulma*, *De Pagadders*, *Piet Velo & Tony* en *Snopke & Kozijn*.

Zijn grootste stripsucces ontstaat als hij voor *De Gazet van Antwerpen* de reeks *Kari Lente* bedenkt. Het betekent een samenwerking met deze krant die 32 jaar zal standhouden. Zo getrouw als Mau aan zijn voorpublicatie is, zo divers zijn de uitgevers die daarna de verhalen in albumvorm brengen. Deze tentoonstellingscatalogus toont dit overduidelijk aan in het hoofdstuk bibliografie. Alle omslagen van alle uitgevers worden daarbij afgebeeld. Achtereenvolgens Standaard, Knorr, Born (waar de reeks start onder de naam *Klarinet & Co*!), Rombouts, De Vlijt, Brabant Strip, Van Opstal – De Poortere, Bonte en Adhemar wagen zich met één of meerdere delen op de markt. Een aantal van hen doet dat vandaag de dag nog steeds.

De tentoonstellingscatalogus bevat verder nog een korte biografie en een beschouwing van het kunstenaarswerk van Mau (portretten, naaktstudies, landschappen, maar ook cartoons en illustraties). Ook haalt Merho, die bevriend was met Mau, nog wat herinneringen op. TdK

BOVEN – **Bob Mau en Robert Merhottein, met recht goede vrienden voor het leven.**

→ WEBFLITSEN

IN HET KORT STAAT HIER EEN AANTAL ONLINE-NIEUWS-BERICHTEN UIT DE AFGELOPEN PERIODE. WILT U DE VOLLEDIGE VERSIE NALEZEN, SURF DAN SNEL NAAR **WWW.STRIPSCHRIFT.NL**

09 MEI Op 8 maart opende stripwinkel Windmill Comics haar deuren in Spijkenisse. Johan de Neef is de uitbater. Na 23 jaar De Bijenkorf werd hij daar weggereorganiseerd waarop hij bestoot van zijn hobby zijn werk te maken.

09 MEI Op 12 december 2007 vliegt een helikopter van de Koninklijke Luchtmacht in een hoogspanningslijn boven de Waal ter hoogte van Hurwenen. Circa 30.000 huishoudens en bedrijven in de Tieler- en Bommelerwaard komen zonder stroom te zitten. Netbeheerder Continuon blikt in zijn jaarverslag 2007 middels een strip terug op deze kabelbreuk.

16 MEI In Amsterdam blijkt de politie afgelopen dinsdag cartoonist Gregorius Nekschot te hebben aangehouden. Ook hebben rechercheurs zijn huis doorzocht en materiaal in beslag genomen. Volgens het OM heeft Nekschot zich in acht tekeningen schuldig gemaakt aan discriminatie en mogelijk aanzetten tot haat of geweld.

06 JUN Het thema van de Week van het Huisdier van dit jaar was 'Vakantie: ook leuk voor uw huisdier?' Een speciale uitgave ondersteunt dit initiatief en geeft tips en oplossingen over de omgang met dieren tijdens de vakantie. Zoals in vorige jaren spelen de personen – in dit geval vooral de dieren – uit de stripreeks *Jan, Jans en de kinderen* een hoofdrol.

06 JUN Chris Ware heeft de VPRO Grand Prix 2008 gewonnen. Marcel Ruijters kreeg de VPRO Hoogste Prijs 2008 toebedeeld. Deze stripprijzen worden vanavond uitgereikt tijdens de opening van Stripdagen Haarlem.

13 JUN Minck Oosterveer wordt de nieuwe tekenaar van *Storm* en start – samen met scenarist Willem Ritstier – een tweede reeks op, naast de serei van het huidige team.

16 JUN Uitgeverij Silvester brengt *Cash - I See a Darkness* van Reinhard Kleist uit. De Nederlandse uitgave van deze Duitse verstripping van het leven van muziekheld Johnny Cash verschijnt naar verwachting eind dit jaar.

19 JUN Vanaf 16 juli exposeren vijf Vlaamse stripauteurs hun werk in The Illustration House in New York. Het is voor het eerst dat een (klein) collectief van Vlaamse stripauteurs in The Big Apple exposeert. Tegelijkertijd wordt ook gepoogd het werk van de vijf uitverkorenen te slijten bij de Amerikaanse media.

27 JUN Al eerder werd door uitgeverij Sanoma het einde aangekondigd van de succesvolle stripreeks *Donald Duck als...* Deel 132 bevatte al enkele geïllustreerde verhalen, en nu staat deel 133 aangekondigd voor begin juli. De verschijningsfrequentie van de serie wordt teruggedraaid naar maximaal één album per jaar.

STUDIE VOOR STORM / MINCK OOSTERVEER

04 JUL Nog tot en met 6 juli loopt de week van het luisterboek. In dat kader verschijnt bij uitgeverij Rubinstein een luisterboek van Dr. Seuss, getiteld *De kat met de hoed*. In het verhalenboek zijn veel illustraties opgenomen en muziek van Berend Dubbe; de verhalen worden voorgelezen door Anton de Goede.

05 JUL *Witch*, het heksenblad voor jonge meiden, stopt ermee na het juninummer (62) van dit jaar. In het laatste nummer meldt de redactie dat men alle mogelijke en toepasselijke middelen (kaarsenmagie, runen raadplegen en geluk-spells het universum insturen) heeft uitgeprobeerd, maar dat de harde werkelijkheid hen geen andere keus laat.

08 JUL Net als vorig jaar maakt Pieter Geenen voor *Trouw* een speciale zomerstrip van *Anton Dingeman*. Was het in 2007 een bewerking van een verhaal van Gogol, dit jaar gaat de serie over levensvragen.

09 JUL *Vrij Nederland* verklaart zijn experiment met illustraties als mislukt. Na de recente restyling blijkt er alleen plaats voor foto's. Alle tekenaars zijn eruit gegooid, op Peter van Straaten na.

ADVERTENTIE

Voor strips, boeken, originele tekeningen, autofolders, strip-verzamelobjecten en veel meer kijk je op www.profbarabas.nl
Nu vele Suske en Wiske-items in onze webwinkel!
-MAU-
Prof Barabas
Met spoed gezocht: mooie stripverzameling. Barabas biedt u een eerlijke en goede prijs!! Mail ons op info@profbarabas.nl of bel 06-16110888

ADVERTENTIE

Stripdagen Haarlem 2008

Leuk hoor, een nieuw boekje uitbrengen tijdens Stripdagen Haarlem (*De Red@ctie*, uitgeverij Stripstift, € 9,95!), maar de hele dag signeerplichtig zijnde had ik geen enkele tijd om met een aangeschoten hoofd collega's in hun gezicht te flitsen met mijn fotocamera. Gelukkig stelden Erwin Suvaal, Pieter Hogenbirk (de foto's uit 1887, genomen met wankel statief) en Stripeljee's Jim Bb fotomateriaal beschikbaar en kunt u toch nog genieten van een fijne Haarlem-reportage van uw favoriete *Stripschrift*-verslaggever.

Uw reporter, Mars Gremmen, aan het werk. (Dat hoofd hoort zo).

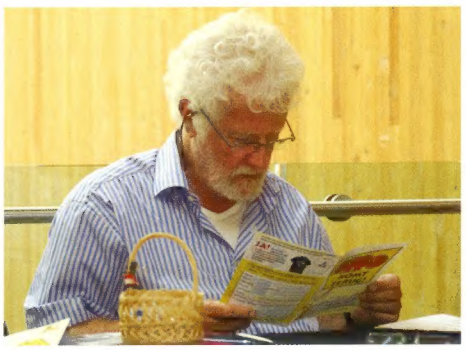

Jan Kruis twijfelt of een t-shirt wel voldoende reden is om hem als *Eppo*-abonnee over de streep te trekken.

Henk Kuijpers, gekrompen in de was. Iets anders kan ik er niet van maken.

Altijd pijnlijk als je wordt betrapt met een opblaaspop. Zo ook voor *Plunk!*-tekenaar Luc C.

De ruige Lamelos-jaren zijn voorbij. Haarlem werd vergast op een fletse Vogeltjesdans-uitvoering van Jeroen Funke en Boris Peeters.

Uitgeverij Syndikaat had een mobiele beveiligingscamera ingezet om de boekjes van Jeroen Steehouwer te beschermen tegen diefstal.

Of scenarist Bastiaan Geleijnse ook *Garfield*-stempels in *Fokke & Sukke*-boekjes zette is mij niet bekend. Menig tekenaar was trouwens stikjaloers op het vrolijke kaboutertje dat Bastiaans nek met zijn kleine voetjes masseerde.

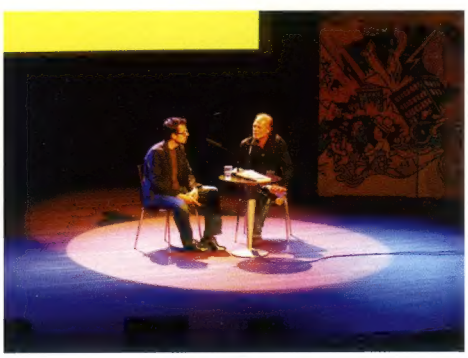

De laatste foto-opname van Jeroen Mirck en Hanco Kolk. Vlak voordat ze opgezogen werden door een buitenaards ruimteschip, om aldaar onderworpen te worden aan een verrassend anaal onderzoek.

De redactie van dit prachtblad wordt bijna van het balkon geblazen door een woeste onomatopee.

Het Amy Winehouse-kapsel van *Sjors & Sjimmie*-tekenaar Robert van der Kroft baarde veel opzien. Dat denk ik tenminste, want ik was er zelf niet bij.

Eugène-tekenaar Jan Dirk Barreveld probeert op geniepige wijze het Studio Noodweer-geldbakje leeg te roven...

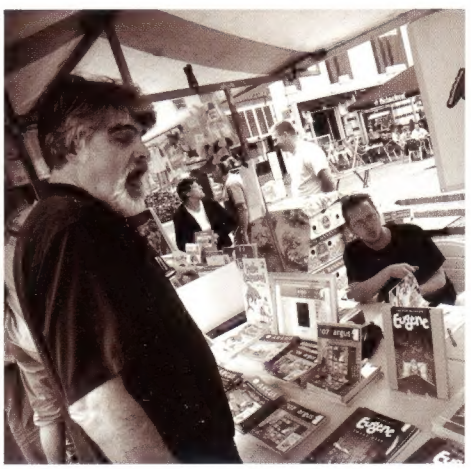

...maar wordt keihard betrapt door collega Rob Derks en een toevallig langswandelende Daan Jippes.

Na al die lelijke koppen ben ik hard toe aan een prachtig fotootje van die kleine schattebout van een Alice Kok. (Ze haat mij voor dit...!)

ADVERTENTIE

STRIPS & VEEL MEER!
STRIPS & veel meer!
Scheffersplein 1 Dordrecht
078 6142012 • stripwinkel-sjors.nl
STRIPWINKEL SJORS
313
STRIPCURIOSA
driedertien®
STRIPCURIOSA
Voorstraat 313 Dordrecht • 078 6489500

ADVERTENTIE

HERSTART

Soms heeft een comic gewoon een herstart nodig. Omdat nummer 428 uit de reeks nu eenmaal minder uitnodigt tot lezen dan nummer 1. Nu klinkt dat in dit voorbeeld nog wel logisch. Maar door groeiende commerciële belangen is de laatste jaren de grens voor een acceptabele herstart van een lopende serie flink naar beneden bijgesteld.

Vijftig nummers, iets meer dan vier jaar, duurde het voor Dark Horse Comics de maandelijkse serie *Conan* tot een einde liet komen en meteen daarna overschakelde naar de lancering van *Conan the Cimmerian*. De makers zijn niet eens veranderd, want Timothy Truman (bekend van *Jonah Hex*) en Tomás Giorello blijven de avonturen van de door Robert E. Howard bedachte barbaar schrijven en tekenen. Wat wel verandert, is de insteek van de serie. Conan keert terug naar zijn geboorteland Cimmeria en na een kort en goedkoop nulnummer verschijnt in de maand juli het eerste reguliere deel van deze nieuwe serie. Oude grootmeester Joe Kubert tekent een speciale variant cover.

Bij *Batgirl* duurde het zes jaar en drieënzeventig nummers voor DC Comics de stekker uit de serie trok. De Batgirl van dat moment werd zelfs vervangen door een geheel ander personage, tot ergernis van de fans. Voor de uitgeverij een mooie gelegenheid voor het boetekleed en, uiteraard, een herstart. *Batgirl* verandert niet van titel, wel van opzet en van makers. Schrijver Adam Beechen (*Robin*) en tekenaar Jim Calafiore (*Gotham Underground*) begonnen in de tweede week van juli namelijk aan een zesdelige miniserie. En de oude Batgirl, die is terug, in haar oude pak.

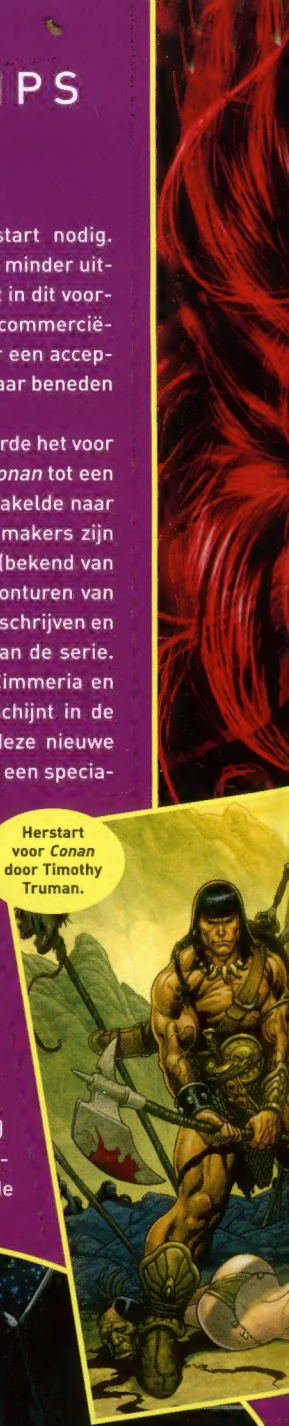

OLAV BEEMER

Ook *Inhumans* krijgen spin-off van *Secret Invasion*.

Het is volop zomer, nog steeds de periode bij uitstek voor het uitgeven van dikke bundels en graphic novels. Image Comics doet met die trend mee en komt eind juli met het bijna vijfhonderd pagina's tellende *Comic Book Tattoo*. Hoewel de titel misschien niet direct de lading dekt, gaat het hier om een verzameling van meer dan vijftig kortere verhalen, gemaakt door een paar dozijn bekende comicmakers. Bijzonder daarbij is, dat alle verhalen zijn gebaseerd op de songs van Tori Amos. Neil Gaiman (*The Sandman*), iemand die door Amos al veelvuldig in haar songs wordt aangehaald, verzorgt het voorwoord, de verhalen zelf komen van onder andere Pia Guerra (*Y: The Last Man*), Jock (*The Losers*), Colleen Doran (*A Distant Soil*) en Mark Buckingham (*Fables*). De bundel gaat $29.99 kosten.

De gebroeders Gilbert en Jaime Hernandez komen weer met nieuw materiaal van hun reeks *Love & Rockets* bij de uitgeverij Fantagraphics. Niet zomaar in het bekende formaat, nee, ze kiezen vanaf nu voor een reeks waarvan ieder jaar een nieuw en extra dik nummer verschijnt. Honderdtwaalf pagina's lang vertellen de broers nieuwe verhalen over hun bekende en minder bekende personages, waarbij het deel van Jaime zelfs bestaat uit één groot verhaal met de voor hem toch wat minder gebruikelijke superheldenthematiek. De coverprijs van dit nummer is $14.95.

Uitgeverijen die niet zo snel een graphic novel of bundel met nieuw materiaal bij de hand hebben, kunnen nog altijd terugvallen op verzameld oud werk. Dark Horse Comics kondigt alvast voor oktober *The Art of Tony Millionaire* aan, een artistiek samenraapsel van illustraties, verhalen en foto's van de bedenker van *Sock Monkey*. DC Comics is in diezelfde maand van de partij met *Fables: Covers by James Jean*, waarin alle covers en schetsen van de populaire Vertigo comic zijn gebundeld. Beide kosten $40. Oni Press, tot slot, komt met de hardcover van *Local*, de veelgeprezen miniserie van makers Brian Wood (*DMZ*) en Ryan Kelly (*American Virgin*), nu voor $29.99.

olav.beemer@stripschrift.nl

Spider-Man Loves Mary Jane door Terry Moore.

Marvel Comics herstart in augustus liefst twee series, misschien toevallig allebei uit het aanbod van comics dat is gericht op het jongere segment van de markt. *Spider-Man Loves Mary Jane*, zelf ook al een vervolg op twee eerdere miniseries, hield het twintig nummers vol, nog niet eens twee jaar. Met Terry Moore (*Strangers in Paradise*) als de nieuwe schrijver en Craig Rousseau (*The Perhapanauts*) als tekenaar wordt nu een herstart als vijfdelige miniserie ingezet. Ook *Runaways* is al een keer eerder herstart, toen na anderhalf jaar en achttien nummers. Dertig nummers later en de volgende herstart is weer een feit, ditmaal met Terry Moore als opvolger van de scheidend schrijver Joss Whedon (bedenker van *Buffy, the Vampire Slayer*) en Humberto Ramos (*X-Men*) als de kersverse tekenaar.

LUCHT Eind augustus gaat onder het kopje Vertigo van DC Comics de nieuwe maandelijkse serie *Air* van start. De comic wordt gemaakt door G. Willow Wilson en M.K. Perker, dezelfde makers die vorig jaar verantwoordelijk waren voor de succesvolle graphic novel *Cairo*. Vliegtuigen en terroristen, dat wordt het gedurfde onderwerp.

AAPIES Image Comics geeft in augustus het startschot voor de negendelige miniserie *Guerillas*. Brahm Revel, een nog relatief onbekende naam in de comicwereld, schrijft en tekent het avontuur dat zich afspeelt tijdens de oorlog in Vietnam en niet verhaalt over mensen, maar over enkele getrainde chimpansees. Losse nummers kosten $3.99.

TERUGKEER In *Amazing Spider-Man 568* van Marvel Comics keert John Romita Jr voor een nieuwe verhaallijn terug als tekenaar. Jarenlang vormde hij samen met schrijver J. Michael Straczynski het vaste team makers en nu de serie onlangs is gereorganiseerd, met wisselende tekenaars per verhaal, is de ruimte vrij voor zijn comeback.

SPIN-OFFS Marvel heeft nooit gehoord van verzadiging van de markt. Want tijdens de crossover *Secret Invasion* worden in augustus nog eens vier miniseries gelanceerd: het driedelige *Secret Invasion: Thor*, het vierdelige *Secret Invasion: Inhumans* en *Secret Invasion: X-Men* en het driedelige *Secret Invasion: Spider-Man: Brand New Day*. Na die laatste titel waren de dubbelepunten op.

Op 10 augustus 1983 verschijnt het eerste *Urbanus*-stripalbum. De onbekende uitgeverij Loempia brengt *Het fritkot-mysterie* in de stripwinkels. Willy Linthout (1953, Lokeren, België) is de maker en we zien een Urbanus in korte broek en met baardje achterna gezeten worden door Zieziepeke, een vrouw met elastische armen en benen, en door twee

BOVEN - Deze 'mesthoop-afbeelding' is afkomstig van het *Urbanus*-computerspel *De toetsenkiller*.

Ik tref Willy Linthout in de Antwerpse stripspeciaalzaak Mekanik, waar hij kind aan huis is. Hij doet wat aankopen, praat geanimeerd met het personeel en neemt nog even de tijd om een kleine expositie van aanstormend striptekentalent te bekijken voordat we elders in een hotel-restaurant aan een tafeltje plaatsnemen. De beoogde rust wordt met regelmaat verstoord door het koffieapparaat dat luidruchtig z'n cappuccino of espresso uitpruttelt.

Urbanus als stripfiguur

Wie heeft destijds het idee bedacht om een strip te maken over een cabaretier?

Willy Linthout: Dat was ik. Ik was al tijden een fan van Urbanus en vond hem, toen ik hem zag optreden, eigenlijk al een levende stripfiguur. Het was slechts een kleine stap om dat ook echt te realiseren. Ik liep al langer met de wens eens een oer-Vlaamse strip te maken. Ik kende Jef Meert, die stripbeurzen organiseerde en graag een eigen uitgeverij wilde beginnen. En ik zocht er toen één voor het uitgeven van de *Urbanus*-strip. Soms zijn zaken niet zo ingewikkeld.

En Urbanus dan? Hoe keek die aan tegen het stripfiguur 'worden'?

Ik ben samen met Meert naar Urbain geweest en die was meteen enthousiast. Ook hij was altijd al een stripliefhebber dus de stap bleek voor hem niet zo groot. De eerste twee albums heb ik zelf gemaakt maar vanaf deel 3 is hij intensief bij het maken betrokken geraakt.

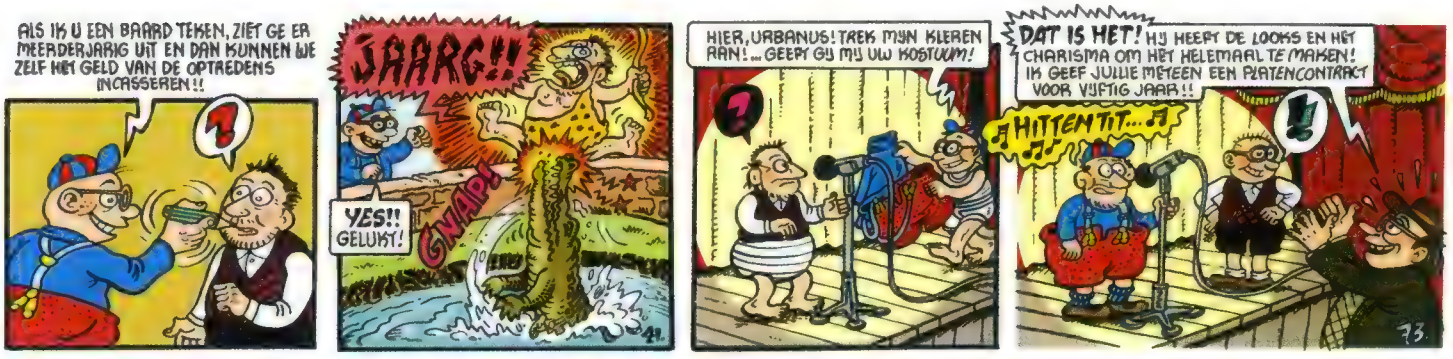
ALS IK U EEN BAARD TEKEN, ZIET GE ER MEERDERJARIG UIT EN DAN KUNNEN WE ZELF HET GELD VAN DE OPTREDENS INCASSEREN!!
JAARG!!
YES!! GELUKT!
GNAPP!
HIER, URBANUS! TREK MYN KLEREN AAN!... GEEFT GY MIJ UW KOSTUUM!
DAT IS HET! HIJ HEEFT DE LOOKS EN HET CHARISMA OM HET HELEMAAL TE MAKEN! IK GEEF JULLIE METEEN EEN PLATENCONTRACT VOOR VIJFTIG JAAR!!
HITTEM TIT...

Hiep Hiep Rahoe! 25 jaar Urbanus

TEUS DE KRUIJF

zakken friet. Vanaf deel 3 is Urbanus (Urbain Servranckx, 1949, St-Gertrudis-Pede, België) nauw betrokken bij de totstandkoming van de strips. Een fenomeen is geboren. Dit jaar vieren de auteurs het 25-jarige jubileum van de reeks. Reden voor *Stripschrift* om met beide heren terug te kijken naar een kwart eeuw Urbanus als stripfiguur.

Wij kennen Urbanus vooral van zijn kolderieke theater en tv-optredens. Hoe verloopt de samenwerking met hem?

Urbain kan zaken heel serieus en ernstig benaderen. Je moet je daar niet in vergissen. Ik merk dat onze samenwerking nu beter verloopt als vroeger, maar dat heeft met gewenning te maken.

We zijn in de loop der jaren flink naar elkaar toegegroeid. Waar we vroeger samen aan tafel de meest gekke verhalen zaten te bedenken gaat het nu meestal zo dat ik een synopsis schrijf en die voorleg aan hem. Hij gaat er helemaal doorheen en plaatst er zijn opmerkingen bij. Ook van de tekeningen maak ik een eerste opzet die ik bespreek met hem. Urbain vult dit aan met suggesties en stuurt me de boel weer terug.

Waarom die wens om iets oer-Vlaams te willen maken?

Ik wilde altijd al iets in de trend van Willy Vandersteen of Marc Sleen maken.

Ik heb ook nooit getwijfeld aan het taalgebruik. Ook dat is typisch Vlaams. De kans bestaat dat een niet-Vlaming misschien een grap niet begrijpt, maar er staan er zoveel in dat dat niet zal schaden.

Sterker nog: we hebben ooit – ik meen na vijftien jaar – voorgesteld een Nederlandse versie te maken. Ik heb dat voorgelegd aan verschillende Nederlandse stripliefhebbers en kennissen en ze waren allemaal tegen. Het taaltje hoort gewoon bij Urbanus. Dat kennen de mensen ook van zijn theatershows. Volgens mij is het ook best te volgen. Ook al begrijp ik zelf niets van *Haagse Harry*.

ONDER - In deel 128 uit de reeks (*Wat voorafging*) vertellen Linthout en Urbanus aan een verslaggever hoe de strip *Urbanus* is ontstaan.

ZOALS JULLIE ZIEN, HEREN VAN DE PERS: URBANUS HEEFT ALLES, WERKELIJK ALLES AAN MIJ TE DANKEN!!
HET IS CONTANT TE BETALEN!... DAT IS DAN 270.000 FRANK PLUS 10.000 FRANK BOETE OMDAT URBANUS ZIJN NAAM NIET OP DE VITRINE STAAT!!
GOEDENDAG!... IK BEN JEFKE PATAT!... UITGEVER VAN ILLEGALE STRIPS!!
MEENT GE DAT?... DAN HEB IK EEN SCHITTEREND VOORSTEL VOOR U!!
ALS WE HIER BUITEN KOMEN, MAKEN WE SAMEN URBANUSSTRIPS! IK TEKEN ZE EN GIJ GEEFT ZE UIT! SUCCES VERZEKERD!

RECHTS - Urbanus is een figuur van vele emoties zoals *hier en op de volgende pagina's te zien is.*

BOVEN - Op deze lp-hoes uit 1979 vol met Urbanussen in de zaal en één op het podium is de strip-Urbanus geboren. Op de lp staan klassiekers van cabaretier Urbanus zoals het liedje *Madammen met een bontjas* en de conference *Hell's Angels.*

RECHTS - Vrije oefening naar Willy Vandersteens *Suske en Wiske*-toren, inclusief Nabuko Donosor in de rol van Wiske.

Waarom is de Urbanus getekend zoals hij is: korte broek, baardje en petje op?

Er bestond in die tijd een lp van Urbanus: *Is er een Urbanus in de zaal?* Op de getekende hoes treedt hij op voor een zaal vol met Urbanussen. Achter hem staat heel in het klein de Urbanus zoals ik hem het liefste zag. Op basis van deze tekening heb ik Urbanus 'ontworpen'. Ik wilde een personage dat zowel in de schoolbanken kon zitten als directeur kon zijn. Vandaar de combinatie korte broek en baard.

Waren jullie met het maken een Bekende-Vlamingstrip eigenlijk geen trendsetters?

We waren in ieder geval één van de eersten. Je had rond die tijd ook een strip over John Massis, een bekende Vlaamse krachtpatser. Piraña tekende dat, maar ik geloof dat ook die na de eerste Urbanus verscheen (*John Massis: Het land zonder tanden* verscheen in 1986. TdK). Tegenwoordig verschijnen er veel strips over BV-ers (Bekende Vlamingen) en ik kan me voorstellen dat tekenaars er financieel gewin in zien of op die manier aan de bak willen komen. Ach, en daar ging het ons absoluut niet om.

Van Amedee tot Zieziepeke

Inmiddels hebben jullie een vaste groep van nevenpersonages om Urbanus heen gebouwd. Hoe belangrijk zijn die voor de strip?

Die zijn vooral voor de verhalen belangrijk. Kijk, Urbanus bestond al maar de rest moest ik er echt bijverzinnen en ze zijn nodig. Je kunt ze op verschillende manieren 'inzetten'. Ik heb veel van mijn personages gebaseerd op echte mensen. De ouders van Urbanus bij voorbeeld – Eufrazie en Cesar – zijn gebaseerd op mijn eigen ouders. Ze vonden het toen erg leuk om zichzelf terug te zien in de strip, ondanks dat ze natuurlijk flink geparodieerd zijn neergezet. De pastoor uit de strip is eigenlijk mijn eigen onderpastoor van vroeger. Toen ik jong was kregen we les – als voorbereiding op de plechtige communie – en moesten in de kerk bijeenkomen. Ik had mijn brood meegenomen en werd eruit gegooid toen dat ontdekt werd. Ik zei nog: 'Waarom wel het lichaam van Jezus eten en niet mijn boterhammen?' Sindsdien heb ik die pastoor in gedachte als ik hem teken. En Jef Meert heeft natuurlijk model gestaan voor Jef Patat, de sluwe zakenman.

Heb je zelf een favoriet?

Amedee; die heb ik snel getekend. *(lacht)* Maar verder geldt dat ik Eufrazie graag teken. Ze is mijn favoriet denk ik. Mijn sterkste nevenpersonage vind ik Zwackattack de stalker van Eufrazie. Nabuko Donosor – de hond die uit twee delen bestaat – is leuk vanwege zijn geschiedenis. De korte uitleg is dat hij met het hoofd tussen de garagedeur heeft gezeten, maar de kenners weten dat hij al in het tweede deel van de reeks verscheen als één van de Hittentitten en bij Urbanus is blijven plakken. Een absolute favoriete aflevering heb ik niet

Urbanus aan het woord

Urbanus is druk deze dagen. Met enige moeite krijg ik hem aan de telefoon. Maar dan geeft hij ook uitgebreid antwoord op de vragen die ik stel. Urbanus denkt zelf dat het in de sterren stond geschreven. 'Als kind tekende ik graag en veel. Mijn tekenkwaliteiten waren niet uitzonderlijk maar ik had wel talent. Al bleek snel dat mijn fantasie groter was dan mijn tekenkunst. Ik heb zes jaar op de avondschool les gehad in reclametekenen en was nadien best ontgoocheld dat ik in die branche geen geschikt werk kon vinden. Eigenlijk ben ik mijn hele jeugd op zoek geweest naar een geschikt strippersonage om te tekenen; uiteindelijk bleek ik er zèlf één te zijn.' Zijn stripherinneringen bestaan uit Piet Fluwijn en Bolleke, *maar vooral uit de éénpaginastrips zoals* De grappen van Lambik *of* Guust Flater. *Net als Linthout verzamelde hij de klassieke Vlaamse reeksen van Jef Nys, Marc Sleen en Willy Vandersteen. Urbanus trad al zo'n tien jaar met zijn shows in de theaters op toen Willy Linthout hem benaderde. 'Ik vond hem aanvankelijk raar tekenen, maar hij had wel veel fantasie. Ik zag dat hij een strip over mijzelf tekende, maar had het gevoel dat iemand anders mij speelde en wilde er zelf invloed op uitoefenen. Daarom wilde ik meewerken aan de strip. Mijn bijdragen startten pas bij het derde deel. Vroeger begonnen we met een wit vel en fantaseerden er maar op los. Als ik moest optreden in Nederland – ver weg in Enschede of Lelystad of zo – reed Willy met mij mee. Aan het eind van de rit hadden we bijna een compleet verhaal bedacht. Nu bedenkt Willy de synopsis en stemt dat met mij af. Ik ben meer en meer in de rol van probleemoplosser*

echt. Ik vind *Humorosaurus Rex* er technisch bovenuit steken vanwege het mooie inktwerk van Steven de Rie. Verder zou ik *Tien kleine nonkeltjes* willen noemen (ik teken Nonkel Fillemon graag) en de klassieker *Het papschoolgenie* omdat in dat album een belangrijk deel van de personages is geïntroduceerd.

Let je bij het schrijven van je verhalen ook op het verleden, zoals in een soap waarin je rekening moet houden met het feit of mensen elkaar kennen of een relatie hebben gehad?

Nee, eigenlijk niet. Eufrazie heb ik al eens laten doodgaan en pas elf delen later kwam zij terug. Ik dacht dat ik de lezers daar wel over zou horen, maar ze vinden het allemaal goed. Het is allemaal zo kolderiek dat ik er op de ene pagina een arm kan afhalen om die er een pagina verder weer aan te laten zitten. Ik noem dat een vorm van dichterlijke vrijheid.

Probeer je met je verhalen aan te sluiten op de actualiteit?

Niet speciaal. Ik heb in de zomer wel eens een verhaal over wielrennen gemaakt, maar dat ging meer over mijn ergernis over de wielertoeristen dan over een wedstrijd. Ook de opwarming van de aarde is eens aan bod geweest, maar niet speciaal met het doel de actualiteit te presenteren of aandacht te vragen voor het probleem. Wel zijn verhalen gebaseerd op echte gebeurtenissen. Zo is het verhaal over oma Tettemie die bij Urbanus en zijn ouders intrekt en voor wie ze een huisje aanbouwen naast de slaapkamer op waarheid gebaseerd. Mijn ouders kochten in Eksaarde Doorslaar ooit een huis van een oude dame voor een aantrekkelijke prijs. Voorwaarde was dat ze bij hen mocht blijven wonen. Daarop bouwden mijn ouders voor dat oudje een kamertje net naast hun slaapkamer. Die luisterde echter steeds aan de slaapkamerdeur van mijn ouders en vertelde achteraf hun bedgeheimen op straat. Dat huisje staat er trouwens nog steeds.

Er verschenen al snel luxe uitgaven van de reeks en ook de merchandising kwam al gauw om de hoek kijken. Wilden jullie het succes te gelde maken?

Vooropgesteld heb ik nooit de bedoeling gehad om van het striptekenen mijn vak te maken. In die beginperiode al helemaal niet. De luxe uitgaven waren vooral voor de lol. We hebben negentien albums laten maken met hele vreemde bijlagen. Bij de gecombineerde uitgave van deel 1 en 2 zat bij voorbeeld een tegoedbon voor een zakje friet. We hadden een deal gesloten met enkele frietzaken en gingen wekelijks langs om de ingeleverde bonnen om te wisselen voor geld. Ik geloof niet dat er ooit één is betaald. Het idee van die luxe uitgaven was meer op de verzamelaar gericht; waar ik er zelf ook één van was.

De eerste contacten voor commercieel gebruik van de stripfiguur werden door een schoenenfabrikant gelegd: Brantano. Zij benaderden Urbanus met de vraag of ze zijn hoofd voor een commerciële campagne mochten gebruiken. Urbanus heeft ze resoluut aan de deur gezet. Hij zag dat exploiteren van zichzelf aanvankelijk niet zitten. Ik heb ze enige tijd later teruggebeld en uiteindelijk zijn er wel een honderdtal producten uit voortgekomen: petjes, boekentassen, handdoeken en ook twee stripalbums.

En toen was er ook plots sprake van een *Urbanus*-tekenfilm?

Inderdaad. Dat kwam helemaal uit Amerika waar

terecht gekomen. Dan vraagt Willy mij: 'Die samoeraï moet dood, hoe doen we dat?'. De meest voor de hand liggende manier is natuurlijk harakiri maar daar kies ik dan niet voor. Uiteindelijk heb ik hem een koekoeksklok laten inslikken die op een bepaald tijdstip de samoeraï van binnenuit te grazen nam.'

Rotterdam plat

Veel reacties op de strip heeft Urbanus niet gekregen. 'Ik kon – mede dankzij mijn cabaretreputatie – toch wel vrij ver gaan. Aanvankelijk was er wel wat rumoer als kinderen de strips mee naar school namen. Wij vonden dat stripfiguren bij voorbeeld ook moesten plassen en dat viel niet altijd goed. Ook hebben we wel wat reacties gekregen op een scène uit De laatste Hollander. *Daarin hebben we een kettingreactie getekend. Er ontplofte vuurwerk, verstopt in een brandende matras, en dat kwam terecht op een vrachtwagen met gasflessen, waardoor uiteindelijk de hele stad Rotterdam in een ruïne veranderde. Direct daarna meldt een televisieverslaggever dat Rotterdam helemaal plat ligt, net als in de Tweede Wereldoorlog en dat er geen twee stenen meer op elkaar liggen. Urbanus hoort dat en stelt vast dat er wordt overdreven: 'Hier staan er nog zes op elkaar'. De favoriete figuur van Urbanus is Dikke Herman. 'Die zit al 25 jaar in hetzelfde klasje op school en daar voel ik wel verwantschap mee. Ik heb eigenlijk een soortgelijke schoolperiode achter de rug.' Net als Linthout geeft ook Urbanus aan dat de samenwerking in de loop der jaren soepeler is gaan lopen. 'Konden we vroeger een half uur discussiëren over een klein detail... tegebwoordig is het snel geregeld. We hoeven niet steeds weer ons gelijk te halen.' Urbanus heeft het drama van Linthouts overleden zoon van redelijk dichtbij meegemaakt. 'Ik ben diezelfde dag nog bij hem binnen gelopen. En wat moet je dan zeggen? Alles lijkt op dat moment stil te staan. Onze samenwerking heeft er in ieder geval niet onder geleden. Ik had aanvankelijk nog het idee associaties met de dood te vermijden, maar Willy is dat soort thema's nooit uit de weg gegaan.'*

Druk druk druk

Urbanus heeft nog geen concrete toekomstplannen met de reeks. 'Ik houd het nog wel een tijdje vol, hoor. Ik denk aan zo'n vier of vijf albums per jaar. Het hangt natuurlijk ook van Willy af. We zijn beiden ook druk met andere projecten, waaronder andere stripreeksen. Ik vind dat ook leuk om te doen. Ik haal veel plezier uit De geverniste vernepelingskes, *samen met Jan Bosschaert, maar ook de kinderseries* Plankgas en Plastronneke *en* Mieleke Melleke Mol *met Dirk Stallaert zijn erg leuk om te maken. Helemaal sinds de verhalen ook bij Ketnet op tv verschijnen. Momenteel vraagt de productie van ons nieuwste album* De 3D-Bielen *heel veel werk. Elke dag moeten we dat zo'n beetje controleren. En dan op naar ons jubileum!*

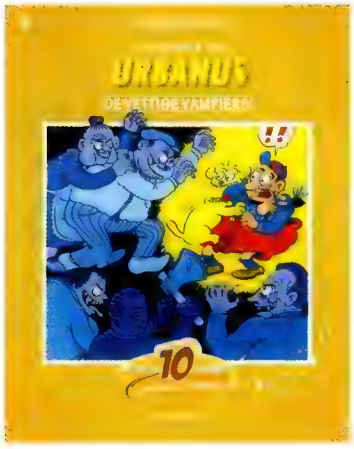

het mediaconcern Fox op zoek was naar een tekenfilmserie als *The Simpsons*. Er zijn enkele proefafleveringen gemaakt en een Amerikaan heeft de stem van Urbanus ingesproken. Er zijn veel echte professionals aan te pas gekomen en hoewel het niet honder procent mijn stijl was, vond ik het eigenlijk best aardig om te zien. Er was echter veel concurrentie in die tijd. *Cadillacs and Dinosaurs* en *Jurassic Park* waren toen populair en er was veel vraag naar prehistorische onderwerpen. Uiteindelijk heeft het eind 1995 tot geleid tot de tekenfilm *De lustige kapoentjes* en verder niet. Ik heb daar geen spijt van. Het is toch mijn ding niet. Ik ben een stripmens en geen filmmens.

BOVEN - **In 2006 mochten Linthout en Urbanus hun tien favoriete *Urbanus*-strips uitzoeken. Die werden met een nieuwe omslag massaal herdrukt en waren tegen inlevering van een bon uit *De Gazet van Antwerpen* of *Het Belang van Limburg* en een kleine bijbetaling verkrijgbaar bij de boekhandel. Het omslag van *De vettige vampiers* vindt Linthout nog altijd één van de betere.**

RECHTSBOVEN - **Het nieuwste experiment in dit jubileumjaar betreft een Urbanus in een driedimensionale uitvoering.**

RECHTSONDER - **Amedee, Urbanus en Nabuko Donosor weten wat zelfrelativering is.**

MIDDENONDER - **Met *Urbanus in de hoek* uit 1989 kun je in tien lessen van je kleuter het braafste kindje van de hele wereld maken. Gratis tip: als je kindje hierna toch nog stout is, koop dan hetzelfde boekje nog eens...**

ONDER - **Urbanus temidden van zijn trouwe sidekicks waaronder zijn ouders.**

Drugs snuiven met een fietspomp

Nadat dertien jaar lang je boeken werden uitgegeven door uitgeverij Loempia van Jef Meert maakte je de overstap naar uitgeverij Standaard. Op zoek naar een grotere markt?
Nee, helemaal niet. Jef Meert had al eens aangegeven het genoeg te vinden. De verkopen vielen wat tegen en hij wilde ook tijd voor andere zaken. We zijn daarop naar uitgeverij Het Volk gestapt. Urbanus bleek daar niet katholiek genoeg. Ik ben toen kort eeop zelf benaderd door Standaard. Ze hadden waarschijnlijk van onze zoektocht vernomen. *Het zwarte winkeltje* was het eerste deel dat bij Standaard verscheen; ik was zeer tevreden.

Veranderde er verder helemaal niets?
Nee, eigenlijk niet. We bleven dezelfde oplages houden. We hebben vast laten leggen dat we een strip met pit maken. Dus dat betekent af en toe wel eens een beetje op het randje. Ik kan me maar één keer herinneren dat een pagina is geweigerd. Dat ging over Urbanus die op het toilet zijn behoefte doet waarna het nodig was die behoefte terug in te brengen. Zelf heb ik ook een keer besloten een pagina te schrappen; daarin snoof Urbanus drugs met behulp van een fietspomp. Die vond ik wat te ver gaan. Later toen we met een nieuwe contactpersoon bij Standaard te maken kregen, werd wel het verschil in beleid merkbaar. We werden meer en meer door kinderen gelezen en vrouwen kwamen aan de macht. Echte gevolgen voor de inhoud heeft dat nauwelijks gehad.

In 2004 overleed je zoon op dramatische wijze. Hoe heb je in die tijd in hemelsnaam kunnen schakelen naar het maken van grappige striptekeningen?
Vreemd genoeg heb ik daar nooit echt een probleem mee gehad. Ik heb veertien dagen niets gedaan en ben daarna weer aan de slag gegaan. Ik heb nooit een *writer's block* of zoiets gekend. Wel zijn er dingen veranderd. Ik ben altijd een ochtendmens geweest met een vrij strakke discipline. 's Morgens om acht uur zat ik aan de tekentafel en werkte tot in de middag. De middag besteedde ik aan praktische zaken: van de administratie tot aan het controleren van de inkleuringen. Sinds het overlijden van mijn zoon ben ik daar soepeler in geworden. Ik voel geen verplichtingen meer. Ik doe de dingen alleen nog als ik het wil en niet meer omdat het moet.

Heeft de strip *Urbanus* nog 'geleden' onder jouw verdriet?
Ik merkte dat ik in de tijd erna meer ben gaan lezen; vooral horror. Vreemd, hè? In die periode schreef ik ook het verhaal *De zielenzuiger*. Ook een wat zwarte, griezelige aflevering die als nawee is geboren. Verder zal niemand, vermoed ik, in de strip mijn verdriet ontdekt hebben. Mijn zoon was een enorme fan van de serie; daaraan houd ik mij ook vast als het moeilijk wordt. Ik heb gelukkig veel steun ondervonden, ook van Standaard, en heb met *Het jaar van de olifant* veel van mij af kunnen schrijven. Ik wil ook nog wel kwijt dat ik zeer geraakt ben door het winnen van de Stripschappenning voor deze albumreeks in 2007.

Feestje!

Welke festiviteiten staan er allemaal op stapel om het vijfentwintigjarige jubileum te vieren?
Eigenlijk staat het hele jaar in het teken van het jubileum. Er verschijnen het hele jaar 'bijzondere' albums. In nummer 127, *Bak toe de roets*, wordt Urbanus al gehuldigd. Vele oudgedienden draven weer op al moeten ze vanuit de hemel – Koning Boudewijn – worden gehaald. Ook Urbanus' eerste liefde uit het eerste deel van de reeks, Zieziepekeke, komt terug. Het album is al uitverkocht hoorde ik zojuist. Dat verbaast me wel; misschien heeft de aandacht op tv – *De wereld draait door* en *Man bijt hond* – eraan bijgedragen. Het daaropvolgende deel, *Wat vooraf ging*, gaat over het ontstaan van de serie. Leuk daaraan is dat er een versie van Urbanus en een versie van mijzelf komt. We verschillen daarover namelijk van mening. Dan komt er nog *De 3D-Bielen*, een driedimensionale strip, volledig gemaakt met de computer. Dat is echt waanzin. Daar hebben we vreselijk veel tijd ingestoken. In het laatste album van dit jaar herbeleeft Urbanus opnieuw de ervaringen uit het eerste deel: 'gelukkig' gaat er iets mis. *(lacht)* En, oh ja, er komt ook in samenwerking met het tijdschrift *Knack* een *Urbanus*-fietsroute die rondom Lokeren staat gepland en langs verschillende *Urbanus*-punten leidt.

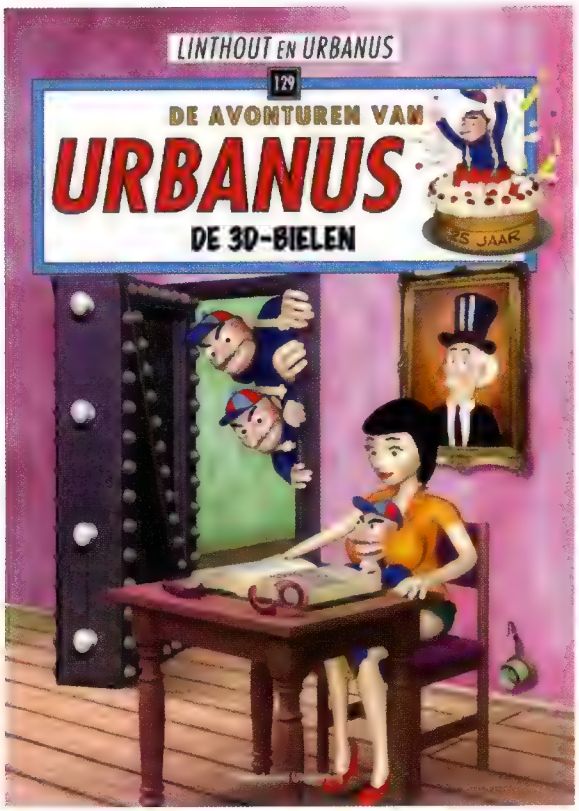

Heb je jezelf een doel gesteld met de strip; tot een bepaalde leeftijd of een bepaald nummer?
Niet echt. Ik zie me zelf nog wel vijf jaar doorgaan. Hoewel in het geboorteregister 30 april 1953 als geboortedatum staat, ben ik in werkelijkheid op 1 mei geboren. Mijn ouders konden destijds een periode extra kinderbijslag ontvangen en zijn er bij de aangifte creatief mee omgegaan (Toont als 'bewijsvoering' zijn identiteitskaart. TdK). Dan ben ik zestig en dat is een mooie symbolische leeftijd. Nummer 150 moet zeker haalbaar zijn. Eigenlijk wil ik strips tekenen zo lang ik maar kan en zolang ik er in zin heb. Misschien betekent dat straks slechts één per jaar.

Wat heeft 25 jaar *Urbanus*-strip je eigenlijk gebracht en hoe kijk je op die periode terug?
De reeks heeft me veel rijkdom gebracht. Ik bedoel dan niet alleen geld, maar ook dat ik veel heb geleerd van het vak. Het doet me goed dat ik anderen veel plezier heb kunnen bezorgen. Ik heb wel degelijk eergevoel; erkenning doet me wat. Als de serie geen succes was geweest, had ik waarschijnlijk Mekanik concurrentie bezorgd want dan had ik een stripwinkel willen beginnen. Of stripboeken uitgeven met Jef Meert. Ja, ik ben echt een stripmens.

teus.de.kruijf@stripschrift.nl

Is er na Willy Linthout nog een *Urbanus*-strip?
Nee, ik denk het eigenlijk niet. Ik heb al zo vaak een scenario opgestuurd gekregen. Maar zelden tref ik daar de 'goede' humor in aan. Het is vaak zo grof, daar kan en wil ik niets mee doen. Ook qua tekenwerk zie ik geen directe opvolging. Dirk Stallaert in ieder geval niet; die tekent veel te mooie vrouwen. *(lacht)* Ik heb geen bepalingen of iets dergelijks contractueel laten vastleggen over wat er na mijn dood moet gebeuren met de strip. Waarom zou ik? Dan leef ik toch niet meer...

Meer info:
www.urbanusfan.be
www.urbanus-online.be

Paulus krijgt vleugels

ANNETTE WOUTERS

Het opvliegende karakter van een boskabouter

'Oehoeboeroe! Zie jij ze vliegen?', vroeg Paulus.

'Of ik ze zie vliegen?', reageerde Oehoeboeroe met nadrukkelijke verontwaardiging. 'Paulus! Hoe haal je het in je bolle kabouterhoofd om te denken...'

Zoals altijd maakte de oude uil een hoop bombarie en toch probeerde Paulus hem alleen maar op de komst van de kieviten te attenderen, die het begin van de lente aankondigden en – misschien nog wel belangrijker – het einde van de winter.

Het gesprek vormt de opening op een van de serie plastic grammofoonplaatjes, die in de jaren 1960 voor een paar luttele centen bij de wasserij op de hoek verkrijgbaar waren. Natuurlijk zag Oehoeboeroe ze niet vliegen en Paulus al helemaal niet. De boskabouter kijkt graag naar de vogels, maar zelf vliegen heeft hij nooit echt leuk gevonden. Hij heeft veel respect voor zowel de vleugelkunsten van de wijze uil als voor de wat wildere bewegingen van vriend Salomo, maar zelf staat hij het liefst met beide benen op de grond. Toch heeft Paulus in de loop der jaren wel wat ervaring met luchtreizen opgedaan. De ene keer gebeurde dat op eigen initiatief, de andere keer overkwam het hem gewoon.

In Dulieus mooiste en bekendste boek *Paulus en de eikelmannetjes* is de boskabouter nog kleiner van afmeting dan hij normaal al is en daardoor krijgt de herfstwind regelmatig vat op hem. Wat dat betreft doet hij niet onder voor de eikelmannetjes, wier wereld te pas en te onpas ondersteboven wordt gegooid als de wind ze weer eens over het hele grote bos verspreidt. Zie dan de draad van je leven maar weer op te pakken. De eikelmannetjes passen de chaotische omstandigheden trouwens gedachteloos in in hun al even chaotische levensstijl, alsof het niet uitmaakt waar ze zich op dat moment bevinden en waar hun eikelmakkers zijn gebleven.

Paulus heeft meestal meer moeite met dergelijke oncontroleerbare zaken, maar ervoer juist deze luchtreis als een niet helemaal onaangename gewaarwording. Het gaf hem een ongekend tintelend gevoel van vrijheid en lichtheid en onbelangrijkheid. Niets deed er meer toe. Zijn sombere gedachten verwaaiden, zijn kabouterhoofd werd helder als de regendruppels die plotseling om hem heen suisden. En dat terwijl hij het meestal vervelend vond om 'los te gaan', want een boskabouter is heel wat anders dan een luchtkabouter.

Dan liever de lucht in

Toch is Paulus-in-de-lucht in Dulieus verhalen een veelvoorkomend facet. Soms vormt het de oplossing bij het overbruggen van afstanden of lost het een probleem op van komen en gaan. Maar meestal gebruikte hij het gegeven als oorzaak van chaos en verwarring. Zo had de wind al veel vaker met de boskabouter gespeeld. In de oudere vervolgverhalen in het blad *Eva* zien we hoe de wind vat krijgt op het dikke kaboutermannetje, vele jaren voordat hij tot eikelmanproporties werd verkleind. Het moet een straffe waddenwind geweest zijn die Dulieu op dat idee bracht, in de jaren dat hij nog op het eiland Terschelling woonde. Daar waait het nu eenmaal net iets harder dan op het vasteland.

'Een flinke kabouter geeft niks om een stormpje', sprak Paulus nog tegen vriend Pieter, terwijl ze de grootste moeite hadden om op de been te blijven. 'Waar gaan we eigenlijk heen", vroeg Pieter benauwd. 'Dat weet ik nog niet', zei Paulus. 'Zomaar ergens heen. Ik weet alleen dat we op reis gaan.' 'O', fluisterde Pieter. De wind maakte verbazend veel lawaai. Hij gierde door de takken.

Even later werden beide bouters door de wind opgenomen en

DULIEU

DOSSIER 9

Soms is Paulus een helendal nogal wel zo tamelijk zeer opvliegend soort boskabouter. En veldkabouter Pieter, die toch een geheel ander karakter heeft, laat zich daar regelmatig in meesleuren. De ene keer is het de wind die beide bouters onverwacht en ongecontroleerd mee omhoog neemt (links), de andere keer vliegen ze op een uiterst comfortabele manier van het ene avontuur naar het andere (boven). En als Paulus in *De eikelmannetjes* nog een stukje kleiner is geworden, kan het zelfs op de rug van een koolmees (geheel links).

RECHTS - **Boskabouters worden geboren zonder vleugels en dus komt er wel wat bij kijken voor Paulus de lucht in kan. De ene keer krijgt hij hulp aangeboden van bevriende vogels, de andere keer laat hij zich simpelweg op sleeptouw nemen door een stoïcijns luchtpeddelend roeibeest of een onwillige reiger.**

omhooggeblazen, de wijde wereld in. Het bleek het begin van een lange reis naar het zuiden te zijn, waar ze uiteindelijk op een vliegend tapijt neerkwamen en nog wekenlang zeer comfortabel door de pagina's van het damesblad bleven vliegen. 'Het vliegend tapijt was een vervoermiddel om alle zorgen te vergeten. Het vloog maar door, zonder schokken of stoten en je kon je er volkomen veilig op voelen', aldus de verteller.

Qua veiligheid is het tapijt te vergelijken met het vervoer dat Paulus zo af en toe krijgt aangeboden van zijn beide vogelvrienden. Daarbij is het dan de rug van Oehoeboeroe die hem het meeste vertrouwen schenkt, zodat hij vaak het aanbod van de bedaarde oude uil verkiest boven dat van de wispelturige en soms wat onberekenbare raaf. De enkele keer dat Salomo wèl voor het vervoer van de boskabouter zorgt, doet hij dat uit eigen beweging. Zoals aan het einde van de tijdschriftafleveringen van het Schipper Makreel-verhaal (destijds nog Schipper Vis geheten), waarbij hij de boskabouter ongevraagd tussen zijn poten vastgreep en hoog over de bomen van het grote bos heen naar zijn boom transporteerde.

Een andere en veel grotere vogel die Paulus met gemak omhoog kreeg, was de blauwe reiger. Het voorval kwam voort uit een vervelende vergissing. Paulus was de hele ochtend al aan het hout sprokkelen en zag de reigerpoten per ongeluk aan voor een paar mooie, dunne dorre stokken. 'Opeens hoorde hij een afschuwelijk lelijke schreeuw en een geraas van hele grote vleugels. Van schrik hield Paulus de dorre stokken extra goed vast en werd prompt een heel eind omhoog getrokken, de lucht in!'

De meeste vogels in het grote bos zijn echter een stuk kleiner dan de raaf en de uil en zullen nooit kans zien de kleine boskabouter de lucht in te krijgen. Met als uitzondering Twitter de koolmees, die Paulus in het eikelmannenverhaal tegenkomt. De boskabouter was op dat moment zo klein geworden dat het zelfs voor dit beestje mogelijk werd om het kleine wezentje veilig te vervoeren en het leverde ons lezers een prachtige gekleurde plaat op.

Zelf vliegen of luchtroeien?

De keren dat noch Oehoeboeroe, noch Salomo, maar Dulieus fantasie Paulus het luchtruim doet kiezen zijn legio. In 1951 laat de auteur zijn boskabouter in het stripverhaal in *Het Vrije Volk* met behulp van een paar toversloffen de ruimte inschieten. Het feit dat Paulus in de grote donkere nacht hoog boven de aarde geen zuurstofgebrek kreeg, kon dan nog net. De kennis over ruimtevaart moest op dat moment immers nog helemaal op gang komen. Het verhaal over de Puntster werd twee jaar later overigens in z'n totaliteit gebundeld in het zesde en laatste stripboekje van *Het Vrije Volk*.

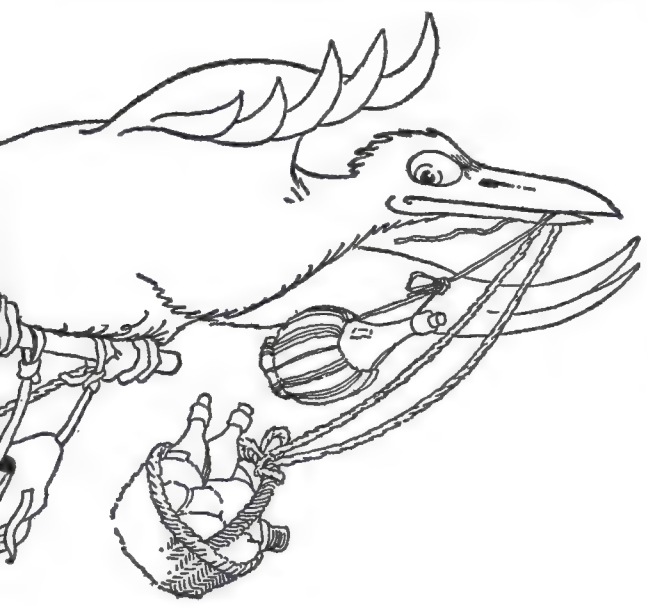

Toch had niemand er problemen mee toen men Paulus meer dan tien jaar later in de wekelijkse tijdschriftverhalen de ruimtetruc opnieuw zag uithalen. Deze keer in kleur en zonder de bijzondere sloffen, want de boskabouter had zich dit keer een toverspreuk van Eucalypta toegeëigend om lost te komen van onze planeet. En of ruimtevliegen nog niet mooi genoeg was, ontmoette hij er ook nog eens een vreemd groot sterrenbeest dat hem door de lucht mee op sleeptouw nam. Het betrof een roeibeest, met van die grote zwembewegingmakende poten, maar dan door de lucht...

Aan het Punster-verhaal lag de ontdekking van deze ster door Professor Punt ten grondslag en het was niet de enige keer dat deze geleerde bouter er de oorzaak van was dat Paulus zijn contact met de grond tijdelijk verloor. Tot zijn vliegende uitvindingen behoorde ondermeer de raket de Puntnik, die in *Kris Kras* werd gepubliceerd. Maar feitelijk kan die hier buiten beschouwing blijven, want het ding bleek geen meter omhoog te komen.

Meer succes had een latere vinding die diende om de verdwenen Salomo terug te vinden. De professor omschreef het bouwwerk als 'een vliegend opzoekapparaat'. Toen Paulus het vreemdsoortige apparaat zag staan, riep hij meteen: 'Maar dat is geweldig!' nog voor hij wist wat je er mee kon doen. De professor verzocht Paulus om plaats te nemen, hij bewoog een paar stangetjes met knopjes erop en meteen begon er een motortje te snorren. Het opzoekapparaat rolde een eindje over de grond en steeg toen plotseling op.'Oho',

LINKS - Oehoeboeroe en Salomo gebruikten door de jaren heen verschillende technieken voor het vervoer over langere afstanden. Oorspronkelijk gebeurde dat met een regencape (pagina 6 boven) en op een later moment met touw en zitplankjes.
In *Het Bretonse beest* maakten beide vogels gebruik van de hangmatmethode (pagina 5 onder).

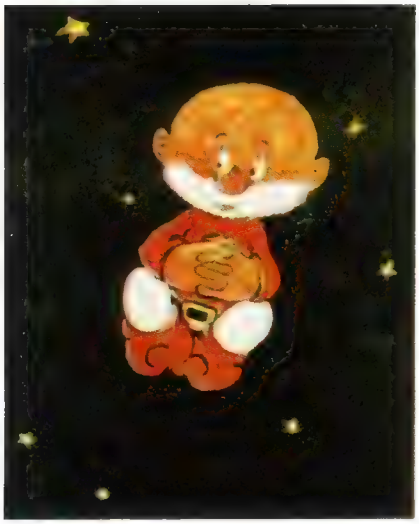

BOVEN - Ook de techniek van Professor Punt weet Paulus in de lucht te krijgen, maar uiteindelijk zijn er toversloffen voor nodig om de boskabouter buiten de aantrekkingskracht van de aarde te krijgen.

zei Paulus zacht en vond het opeens helemaal niet geweldig meer. 'Op welke wijze denkt u Salomo nu te kunnen vinden?', vroeg hij benauwd. 'Dat is heel eenvoudig', legde de professor uit. 'We vliegen gewoon rond tot we Salomo ergens zien en dan hoeven we hem alleen nog maar te pakken.'
'Misschien is het toch prettiger als u mij even op de grond terugbrengt', probeerde Paulus nog, maar niet veel later maakten ze een noodlanding in de kruin van de Paulusboom...
'Hè,' zei Paulus, 'ik ben blij dat ik weer thuis ben.'

Tussen de vogels

Ook Eucalypta is er meer dan eens de oorzaak van dat Paulus de lucht in gaat. Als zij zich er mee gaat bemoeien is niks meer heilig. Op het eerder genoemde grammofoonplaatje probeerde ze Paulus een toverfluitje aan te smeren, waarmee de hele rotzooi in het teken van de voorjaarsschoonmaak zo zou zijn opgeruimd. Dat het uiteindelijk haar eigen hutje was dat aan het slot van het verhaal de lucht in vloog was niet helemaal ingecalculeerd...
In een van de nieuwe *Paulus*-boeken – *Het Bretonse beest* – maakt Paulus gebruik van Eucalypta's heksenbezem om helemaal naar Bretanje te vliegen. Buiten het feit dat hij dat niet vrijwillig doet, vindt hij het ook dit keer weer niet leuk om te vliegen. De reis is immers èn onplezierig – de meeste tijd klampt hij zich krampachtig vast aan de bezemsteel om niet te vallen – èn hij heeft er bovendien geen idee van waar hij heen vliegt. Nee, dan is de terugreis aan het einde van dit avontuur heel wat prettiger. Daar zorgen zijn beide vrienden Oehoeboeroe en Salomo voor, die een hangmat gebruiken om het vliegen comfortabeler te maken. Wie de tekeningen ziet zal beamen dat Dulieu niet altijd alleen maar voor de lezer aan het werk was. De afbeeldingen van de hangmatvogels met (eerst) Eucalypta (en later Paulus) er in stralen zoveel energie uit, dat de auteur ze zelf met het grootste plezier op papier moet hebben gezet. Er zit vaart in en de

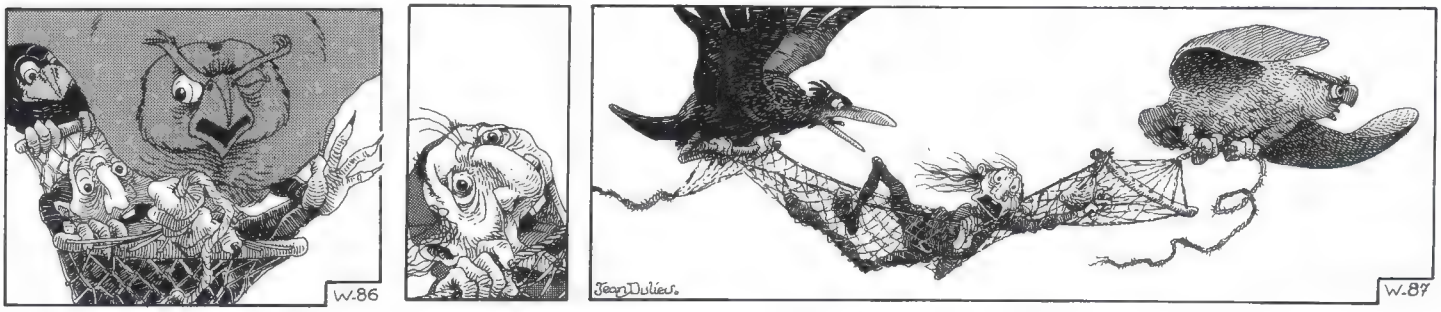

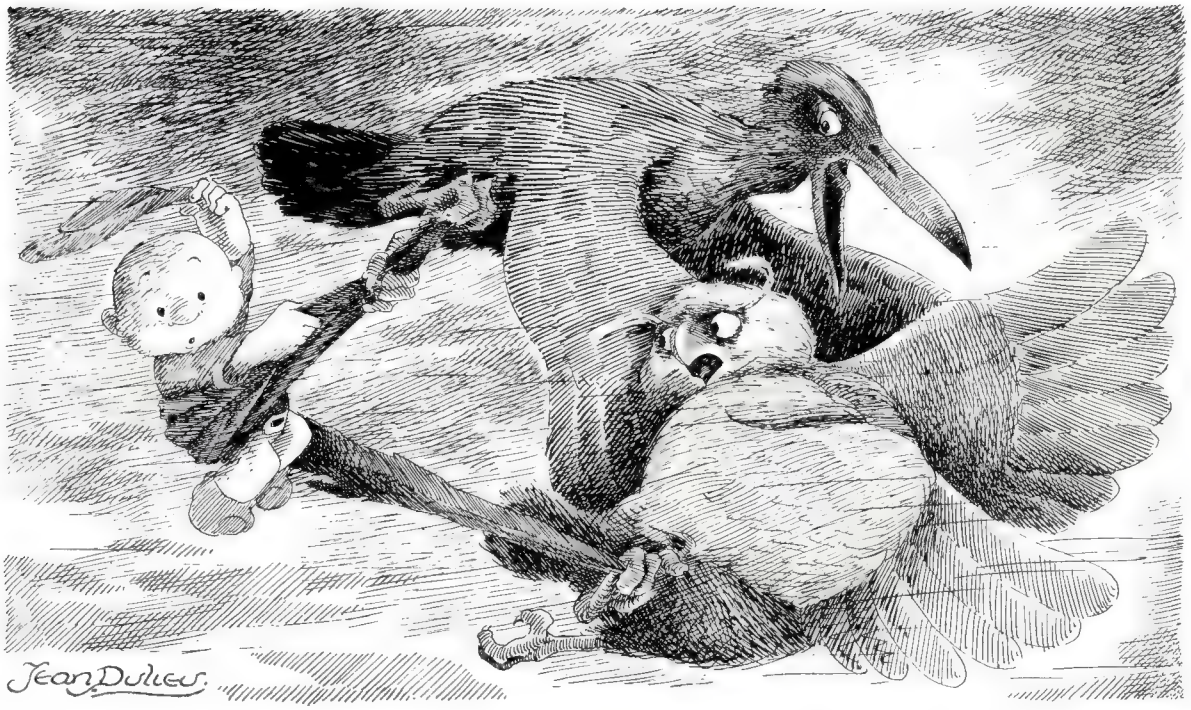

overmacht van de vogels is even zichtbaar als de wanhoop van de heks. Elk lijntje klopt.
De illustratie doet trouwens sterk denken aan een vergelijkbare tekening van twintig jaar eerder, waarin Dulieu een primitieve versie van het luchtschip ontwierp. Tijdens het avontuur met Schipper Makreel stelden Oehoeboeroe en Salomo voor om de schipper en de boskabouter over zee naar het eiland Kikima te vervoeren. Paulus timmerde gauw een aantal zitplankjes en daarna maakten ze alle onderdelen met touw aan elkaar vast om het de beide vogels makkelijker te maken het geheel de lucht in te krijgen. Wat we te zien krijgen is feitelijk de voorloper van de latere hangmatconstructie.
En ook dit was niet de eerste keer dat de beide vogels samen met Paulus door de lucht vlogen. Pakken we bij voorbeeld het tijdschrift *Kris Kras* van september 1954 er bij, dan zien we ook daar een verhaal waarin Paulus door de storm gegrepen werd. De uil en de raaf brengen de boskabouter uiteindelijk met gebruikmaking van zijn regencape weer terug naar de beschutting van zijn eigen boom. De tekening die dit uitbeeldt lijkt de oerversie van de latere hangmat te zijn.

Op eigen kracht

Dat Paulus wel degelijk zonder hulp van zijn trouwe vrienden kan vliegen, bewijzen te tekeningen in het allernieuwste boekje *Het hoedenfeest,* dat dit voorjaar verscheen. De boskabouter weet daarin de toverhoed van Eucalypta te veroveren en hoewel hij drommels goed beseft hoe gevaarlijk het is om met dat ding te gaan experimenten, is het toch wel makkelijk om hem zo nu en dan eens te gebruiken. Op het moment dat hij hardhollend op weg is naar zijn boom, beseft hij dat hij het hoofddeksel nu best om een gunst kan vragen. En dus schakelt hij de hoed in door te wensen dat deze hem naar huis brengt. Het gevolg is dat Paulus opeens kan vliegen; hij verandert spontaan in een vliegkabouter. Met een mooi vaartje en schijnbaar volkomen op z'n gemak suist hij op een paar meter boven de grond door het grote bos en doet daarmee niet onder voor kunsten van de gebroeders Wright. De ultieme droom van ieder kind!

annette.wouters@stripschrift.nl

LINKS - In *Het hoedenfeest* kan Paulus eindelijk zijn droom waarmaken. Hij vliegt op eigen kracht door het grote bos, zonder hulp van zijn gevleugelde vrienden, zonder de toverformules van Eucalypta en zonder de techniek van Professor Punt. Alles wat hij nodig had was die toverhoed!

ADVERTENTIE

Met deel 21 en 22 wordt het u vást rood voor de ogen!

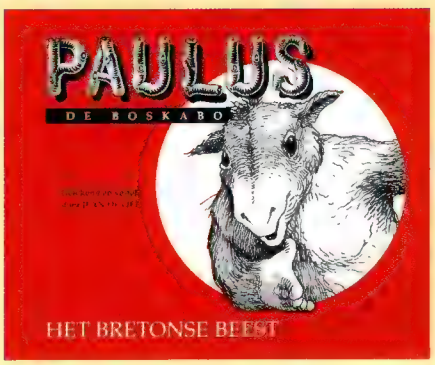

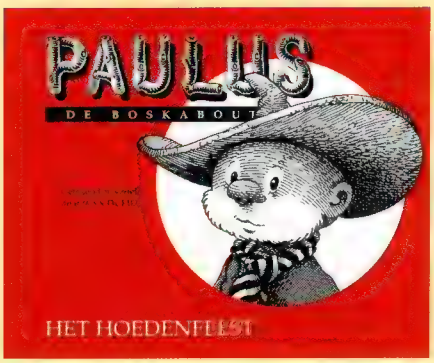

Plaatjes uit Afrika

Meer dan missiewerk

RIK SANDERS

Bestaat de Afrikaanse strip? Wie rondloopt op de overzichtstentoonstelling Picha in het Afrika Museum in Berg en Dal ziet allereerst een lappendeken van stijlen en onderwerpen. Toch bestaan er gemene delers: strips in Afrika reflecteren vaak de politieke realiteit. Bovendien worden ze in veel landen als voorlichtingsmateriaal ingezet.

Strips en Afrika: die combinatie doet vooral denken aan de katholieke missiestrips die in de eerste helft van de 20e eeuw over de 'arme en domme negertjes' werden gemaakt. Of aan striptekenaars uit België, zoals Jeroen Janssen en Jean-Philippe Stassen, die zich laten inspireren door dit continent. Picha (spreek uit als 'piktsja'; van het Engelse 'picture') betekent tekening in het Swahili. *Picha* is tevens de titel van de overzichtsexpositie van de Afrikaanse strip die nog tot met 31 augustus in het Afrika Museum te bezichtigen is. De expositie in het Gelderse museum wordt ondersteund door een databank (*www.picha. nl*) met informatie over bijna tweehonderd Afrikaanse stripmakers uit 55 landen.

Want dat blijkt wel uit *Picha* èn de databank: het Afrikaanse continent kent een levendige stripcultuur die grotendeels aan het westerse oog is onttrokken. Zuid-Afrika is met het collectief Bitterkomix en cartoonist Zapiro nog relatief bekend en via België kennen we een paar tekenaars uit Congo, maar dan houdt het snel op. Alleen Frankrijk vormt een uitzondering: daar bestaan relatief veel banden met stripmakers en cartoonisten uit de oud-kolonieën, al is het alleen maar omdat een aantal ervan inmiddels in Parijs en omstreken woont.

ONDER – De populaire superheld *Cap'tain Samir*: het oosten ontmoet het westen. Gemaakt door de Algerijnen Farid Boudjellal en Larbi Mechkour is de strip vooral populair in Egypte. Hier een fijne verwijzing naar Lucky Luke en Jolly Jumper.

Schijnwerpers

Maar wie wist bij voorbeeld dat er sinds 2002 in het Drentse Ommen een striptekenaar uit Rwanda woont? Jean-Claude Ngumire (1970) zocht met zijn vrouw zijn toevlucht tot Nederland en heeft inmiddels een verblijfsvergunning op zak. 'Nederlands is een moeilijke taal', verzucht hij op de openingsdag van de tentoonstelling in het Afrika Museum. 'En ik heb er toch al zo'n 600 lessen opzitten!' Met spijt in zijn stem vertelt hij dat hij beroepshalve geen strips meer tekent. Hij kon geen opdrachtgevers vinden. Na een cursus digitaal vormgeven in Groningen werkt hij nu als opmaker/schetser voor het reclame-agentschap The Rep's uit Amsterdam.

Ngumire verslindt als jongen in Rwanda strips die hij vindt in de bibliotheek in de hoofdstad Kigali. Het zijn Europese strips, waaronder *Kuifje*, *Lucky Luke*, *Blueberry*, *Asterix en Obelix*. Hij leest ze niet alleen, maar tekent ze ook na. In 1985 kan hij terecht op de kunstacademie van Nyundo. Daar krijgt hij onder andere les van de Belgische striptekenaar Jeroen Janssen. In de jaren 1990 werkt Ngumire voor kranten en tijdschriften, schoolboeken en kinderboekuitgevers. Tot de oorlog in Rwanda uitbreekt in 1994. Hij maakt nog wel met scenarist Charles Rukundo voor het jeugdblad *Huguka* de vervolgstrip *Umwana n k'undi'* (in Italië als album uitgebracht) over kinderen die vluchten voor de genocide. En hij probeert met een paar vrienden zelf een jeugdblad op te zetten. 'Maar de oorlog maakt aan alles een eind. Behalve aan de machette', constateert hij.

Ngumire tekent in zijn vrije tijd nog wel. Hij heeft een schetsboek vol herinneringen over de oorlog volgetekend. Daar zou hij graag nog een strip van willen maken, maar het vinden van een uitgever blijkt lastig.

FOTO RIK SANDERS

FOTO RIK SANDERS

BOVEN - Adjimm Danngar.
LINKSBOVEN - Jean-Claude Ngumire

ONDER - Pagina van een nog niet gepubliceerde strip van Jean Claude Ngumire. Het is een persoonlijk getint verhaal, getiteld *...Et le monde nous abandonna*, over de genocide in Rwanda. Ngumire zoekt er nog een uitgever voor.

De Rwandese tekenaar is één van de negentien stripmakers die op *Picha* in de schijnwerpers staan. Volgens de samenstellers gaat het met de Afrikaanse strip goed. Tekenaars komen uit alle delen van het continent en er zijn diverse festivals en stripbladen. In Senegal is een tv-serie, gebaseerd op het stripfiguur Googoorlu, razend populair en in Zuid-Afrika verscheen een verstripping van het leven van Nelson Mandela. Verder gebruiken overheden en instanties strips als communicatiemiddel: op een goedkope, laagdrempelige manier kunnen ze via strips voorlichting geven, bij voorbeeld over de gevaren van Aids in een strip voor soldaten in Ethiopië.
Voor de NCDO (Nationale Commissie voor internationale samenwerking en Duurzame Ontwikkeling) was de rol van strips en cartoons op het Afrikaanse continent aanleiding om aan een overzichtsexpositie te denken. Projectleider Caroline Veldhuizen meldde zich bij stripkenner Joost Pollmann met de vraag of hij zo'n expositie kon samenstellen. Met hulp van de ontwikkelingsadviesorganisatie èn in samenwerking met Alain Brezault, kenner van de Franstalige strip in België, is *Picha* opgezet. Het project bestaat uit een reizende tentoonstelling – na Berg en Dal reist de expo naar Lagos en Sao Paulo – èn de database. Volgens Pollmann wordt de database in een later stadium gehangen aan de Comiclopedia van stripwinkel Lambiek, maar voert hij nog gesprekken met de NCDO over wie de beheerder ervan wordt.

Beeldvorming

Henny Helmich, directeur NCDO, erkent in het begin twijfels te hebben gehad over de zeggingskracht van strips – die van cartoons vindt hij herkenbaarder – maar terugdenkend aan zijn eerste herinneringen aan Afrika zag hij snel in dat ook strips een belangrijke rol spelen in beeldvorming. '*Kuifje in Congo* heeft in mijn jeugd toch voor een groot deel mijn beeld van Afrika bepaald. Met name de rol van de mythische Luipaardman, het omstreden icoon waarvan later bleek dat Hergé de inspiratie ervoor uit het Koloniaal Museum in Tervuren had opgedaan. Al zijn documentatie had hij uit dit museum gehaald. Hergé is nooit in Afrika geweest.'
Kuifje in Congo geeft het beeld weer van beesten die je kunt opblazen en grote westerlingen tegenover kleine Afrikanen, aldus Helmich. 'Een fout beeld, waarbij het interessant is om te zien hoe beeldcultuur invloed heeft op het ontstaan van een beeld van de werkelijkheid. Daarom is het belangrijk dat hedendaagse kunstenaars uit Afrika zelf hun werk kunnen tonen.' Hij spreekt inmiddels van de originele en creatieve kijk op de bewogen werkelijkheid die Afrikaanse strips en cartoons bieden.
Op *Picha* is relatief veel werk te zien van tekenaars uit Congo, Ivoorkust en Zuid-Afrika. De eerste twee landen zijn beïnvloed door de Belgisch/Franse striptraditie; de laatste meer door de Angelsaksische underground. Hoe armer het land, des te gebrekkiger de artistieke infrastructuur, en des te minder tekenaars, stelt samensteller Joost Pollmann. 'In een land als Niger heb ik nauwelijks materiaal kunnen vinden.' Volgens Pollmann zijn veel strips en cartoons sterk politiek en reageren tekenaars ermee op de actualiteit. Hij wijst wel op de aparte positie van Zuid-Afrika: de meeste tekenaars zijn blank en hun werk ligt qua thematiek dicht tegen westerse strips aan: seks, anti-burgerlijkheid en het bevechten van de vrijheid van de kunstenaar. 'De politieke noodzaak speelt er nu minder'.

Rode strepen

Een duidelijk voorbeeld van een politieke tekenaar is Adjim Danngar (1982) uit Tsjaad. Hij kreeg op lagere school tekenles en besloot striptekenaar te worden. Danngar maakte zijn

ALORS, COMBIEN DE FOIS JE T'AI INTERDIT DE NOUER DES CONTACTS AVEC CE FILS DE CAFARD
HEIN!
TU SAIS BIEN QU'IL EST TUTSI * NON?
SOIT COURAGEUSE. MAIS ELLE UN JOUR OU AUTRE CA FINIRA PAR S'ARRANGER. ESSAIE DE TE REPOSER. DEMAIN ON IRA VOIR LE DOCTEUR. CE FOU TA BIEN BATTU.
EST VOUS LAMAMAN DE AMIA ? VEUILLEZ ENTRER.
QUELQUES JOURS APRES LES OBSEQUES...
TU NOUS A QUITTE ET CAR INJUSTICE
QUE JUSTICE SOIT FAITE!

Pic Taal Orkest

De negentien stripmakers èn hun land – achttien tekenaars en één scenariste – die op *Picha* centraal staan, zijn te zien op het kaartje hierboven. Verder is er speciale aandacht voor Egypte op de tentoonstelling.
Samensteller Joost Pollmann wilde oorspronkelijk ook een strip over de islam opnemen: *Si le Coran m'était conté* (tekenaar Philippe Jouan, scenarist Seddik Youssef). Hiervan verschenen bij Editions Alef drie delen totdat de Organization of the Islamic Conference verdere publicatie verbood. De NCDO wilde geen olie op het vuur gooien door deze drie delen te laten zien op *Picha*, meldde *De Volkskrant*. De focus van de tentoonstelling ligt op diversiteit, aldus NCDO.
Meer info: *www.afrikamuseum.nl*

eerste strip in 1999 maar kon geen uitgever vinden. Om in zijn levensonderhoud te voorzien begon hij cartoons te maken: in 2002 voor het Tsjaadse dagblad *Rafigui* en in 2003 voor de satirische uitgave *Le Miroir*. Omdat de naam Adjim al door een andere tekenaar werd gebruikt, koos hij voor de artiestennaam Achou, zijn bijnaam op school.
Het maken van spotprenten bleek echter aan grenzen gebonden te zijn, vertelt Danngar. 'In Tsjaad bestaan er rode strepen waar je niet over heen mag. Ik had een cartoon gemaakt over de ellende in Darfour in buurland Soedan en de familie van de president die hier voordeel uithaalt. In Tsjaad vindt veel fraude plaats, bij voorbeeld rond de suikertransporten met Kameroen en de oliehandel met Niger. Alleen... de machthebbers kunnen niet tegen spotternij en *Le Miroir* kreeg een verschijningsverbod. Ik ben uiteindelijk naar Parijs uitgeweken om meer vrijheid van handelen te krijgen.'
In Frankrijk maakt Danngar strips en cartoons. Toch valt het hem ondanks de grotere vrijheid niet mee om zijn werk betaald gepubliceerd te krijgen. 'Ik werk vaak voor een habbekrats. Er lopen gesprekken met het satirische blad *Charlie Hebdo*, dus hopelijk kan ik daarin binnenkort cartoons plaatsen.' Strips maakt Danngar ook nog. Toen hij aankwam in Parijs kon hij een tijdje niet werken – 'Ik was geblokkeerd. Er zat nog veel woede in me.' –, maar in 2006 leverde hij voor het festival in Angoulême een bijdrage aan de expositie *Vues d'Afrique*. 'Het ging om een korte strip over een meisje dat gepest wordt door jongens en zich moeizaam een plekje in de maatschappij moet bevechten.'
Danngar is lid van de organisatie L'Afrique Dessinée, dat een collectieve strip wil uitbrengen (*Une journée dans la vie d'un africain d'Afrique*). De tekenaar heeft regelmatig contact met collega's uit Afrika, zoals uit zijn moederland, maar ook uit bij voorbeeld Burkino Fasso of Gabon. 'Het is praktisch om informatie uit te wisselen waarmee je bezig bent en wat voor obstakels je soms tegenkomt.'

Jaren van lood 1: Het complex

Nadrani
Xtra 2008
ISBN 978-90-77766-69-9
Prijs €13,90
56 pagina's
kleur (hk)

Indrukwekkende overwinning op folteraars

'Mijn eerste 480 dagen in de geheime gevangenis in Marokko' luidt de onderkop van dit eerste deel van *Jaren van lood*. Het is het beklemmende relaas van Mohammed Nadrani over zijn leven als politiek gevangene onder koning Hassan II in een gebouw met als bijnaam 'Het complex'. Hij wordt er geregeld gemarteld en is verplicht een blinddoek te dragen. Afleiding vindt Nadrani in het tekenen, nadat hij een stuk houtskool had gevonden en op de cementen vloer tekeningen gaat maken. Dat had hij zelfs als kleine jongen nooit gedaan, maar in de gevangenis is het een uitweg om zijn herinneringen levend te houden en zo een houvast te creëren.
Nadrani kwam eind 1984 vrij, maar pas onder het koningschap van Hassans zoon Mohammed VI vanaf 1999 kwam er ruimte om af te rekenen met 'de jaren van lood'. 'Het vormt een overwinning op de mensen die mij klein probeerden te krijgen

FOTO RIK SANDERS

FOTO RIK SANDERS

LINKSBOVEN - Adjimm Danngar legt zijn bezoek aan het stripfestival van Angoulême in 2007 vast in een hommage aan Marcel Gotlib.

MIDDENBOVEN - Mohammed Nadrani.

BOVEN - Blik op een deel van de expositie *Picha*.

Gemarteld en geblinddoekt

Hoe hard en angstaanjagend het leven kan zijn en hoe strips daarbij als middel tot verwerking kunnen fungeren, bewijst het werk van de Marokkaanse tekenaar Mohammed Nadrani (1954). Hij werd als student tijdens de linkse studentenprotesten in 1976 gearresteerd onder het bewind van koning Hassan II en verdween voor negen jaar zonder proces achter de tralies. Nadrani leerde zichzelf tekenen met een stukje houtskool dat van het lemen plafond van zijn cel naar beneden was gevallen. Toen de houtskool op was, gebruikte hij koffiedrab als inkt en maakte hij een penseel van een stok en draden van zijn broek. Het tekenen vormde een middel tot overleven tijdens zijn gevangenschap. In 1984 kwam Nadrani vrij. Over zijn martelingen en de dictatuur in Marokko maakte hij naderhand de strip *Jaren van lood*, waarvan het eerste deel, *Het complex*, onlangs bij uitgeverij Xtra is verschenen.

In 1999 besteeg Hassans zoon Mohammed VI de troon en kwam er een definitief einde aan de dictatuur. In 2004 richtte deze nieuwe koning zelfs een waarheidscommissie op die onderzoek doet naar vermisten en andere slachtoffers van de mensenrechtenschendingen. Nadrani vindt deze verzoeningscommissie echter een wassen neus. 'Zij opereert onder voorwaarden: de namen van de folteraars mogen niet worden genoemd. Daar doe ik niet aan mee. Als reactie hierop heb ik *Jaren van lood* gemaakt, waarin ik wel de schuldigen opvoer. Ik tracht ermee het debat op gang te helpen om alsnog de daders ter verantwoording te roepen. Ik heb ook met mijn boek door het land gereisd om signeersessies en exposities te bezoeken en discussies aan te gaan.'

DE KETTINGEN... HET GEBLAF! DE MARTEL-MACHINE ZET ZICH IN WERKING, NIETS KAN HAAR TEGENHOUDEN..
PRAAT!
EN NIETS HOUDT DE DRIFTIGE BEULEN TEGEN...
SJOOEF!
AAARH!

Nadrani, die als cartoonist verbonden is aan het Arabische dagblad *al-Ayyam*, merkt dat de Marokkaanse samenleving opener is geworden. Mensen kunnen zich vrijer uiten. 'De publicatie van mijn boek is met gemengde reacties ontvangen: niet iedereen is er blij mee. Maar toch, je kunt debatteren en er andere zienswijzen op na houden zonder dat je in de cel wordt gegooid. Taboes worden doorbroken.'Daarnaast ziet hij een toenemende belangstelling voor de eigen geschiedenis. Ook bij zichzelf. Nadrani kwam met *Emir van de Rif – Ben Abdelkrim*. Deze strip, ook bij Xtra verschenen, handelt over de Berberse vrijheidsstrijder Abdelkrim, die begin jaren 1920 tegen de Spanjaarden ten strijde trok.

LINKS - Mohammed Nadrani laat in *Jaren van lood* op indringende wijze de martelpraktijken zien die onder het bewind van koning Hassan II in Marokko plaatsvonden.

met martelingen', stelt de tekenaar in het boek. De strip is ondanks de technische onvolkomenheden een indrukwekkende vertelling. Het mag bijzonder genoemd worden dat iemand zo'n vreselijke periode in stripvorm van zich af schrijft en tekent.

Nadrani's andere strip, die tegelijkertijd bij Xtra is uitgekomen, overtuigt minder. Op zich is het interessant te lezen hoe jurist en journalist Abdelkrim in 1921 als commandant van een kleine groep Riffijnen de Spaanse bezetter verslaat. Hij sticht in 1922 de Rifrepubliek. Nadrani noemt deze strijd van de Berbers met trots 'de eerste bevrijdingsbeweging van de twintigste eeuw'.

Maar in dit verhaal wreekt zijn beperkte tekentalent zich toch wel. Waar dat in *Jaren van lood* door de omstandigheden juist een extra lading krijgt, staat het in *Emir van de Rif – Ben Abdelkrim* de leesbaarheid in de weg. Ook de eenzijdige manier waarop de Spanjaarden als nietsontziende bezetters worden afgebeeld, en Abdelkrim als een held, begint op den duur tegen te staan. Daar had Nadrani voor een evenwichtiger benadering moeten kiezen. RS

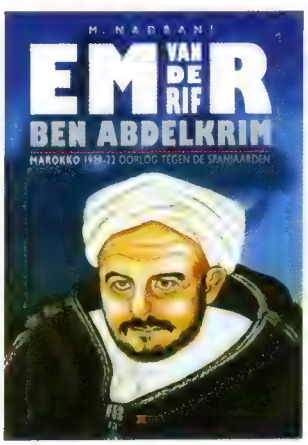

Emir van de Rif - Ben Abdelkrim

Nadrani
Xtra 2008
ISBN 978-90-77766-70-5
Prijs €13,90
64 pagina's
kleur (hk)

RECHTS - Marguerite Abouet.
ERNAAST - Hoofdpersoon Aya is losjes gemodelleerd naar Ayaan Hirsi Ali.
GEHEEL RECHTS - Bij Kit Publishers verscheen in 2001 de strip *Zeke en de mijnslang*. Deze van oorsprong Zuid-Afrikaanse strip is een typisch voorbeeld van een educatieve strip zoals die veel in Afrika verschijnt. Het verhaal handelt over de ongemakken en gevaren van het mijnwerkersleven. Makers zijn Vuka Shift en Bitterkomix-tekenaar Joe Dog. In Nederland was *Zeke* bedoeld voor scholen, maar de strip werd uiteindelijk verramsjt.
ONDER - Dansen op straat in Yopougon.
RECHTSONDER - Karlien de Villiers is een Zuid-Afrikaanse striptekenares die in *My mother was a beautiful woman* (in 2006 in het Duits uitgegeven) over haar jeugd vertelt.

FOTO RIK SANDERS

Geen ellende

Natuurlijk zijn niet alle strips en cartoons uit Afrika loodzwaar. Op *Picha* is gelukkig ook ruimte voor lichtvoetiger strips en cartoons. Eén van de prominente vertegenwoordigers hiervan is de Ivoriaanse scenariste Marguerite Abouet (1971). Zij maakt samen met de Franse tekenaar Clément Oubrerie de strip *Aya uit Yopougon* (bij uitgeverij L zijn inmiddels twee delen verschenen). Dit keer geen ellende uit een Afrikaans land, maar een humoristische zedenschets van het dagelijks bestaan eind jaren 1970 in Yopougon, een volksbuurt in Abidjan, een stad in Ivoorkust. Hoofdpersoon is Aya, tienerdochter uit een redelijk welgesteld gezin met een vader als handelsreiziger en een moeder als gebedsgenezeres. Haar beste vriendinnen zijn feestbeesten in vergelijking met de serieuze Aya.

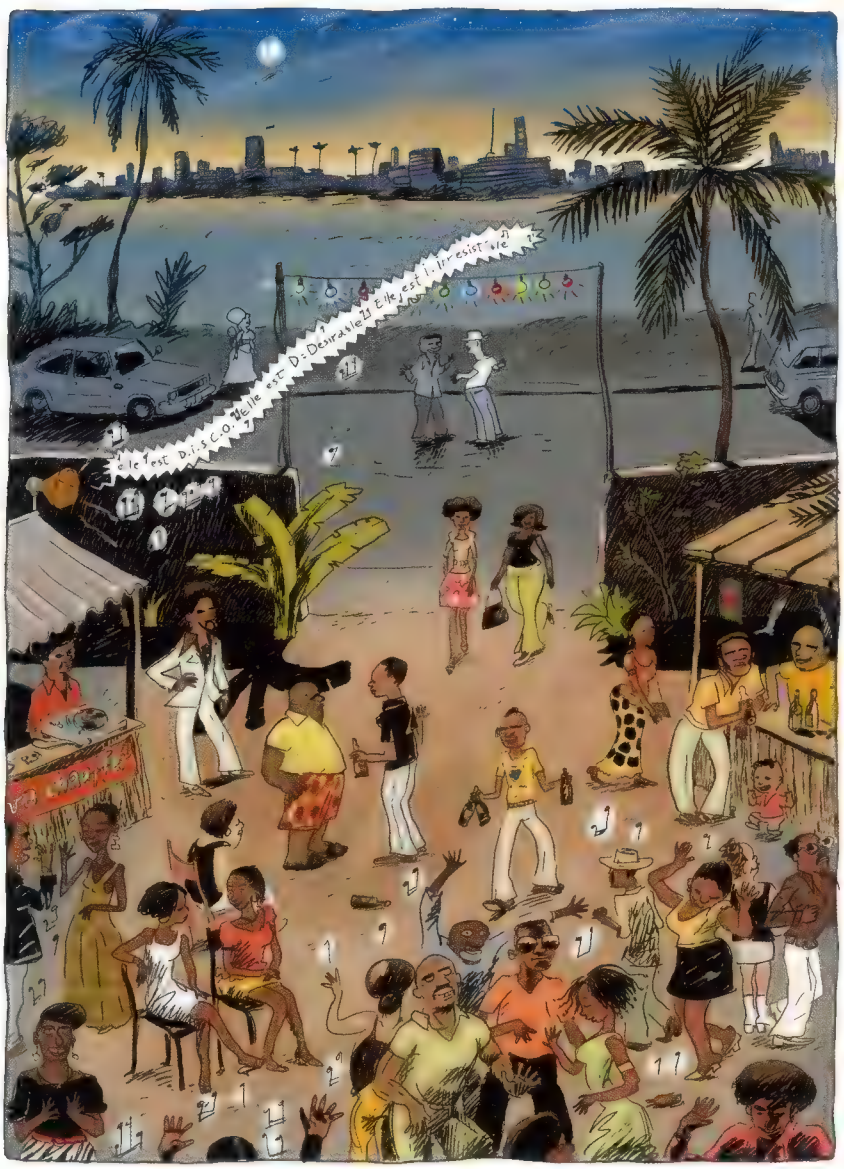

'Ik had genoeg van al die verhalen over mensen die dood gaan in Afrika', licht Abouet toe. 'Ik wilde het dagelijks bestaan laten zien. Afrikaanse mensen hebben ook wensen en dromen net als iedereen in het westen.' Haar ouders stuurden haar op haar twaalfde naar Parijs voor een vervolgopleiding. Uiteindelijk krijgt ze werk als juridisch assistente op een advocatenkantoor, maar ze schrijft in haar vrije tijd al verhalen. 'Ik woonde in een klein kamertje in Parijs. Toen de tv ontplofte vormde dat een mooie aanleiding om te gaan schrijven. Ik was het leven in Afrika niet vergeten en ik schreef over mijn jeugdherinneringen.'

De karakters uit Aya zijn losjes gebaseerd op de belevenissen van haar zus en haar toenmalige buren in Yopougon. Dat er uiteindelijk een strip is uitgerold komt door prentenmaker Clément Oubrerie (1966). Abouet wilde eerst een kinderboek maken, met Oubrerie als tekenaar. 'Clément zei echter tegen mij: 'ik zie veel beelden in jouw verhaal. Die komen beter tot hun recht in een strip.' Toen heb ik daarvoor gekozen. Dat bleek inderdaad een ideale vorm: ik denk dat er van een kinderboekuitgave minder exemplaren zouden zijn verkocht. *Aya yut Yopougon* is heel goed ontvangen. In Ivoorkust is men trots dat een onderdaan zoiets heeft gemaakt. Ik krijg nog regelmatig tips binnen voor onderwerpen om over te schrijven.'

Oubrerie is meegeweest naar Ivoorkust en maakte twee weken lang foto's en schetsen van Yopougon. De sfeer is nog vergelijkbaar met die van eind jaren 1970, zegt Abouet. 'Er zijn bij voorbeeld nog steeds dansende mensen op straat. Clément heeft zelf ook gedanst en dit verwerkt in het eindbeeld van deel 1.'

Ayaan Hirsi Ali

Ondanks de vrolijke toon van *Aya uit Yopougon* snijdt Abouet weldegelijk serieuze onderwerpen aan: ongewenste zwangerschappen, troebele familieverhoudingen, seksisme, bandeloze mannen, de positie van vrouwen. Hoofdrolspeelster Aya staat in de ogen van Abouet symbool voor schoonheid en oprechtheid. 'Ze heeft een goede inborst. Ja, ze heeft wat weg van Ayaan Hirsi Ali. Een dappere vrouw die ik een keer op het omslag van een tijdschrift zag staan en toen heb gebruikt als model voor Aya. Ik heb haar ook een keer ontmoet. Ze was op televisie vanwege een prijs die ze zou krijgen. Ik ben naar de uitreiking gegaan en wilde naar haar toelopen om haar mijn strip te tonen. Ik werd gelijk tegengehouden door een cordon bodyguards! Gelukkig heeft ze naderhand het boek nog gezien en kreeg ik een handtekening!'

Abouet is één van de weinige vrouwelijke Afrikaanse strip-

AN DE BUURVROUW GAAT ZEIKE MAAR MoLoTov ...
EH ... PARDON, MEJEER ... EH ... MEJEER MoLoTov ...
ZEIKE VERTELT MoLoTov OVER DE BRIEF VAN ZIJN EX ...
U WEET DAT ER EEN LUCHTJE AAN DE ZAAK ZAT! WE MADDEN DE BRIEF MOETEN LEZEN. KOM MEE!
EVEN LATER ...
the Zanzi-Bar
BEER SPECIAL
DRINK 1, GET ONE FREE!
ZEIKE, GA NIET NAAR DE STAD - TE VEEL TSOTSIS EN GEVAARLIKE STADSVROUWEN ...
AHA, DAAR IS MoLoTov! MIJN TOTT-TOTT-BOY!
ZEIKE, DIT IS MIRABELLA. DE KONINGIN VAN DE GOUDVELDEN ... ZE WEET BIJNA ALLES WAT ER HIER GEBEURT ...

makers. Maar ze wijst erop dat er sowieso weinig stripalbums worden gedrukt in Afrika. 'Het is de Afrikaanse mentaliteit: kun je er geen boterham mee verdienen, dan moet je het vooral laten.' Zelf is ze toevallig in de stripwereld beland. Strips lezen deed ze als meisje amper. 'Mijn eerste strip was *Rahan*, een album dat ik van mijn broer had geleend. Het betrof een blonde held met een lendedoek waar een mes aan hing. Ik was verliefd op Rahan en dacht dat alle blanken er zo uitzagen!' *(lacht)* Andere strips die ze las, hadden voornamelijk een educatief doel, bij voorbeeld informeren over hygiëne of wondverzorging. 'Dat waren eigenlijk vervelende strips. Ook in de lokale bibliotheek waren er nauwelijks stripalbums voorhanden. Dit gemis heb ik naderhand goed ingehaald in Frankrijk'.

Van *Aya uit Yopougon* zijn van de drie Franse delen in totaal 170.000 exemplaren verkocht. Inmiddels werkt Abouet aan een nieuw drieluik met Aya, dat zich in Parijs afspeelt en waarvan het eerste deel dit najaar uitkomt. *Aya* is in diverse landen vertaald en in Ivoorkust verschijnt bovendien een goedkope editie. Verder werkt ze aan een animatie van *Aya uit Yopougon*, gebaseerd op de eerste twee albums; de productiemaatschappij is dezelfde als van de gelauwerde tekenfilmversie van Marjane Satrapi's *Persepolis*.

De scenarioschrijfster werkt verder samen met tekenaar Gregory Mardon aan de strip *Bienvenue*, over een blanke heldin die te laat is geboren. Bienvenue is ook de naam van een heilige wiens verjaardag op 30 oktober wordt gevierd. Abouet tracht te voorkomen dat ze het imago 'altijd Afrikaans' krijgt opgedrukt. 'Ik ben ook bezig met andere projecten dan *Aya uit Yopougon*. Natuurlijk blijft Afrika een bron van inspiratie: ik schrijf bij voorbeeld aan een *policier* over commissaris Kouassi, opererend in een fictieve Afrikaanse stad. Het is echter geen strip over Afrika maar meer een detective à la inspecteur Columbo die zaken oplost aan de hand van details.'

rik.sanders@stripschrift.nl

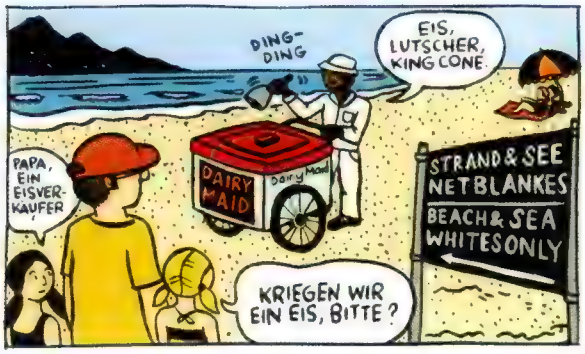

ADVERTENTIE

STRIPWINKEL WONDERLAND

wonderland productions

Paardsdemerstraat 19
3500 HASSELT
✆ 011/22 82 00

ADVERTENTIE

Gelderlandplein 203-205 • 1082 LW Amsterdam • 020 - 64 27 888
www.stripwinkelfantasia.nl

ROESTVRIJ EN IJZERSTERK

In deze serie artikelen behandelt *Stripschrift* strips die nog steeds de moeite waard zijn en niet mogen worden vergeten.

RECHTS - Luxe prent uitgegeven naar aanleiding van de recente speciale uitgave van *Pilote* over de Parijse revolutie 1968. Bij *www.fnac.com* te bestellen.

GEHEEL RECHTS - Philémon bevindt zich in de put naar 'de wereld van de A'.

ONDER - Philémon en Gregorius.

De redactie van *Spirou* zag de strip niet zitten, maar *Pilote*-hoofdredacteur René Goscinny durfde het wel aan: de publicatie van *Philémon*, de wonderlijke en poëtische serie van Fred. Het had echter niet veel gescheeld of de reeks was vroegtijdig gesneefd. Toen Fred op het idee kwam om de letters van de Atlantische Oceaan als eilanden te gebruiken in een parallel universum was een klassieke strip geboren. Tenminste, in Frankrijk. *Philémon* verwierf in Nederland slechts in kleine kring faam.

Als Fred in 1965 met zijn eerste *Philémon*-verhaal bij de redactie van *Spirou* aanklopt zijn de reacties niet enthousiast: men heeft moeite met de slordig ogende tekeningen en het surrealistische verhaal over het jongetje Philémon en zijn ezel Gregorius die een geheimzinnig circus op het spoor zijn. Niet echt een vreemde reactie, want het aparte scenario vol clownspaarden en andere absurditeiten sluit niet aan op de heldere Dupuis-strips. Philémon is bovendien geen held die tot de verbeelding spreekt, laat staan zijn lelijk ezeltje.

Philémon
In de put, uit de put

OLIVIER WORTEL

PHILEMON, DAT SOORT AARDIGHEDEN KAN IK NIET
HÈ?! MAAR HIJ IS VERDWENEN!...
AJAJAJ'. HELEMAAL KOPJE ONDER! ARME PHILÉMON!
VERDORIE! IK WORD NAAR DE BODEM GEZOGEN!
IK... K MOET NAAR BOVEN... HET GAAT NIET!
K... K STIK! LUCHT ... L...
?
EEN... EEN HAAI !?
IK K LUCHT AHAAHH
PHILEMON VERLIEST HET BEWUSTZIJN... SEKONDEN? MINUTEN? UREN? GAAN VOORBIJ...
OH MIJN HOOFD.
?
VERDRAAID. IK BEN OP EEN EILAND

Het mag dan ook een wonder heten dat Goscinny, op dat moment hoofdredacteur van het concurrerende blad *Pilote*, wèl gecharmeerd is van het verhaal (*Le Mysterie de la Clairière des trois hiboux*) en het besluit te publiceren. Wel jammer dat de lezers vervolgens niets van het verhaal moeten hebben. Ook het tweede, korte verhaal (*Par le petit bout de la Lorgnette*) krijgt geen hartverwarmende ontvangst, waarna de redactie besluit de serie stop te zetten.

Ondanks de tegenvallende response mag Fred bij *Pilote* blijven. Twee jaar lang richt hij zich vrijwel uitsluitend op het schrijven voor anderen.

Wanneer na samenwerkingen met tekenaars als Hubuc, Jean-Claude Mézières, Derib en Terry Gilliam blijkt dat zijn verhalen toch bij de lezers beginnen aan te slaan krijgt hij van Goscinny nog één keer de kans om van *Philémon* een succes te maken.

In *Philémon en de drenkeling van de A* maken de lezers van *Pilote* vervolgens voor het eerst écht kennis met wat de rijke fantasie van Fred te bieden heeft. Overigens blijft hij doorgaan met andere projecten, zoals de briljante serie *Timoléon*, die hij samen met Alexis maakt (zie kader *Tijd is geld*).

Tijd is geld

Fred schreef in de jaren 1970 voor tekenaar Alexis drie afleveringen van de serie *Timoléon*: *Time is Money* (in Nederland door Oberon uitgegeven als Stipstrip Pocket 5, met als subtitel *De trans-tijd-handelaar*), *4 pas dans l'avenir* en *Joseph le Borgne*. Hoewel deze fantasievolle strip over een tijdmachine minder rariteiten kent doet het qua inventiviteit zeker niet onder voor *Philémon*. Een fraai staaltje hiervan is het onvertaalde *Une peau de banane dans le temps* (uit de Franse *Time is Money*) over een bananenschil in verschillende periodes. Het verhaal is in drie zinnen samen te vatten en draait in feite maar om één grap, maar toch weet Fred het voortdurend verrassend te houden (met in de openingsscène een clownspaard – een favoriet figuur van Fred). Voeg daar het magistrale tekenwerk van de veel te vroeg overleden Alexis aan toe en je hebt een eigenzinnig meesterwerk.

AU SECOURS!
MAIS... QUE FAITES-VOUS LÀ, MONSIEUR BARTHÉLÉMY? VOUS VOUS ÊTES ÉCHAPPÉ?
ÉCHAPPÉ?... BLOQUÉ, OUI! FIGÉ! JE SUIS FIXÉ SUR LE PAPIER ET NE PEUX PLUS BOUGER!
ÇE N'EST PAS L'ENFER DES ÉPOUVANTAILS, PHILÉMON... ICI, C'EST L'ENFER DE PAPIER...
JE NE SUIS PLUS QU'UNE IMAGE, PHILÉMON. TU TE RENDS COMPTE? UNE IMAGE!
BEN... C'EST TOUJOURS ÇA.
ATTENTION! TU ME MARCHES SUR LES PIEDS!
PAR ICI, PHILÉMON, PAR ICI!
BON SANG! IL A DISPARU... DISPARU!
AU SECOURS!
?
EH BIEN, ÇA Y EST! JE SUIS REVENU DANS... DANS UNE CASE...
OUI... MAIS MOI JE PEUX BOUGER
MONSIEUR BARTHÉLÉMY N'EST MÊME PLUS UNE IMAGE...
...ALORS ÇA, C'EST GRAVE!
...ALORS NE RESTONS PAS PLUS LONGTEMPS ICI!
74

Oceaanletters

Voor *Philémon en de drenkeling van de A* heeft Fred zijn losse, cartooneske tekenstijl enigszins gestyleerd. Het tekenwerk ademt nu de nonchalanche uit waar een zeker charme van uit gaat. Het geeft *Philémon* precies dat beetje sfeer dat er nog aan ontbrak. De reacties van lezers zijn een stuk enthousiaster dan bij zijn eerdere pogingen.

Wat het scenario betreft zoekt Fred het bij deze doorstart wederom in het absurde, al zorgt hij ditmaal wel voor een alomvattend idee: de wereld van de letters van de Atlantische Oceaan. Dit parallel universum bestaat uit een groep eilanden die elk letterlijk een letter uit de 'Océan Atlantique' vormen. Op deze eilanden beleeft Philémon allerlei onmogelijke avonturen.

De toegang tot de A bevindt zich in *De drenkeling van de A* in een put. Philémon ontdekt in het putwater allerlei flessenpost met SOS-berichten. Hij besluit op onderzoek uit te gaan en in de put af te dalen. Als hij vervolgens in het water valt blijkt de put rechtstreeks met de Atlantische Oceaan te zijn verbonden. Philémon wordt meegezogen en spoelt aan op het strand van de A. Hij ontdekt dat alles op de A anders is dan in de normale wereld: omdat er twee zonnen zijn heeft hij twee schaduwen, als hij zich afvraagt hoe laat het is komt er spontaan een klok uit de grond groeien, en als hij denkt zijn trouwe ezeltje Gregorius te zien blijkt het om de chagrijnige centaur Vrijdag te gaan.

Gelukkig komt hij meneer Bartholomee tegen, de puttendelver (en man van de flessenpost) die al veertig jaar gevangen zit op de A en terug wil naar de gewone wereld. Na een aantal bijzondere belevenissen – onder andere het gevecht met de lampaardige strandplantrovers en de reis met het schip-in-de-fles – komt Philémon uiteindelijk via een vloeibaar plafond weer terug in de put, waarmee zijn eerste avontuur in 'de wereld van de A' voorbij is. Meneer Bartholomee blijft achter, nog steeds gevangene van die wonderlijke omgeving. Hoewel dit eerste avontuur in totaal slechts dertig pagina's beslaat voelt het alsof het om het dubbele aantal pagina's gaat, zoveel vreemds is er gebeurd sinds Philémon in dat putwater viel. Ook in de volgende albums blijft dit gevoel aanwezig: Freds fantasie staat telkens weer garant voor genoeg betoverende verzinsels om de lezers te boeien. Elk avontuur volgt hetzelfde stramien: Philémon komt in de wereld van de Atlantische Oceaan terecht, beleeft daar een bijzonder avontuur, en keert vervolgens weer terug naar zijn eigen wereld. De vreemde doorgangen naar dat andere universum groeien

Stuifkennis Fred

- Werd geboren op 5 maart 1931 als Frédéric Othon Theodore Aristidès. Zijn achternaam is Grieks, omdat zijn vader uit Griekenland afkomstig was.
- Maakte op 15-jarige leeftijd met een serie cartoons zijn stripdebuut in het Franse blad *OK*. Zijn eerste gepubliceerde strip, *Les Joies de l'Alpinisme*, volgde niet veel later.
- Publiceerde in de jaren 1950 onder de naam Fred cartoons in gerenommeerde bladen als *Ici Paris*, *Paris-match*, *Paris-Presse*, *Le Rire*, *Le Hérisson*, *France Dimanche*, *France-soir*, *Punch* en *The New Yorker*.
- Is in 1960 één van de oprichters van *Hara-Kiri*. Als artistiek directeur (tot 1966) laat hij in dit humoristisch tijdschrift Jean Giraud zijn Moebius-debuut maken. Naast veel illustratiewerk publiceert hij zelf strips als *Le Manu'Manu* en *Petit Cirque* (een zwart/wit-strip, een soort voorloper van *Philémon* met de eerste clownspaarden!).
- Gebruikt onder andere het handelsmerk 'Hum!', het peinzend commentaar van veel van zijn creaties. Niet voor niets heet één van zijn bij Dargaud verschenen Franse cartoonbundels *Hum*.
- Geeft begin jaren 1980 zelf zijn albums *Parade* en *Magic palace hôtel* uit. Die exercitie als 'onafhankelijk uitgever' kost hem veel geld.
- Schreef in de jaren 1970 ook liedjes, onder andere *Le fond de l'air est frais* voor Jacques Dutronc. Dat is ook de titel van een bij Dargaud verschenen bundel strips en cartoons.
- Voor de echte Fred-fan verscheen in 1978 het 4-pagina tellende informatiekrantje *Le petit Fred illustré*. Met belangrijke feiten, zoals dat Fred al bij zijn geboorte snordragend was.
- In *Stripschrift 307* staat een uitgebreid interview met Fred.

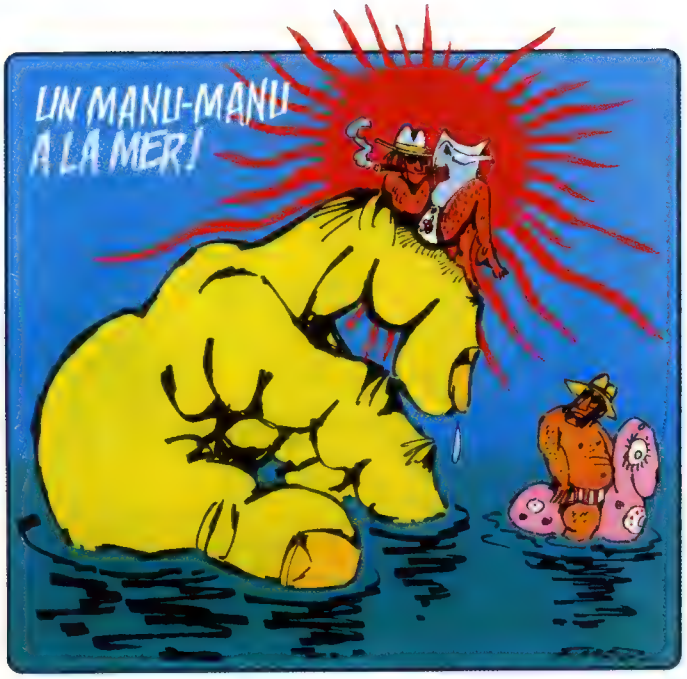

VAN LINKS NAAR RECHTS -
- Het paginadoolhof uit *L'Enfer des Épouvantails*.

- Omslag van *Pep 12* uit 1972. In *Pep* stonden vier Philémon-avonturen: *De drenkeling van de A*, *De wilde piano*, *Het luchtkasteel* en *Wie verre reizen doet...* (plus een aantal korte verhalen).

- De Manu-Manu: (hand)personage uit *Philémon* die ook in ander werk van Fred opduikt en bij voorbeeld in 1977 in *Pilote* staat.

Le petit cirque: zwart/witte voorloper van *Philémon* uit 1964, met een opvliegende vader, zijn zoontje én clowns-paarden.

in de loop van de reeks uit tot een *running gag*. Fred maakte er een erekwestie van om Philémon niet twee keer op dezelfde wijze naar de A te laten komen.

Experimenten

Na vijf verhalen laat Fred de omvang van dertig pagina's los: hij vindt dat hij meer ruimte nodig heeft om zijn verhalen te kunnen vertellen. De eerste vijf albums worden dan ook aangevuld met korte verhalen uit de *Pilote*/*Pep*-pockets. Inderdaad, u leest het goed: *Pep* (por dios wat een blad). Want wij zouden Philémon nooit gekend hebben als hij niet in Nederlands meest gewaardeerde stripblad was gepubliceerd.

Al maakt Fred met *Philémon en de drenkeling van de A* zijn debuut pas in 1971. Ook in Nederland slaat de strip niet massaal aan. Het blijft een serie voor dromers en fijnproevers. Freds Nederlandstalige carrière blijft in eerste instantie beperkt tot vijf albumuitgaven. Gelukkig geeft uitgeverij Mondria enkele jaren later nog drie verhalen uit en Dargaud (1987: *Die verduivelde schilder*) nog één, maar nog altijd ontbreken er in Nederland zes van de in totaal vijftien albums.
Van de negen in het Nederlands vertaalde albums vormen de eerste vijf het absolute hoogtepunt. In de latere albums, ook de niet vertaalde, zoekt Fred steeds meer de grenzen van het stripmedium op. Hij leeft zich helemaal uit in tekenkundige

ONDER EN OP VOLGENDE PAGINA -
Het befaamde draaiende plaatje waardoor Philémon op de volgende pagina terecht komt.

Philémon-bibliografie

Bij Dargaud zijn vijftien reguliere albums verschenen die nog uitstekend verkrijgbaar zijn. Tussen haakjes staan de titels die in Nederland zijn uitgebracht en die slechts antiquarisch te koop zijn.

1. Philémon avant la lettre
2. Le naufragé du 'A'
   (Philémon en de drenkeling van de A)
3. Le piano sauvage
   (Philémon en de wilde piano)
4. Le château suspendu
   (Philémon en het luchtkasteel)
5. Le voyage de l'incrédule
   (Wie verre reizen doet...)
6. Simbabbad de Batbad
   (De simbabbad van Batbad)
7. L'île des brigadiers
   (Het veldwachterseiland)
8. À l'heure du second 'T'
9. L'arche du 'A'
10. L'âne en atoll
11. La mémémoire
    (De herherinnering)
12. Le chat à neuf queues
    (De kat met de negen staarten)
13. Le secret de Félicien
14. L'enfer des épouvantails
15. Le diable du peintre
    (Die verduivelde schilder)

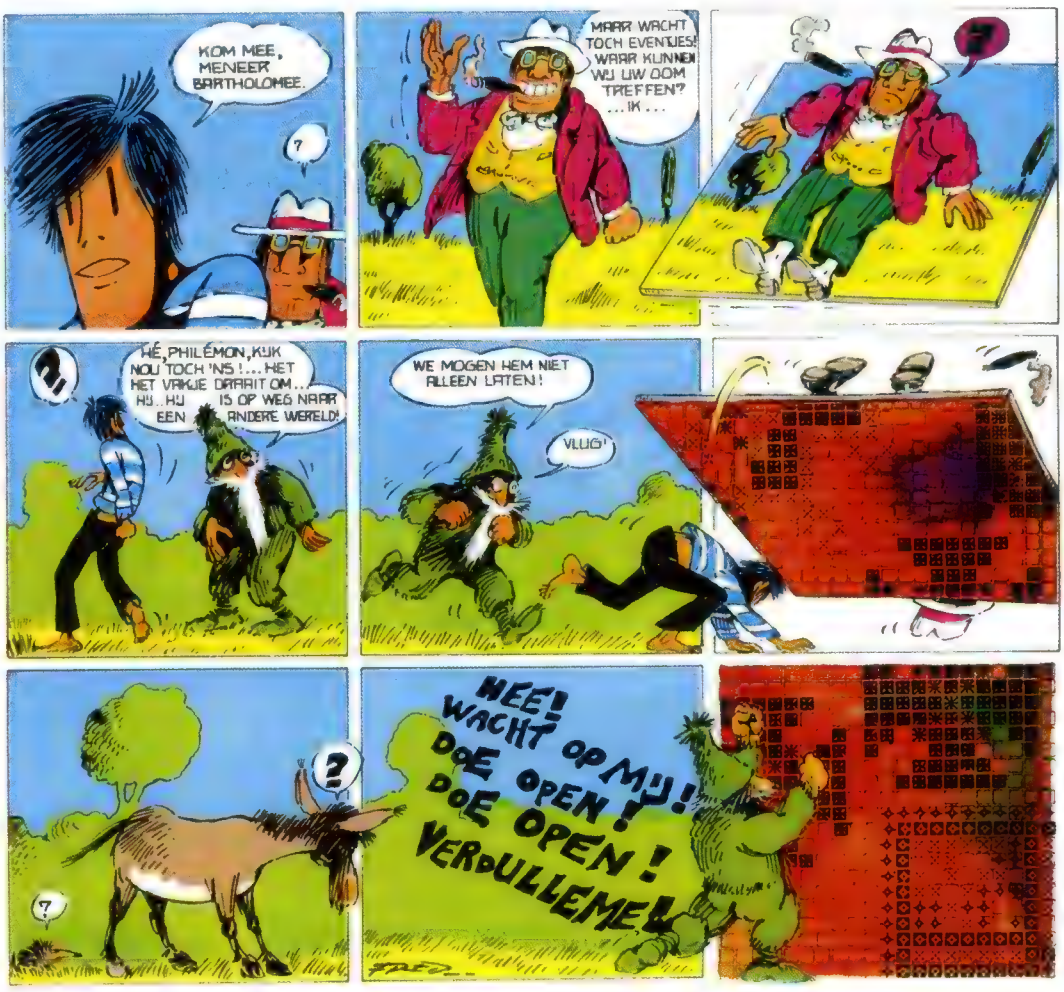
KOM MEE, MENEER BARTHOLOMEE.
MAAR WACHT TOCH EVENTJES! WAAR KUNNEN WIJ UW OOM TREFFEN?
...IK...
HÉ, PHILÉMON, KIJK NOU TOCH 'NS!... HET HET VRIJE DRAAIT OM... HIJ... HIJ IS OP WEG NAAR EEN ANDERE WERELD!
WE MOGEN HEM NIET ALLEEN LATEN!
VLUG!
HEE! WACHT OP MIJ! DOE OPEN! DOE OPEN! VERDULLEME!!

Stripkennis Philémon

- Volgens de overlevering zou Fred op het idee van de lettereilanden van de Atlantische Oceaan zijn gekomen toen hij een bad nam. Hij zou zich hebben afgevraagd waar je terechtkomt als je wordt meegezogen door de draaikolk die bij het leeglopen van het bad ontstaat. Een andere theorie luidt dat zijn zoontje Eric hem op het idee bracht nadat die hem een verhaal had verteld over een fles die dienst deed als flessenpost, een modelschip, en een lampenkap in de rol van lampaardige strandplantrover.
- De zoon van Fred heeft model gestaan voor Philémon. Fred zelf lijkt qua postuur (maar niet qua humeur) met hoed en snor op Hector, de brommerige vader van Philémon. Zijn boxer Simbabbad inspireerde hem tot het maken van het verhaal *De simbabbad van Batbad.*
- Ook kent de strip nog de excentrieke oom Filistijn die Philémon menigmaal helpt bij het vinden van een doorgang naar 'de wereld van de A'.
- Ezel Gregorius wordt in *Philémon en de wilde piano* Anatole genoemd, zoals hij in het Frans ook heet. Deel 10 heet overigens *L'Âne en Atoll* (vrij vertaald: de ezel op het eiland).
- Dargaud heeft bij de Franse serie op de rug de letters van de eilanden gezet. Alle delen bij elkaar geven dan achterop 'Ocean Atlantique'. Leuk gevonden, denk je dan, ware het niet dat bij de herdruk van deel 8 (*Philémon a l'heure du second 'T'*) uit 1986 de letter L is weggevallen. In een latere herdruk is die fout hersteld, alleen staat de L dan op een hogere plek dan de letters op de andere boeken.
- Fred is jaren geleden begonnen aan een nieuw Philémon-avontuur, *La Locomotive à Patte*. Maar hij is ook al lang ziek (naar verluidt depressief) dus of dit avontuur ooit afkomt is zeer de vraag.

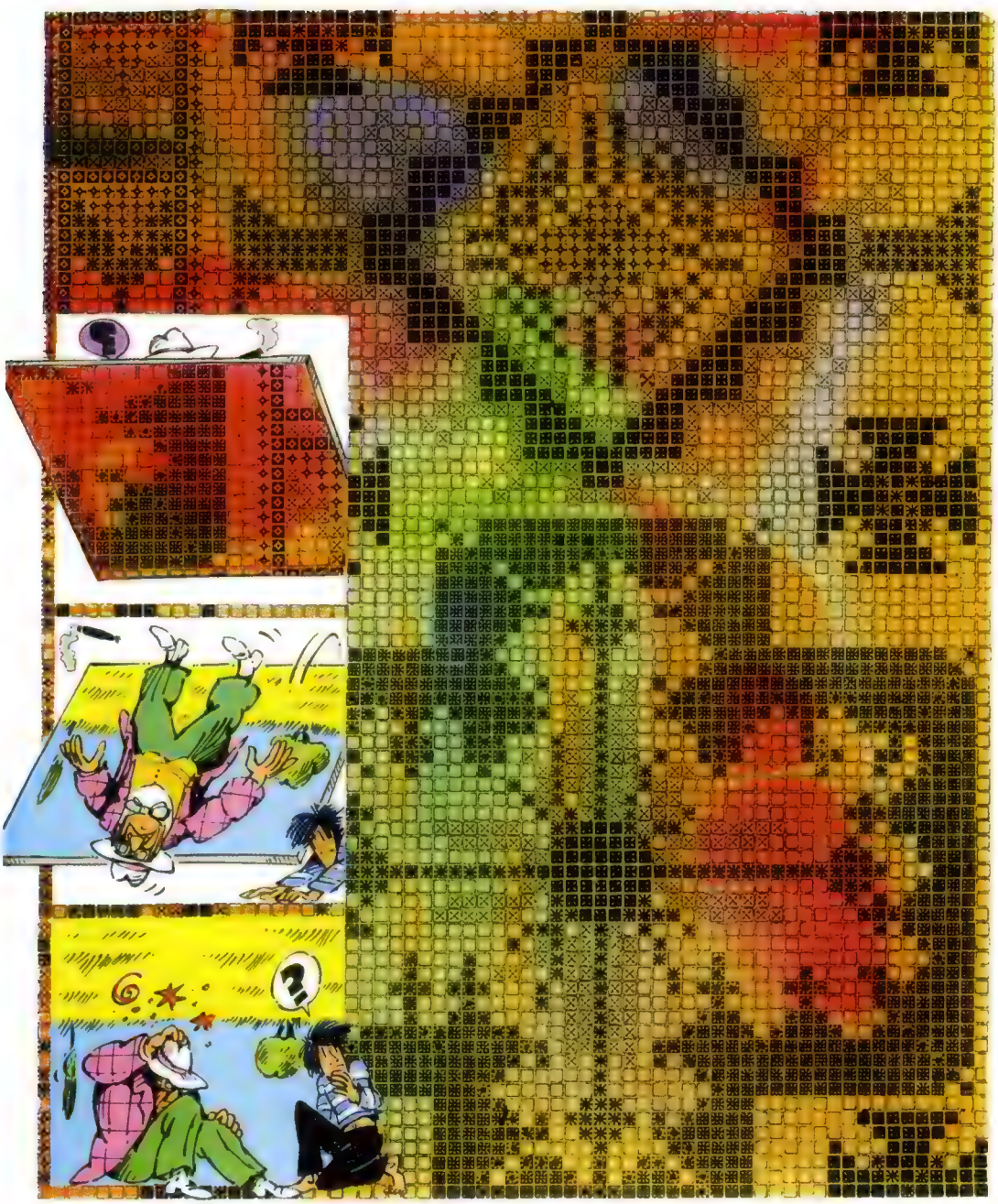

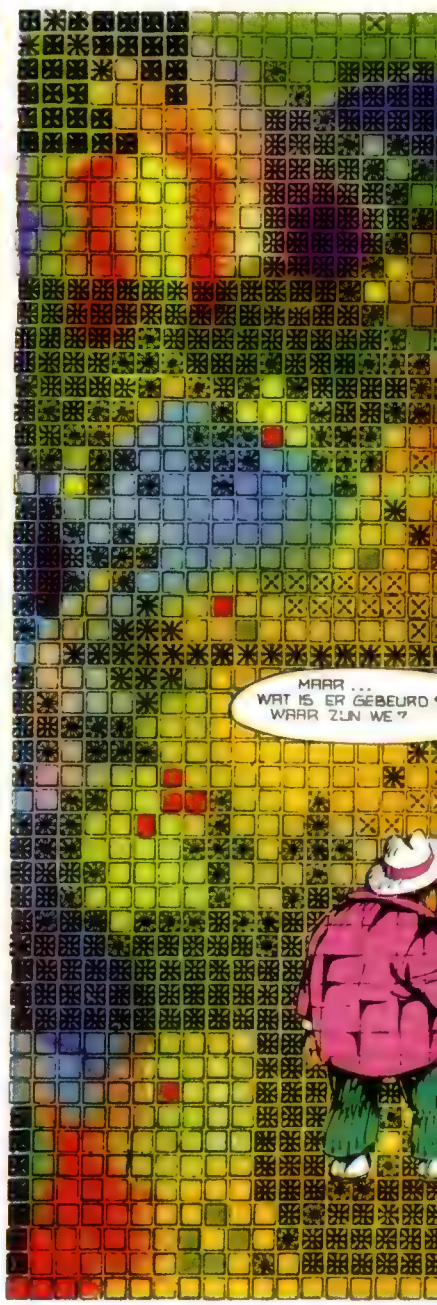

experimenten. Een treffend voorbeeld is het draaiende plaatje uit *De kat met de negen staarten*, waardoor Philémon plotseling op de volgende bladzijde terecht komt. Ook het paginadoolhof uit *L'Enfer des Épouvantails* is een geweldige vondst: dit meerdimensionale doolhof bestaat uit originele platen uit Philémons eigen avonturen. Daarnaast monteert Fred, die lezers graag op het verkeerde been zet, regelmatig negentiende-eeuwse gravures en volksprenten (of plaatjes eruit) in de avonturen van Philémon (alsook in ander werk). Vooral de prenten van drukkerij Imagerie d'Epinal zijn favoriet. Hij maakt in 1983 hierover nog een hommage: *La Magique Lanterne magique* (Editions Imagerie Pellerin).
Van Fred zijn naast *Philémon* in Frankrijk nog diverse albums verschenen met ander werk, zoals bundels met (zwartgallige, later lichtvoetiger) cartoons en korte strips, en vaak melancholische *one-shots*. Jammer genoeg is er geen uitgever geweest die het in Nederland durfde uit te brengen. Eeuwig zonde, want net als bij *Philémon* zitten hier enkele absurdistische pareltjes tussen waarin de geweldige verbeeldingskracht van Fred zo sterk naar voren komt.

olivier.wortel@stripschrift.nl

WEL... IK HEB HET GEVOEL DAT WE IN EEN ANDERE WERELD TERECHT ZIJN GEKOMEN, MENEER... WE ZIJN IN DE WERELD VAN DE LETTERS VAN DE ATLANTISCHE OCEAAN.

[BITS & PIECES → WEBWIJS]

Mijn krant ging volledig uit zijn dak bij de aankondiging van Stripdagen Haarlem. Een vuurwerk aan literaire hoogstandjes op stripgebied werd aan de lezer voorgeschoteld. En als u er naar toe ging dan moest u weten dat er ook een spervuur aan tentoonstellingen was neergepoot. Het zou de culturele medeburger aan niets ontbreken. Hartverwarmend voor de doelgroep van stripliefhebbers die het graag doen met een museum. Liefst tien op een dag.
Aangezien mijn culturele ontwikkeling wat minder hoogdravend vorm heeft gekregen, vroeg ik mij af of er ook een lekkere ordinaire stripbeurs zou zijn. Gewoon. Zo'n simpele rij met stands van uitgevers en signerende tekenaars waar je doodnormale stripalbums kunt kopen. Een praatje kunt maken en al lezend aan je broodje met rookworst kunt knagen. Naar de Haarlemse web-site om een beetje wegwijs te worden. Geen stripboekenbeurs te bekennen. Laat staan een lijst met standhouders of aanwezige tekenaars. Is er dan helemaal geen leven in dat festival? Wordt het echt een elitaire hap? Beetje ballen en brallen in de galerieën? Kan toch niet waar zijn. De hele website binnenstebuiten gekeerd. Geen spoor. Bellen. 'Jacco!', roept de joviale hoofdredacteur als ik hem aan de lijn krijg. 'Zeg, jij gaat toch met een stand naar Haarlem? Waar kan ik je dan vinden?
Op die suffe website staat helemaal niks daarover.' 'Nou,' antwoordt de andere kant, 'in mijn uitnodiging om een dure stand te huren stond dat de beurs het hart van het evenement is. En jij zegt dat ze daar niets over melden? Kan niet waar zijn.' Tien minuten later is hij terug in de lucht. 'Het lijkt erop dat je gelijk hebt. Vreemd. Ze houden kennelijk niet van ons. Maar als je de bewegwijzering volgt in Haarlem vind je ons zo. En daar hebben ze vast een programmaboek boordevol beursinformatie.'
Eenmaal in Haarlem raakte ik het spoor geheel bijster. De mij beloofde wegwijsbanieren waren in elk geval goed verstopt. Spoorzoekend in eigen land doolde ik door de stad. Kramen op de grote markt bleken een ruilbeurs. Zes horecastops later bereikte ik een gebouw waar ik moeizaam naar boven klom. Daar, als een fata morgana, was de gezochte stand. 'Waar hebben ze jullie in hemelsnaam verstopt. Is dit 'het hart' van het festival? Ze hebben jullie gewoon verdonkeremaand! Volgens mij willen ze wel geld van jullie vangen om die hele club te financieren, maar het liefst zien ze jullie en de stripalbumliefhebbers niet', sprak ik zwaar geïrriteerd. Ik pakte ter afkoeling een programmaboek dat ergens rondslingerde en ging op zoek naar de beursplattegrond. Tevergeefs. Een schamele pagina met wat algemene informatie en verder niets. Geen namen van standhouders. Geen vermelding van tekenaars. Gewoon geen interesse van de organisatie voor wat hier gebeurde. Noem het dan ook niet 'het hart' van het gebeuren.
Ik schat in dat amper tien procent van de bezoekers aan Haarlem speciaal kwam voor de tentoonstellingen. De rest van het volk wil boekies. Tienduizend liefhebbers die in twee dagen zeker honderd euro per persoon in de horeca stukslaan. Zomaar een miljoen achterlatend in Haarlem.
En dan wordt die dik betalende melkkoe van een standhouder doodgezwegen en weggemoffeld in een aftands pand. Ik zou zomaar niet blij zijn als ik standhouder in Haarlem was.

ben.bits@stripschrift.nl

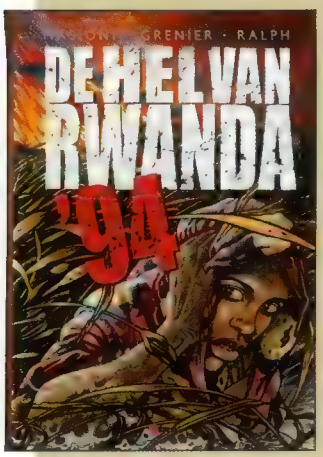

STRIP OVER GENOCIDE BLIJFT OP AFSTAND

Een strip maken over een volkerenmoord is een heikele zaak. Hoe een genocide van 100 dagen te duiden waarin naar schatting een miljoen mensen, bijna uitsluitend Tutsi's, op brute wijze werden afgeslacht door de Hutu's? De volkerenmoord van Rwanda voltrok zich in de bizarre korte periode van 7 april 1994-15 juli 1994 op een minuscuul stukje Afrika, en de wereld keek toe. De wetenschapster **Cécile Grenier** schreef er na jarenlange bestudering van ooggetuigenverslagen en een bezoek aan het land een stripverhaal in twee delen over, gesteund door de stripscenarist **Ralph** (*De zon der wolven*, *Vixit*). Greniers verhaal is een feitelijke beschrijving van een barre tocht tijdens welke uitsluitend het naakte overleven centraal staat. Hoewel dit gegeven sterk wordt uitgewerkt is de gekozen vorm niet altijd gelukkig. Renier heeft de geschiedschrijving van Rwanda in een apart kader beschreven. Dit is een wijs besluit want de complexe koloniale geschiedenis, de latere rol van de Belgen en de Fransen, de etnische verdeling van het land en de eerdere geweldsuitbarstingen in 1959, 1963 en 1973 zijn genoeg stof voor een inleidend hoofdstuk; hoewel de uitgever dit stuk merkwaardig genoeg achter in het boek plaatste.

WAKKER WORDEN PAUL. WAKKER WORDEN
ZORG GOED VOOR MARIE. ZE IS ERG ZIEK. IK GA WATER ZOEKEN.
MAAR HET IS NOG GEEN NACHT VEEL TE GEVAARLIJK OM NAAR BUITEN TE GAAN!
IK HEB GEEN KEUS. IK ZAL VOORZICHTIG ZIJN. DAT BELOOF IK.
SENYONI!
MUZE! MUZE!
MIJN OUDERS ZEIDEN ZE ZEIDEN OP DE RADIO... SENYONI..
SENYONI WAT? PRAAT EENS NORMAAL!

De stripvertelling zelf focust op het lot van een paar Tutsi's die gevolgd worden nadat op 6 april 1994 het vliegtuig van president Habyarimana door twee Air Sol-raketten wordt neergehaald door het Front Patriotique Rwandais (FPR), aangevoerd door de Tutsi's. Op grote schaal worden er georganiseerd en ongeorganiseerd Tutsi's door de Hutu's vermoord waarbij de bestaande etnische spanningen tot een extreme uitbarsting komen. Tutsi Mathilde kan geen veilig onderkomen vinden bij de Franse militairen, die zich uitsluitend bekommeren om hun eigen landgenoten, en wordt gedwongen met twee kleine kinderen in doodsangst weg te vluchten. De identificatie met Mathilde en haar kinderen komt vervolgens helaas wat moeizaam tot stand. Er zijn geen beschouwende momenten – een aantal flashbacks uit haar jeugd was effectief geweest – waardoor er een afstand blijft bestaan en Mathilde en kinderen blanco personages blijven. Het kleine formaat van het album helpt bepaald niet mee om het verhaal over te brengen waardoor ook de verzorgde tekeningen van de Congolees **Pat Masioni** nogal priegelig overkomen. Hopelijk dat het vervolgdeel deze gebreken compenseert en we de mens achter deze tragedie wel beter leren kennen. JdL

De hel van Rwanda '94 1

Masioni & Grenier & Ralph
Xtra 2008
ISBN-978-90-77766-71-2
Prijs €14,90
80 pagina's
kleur (hk)

Meer cartoonontwerper dan -tekenaar

Sinds 2004 heeft politiek cartoonist **Trik** (1976) een wekelijkse cartoon in *Nieuwe Revu*, sinds kort *Revu*. Erkenning voor zijn frisse aanpak bleef niet lang uit. Hij bemachtigde begin dit jaar de Inktspotprijs 2007, de prijs voor de beste politieke cartoon. In 2004 won Trik ook al de Junior Inktspotprijs, een teken dat zijn werk aanslaat bij jongeren.

Trik (**Raymond Hendriks**, *www.illustrik.nl*) studeerde illustratie aan de kunstacademie in Kampen. Naast cartoonist werkt hij als illustrator en ontwerper en geeft hij les op de kunstacademie in Zwolle en het Persmuseum in Amsterdam. Hij is duidelijk geen politiek tekenaar van de oude stempel. Zijn spotprenten zijn meer commentaren op gebeurtenissen die in het wereldnieuws plaatsvinden, dan instrumenten om de Haagse politiek te fileren. Natuurlijk neemt hij geregeld Nederlandse poli-

De uitroeptekens staan voor de volgende waardeoordelen:

!!!!! grote klasse!
!!!! kopen!
!!! middenmoot
!! mwâh
! kastvulling
••• door 't putje

Een nieuw avontuur van Kuifje, oh nee, Robbedoes!

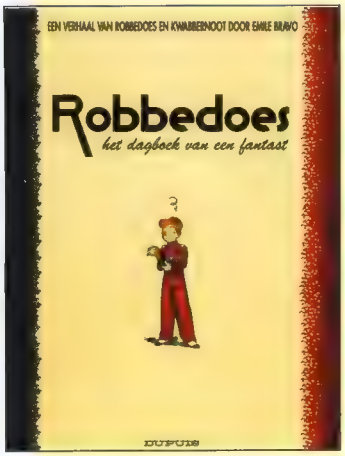

Het bijzondere aan de strip *Robbedoes* is dat het zich als Europese klassieker steeds vernieuwt. Waar in de Verenigde Staten dit fenomeen bij superheldencomics al decennialang bestaat, gebeurt dat in Europa zelden. Natuurlijk, er zijn doorstarts en afsplitsingen van series, maar dat een strip vanuit een andere invalshoek wordt opgezet, komt weinig voor. Het boegbeeld van Dupuis geldt als een uitzondering. *Robbedoes* is de afgelopen jaren in handen van eerst **Tome & Janry** en daarna **Jean-David Morvan** en **José-Luis Munuera** een duidelijk modern-realistischer koers gaan varen.

Dupuis is daarnaast een serie *one shots* gestart, gericht op oudere lezers, onder de overkoepelende naam: *Een verhaal van Robbedoes en Kwabbernoot door...* Na delen van **Yoann** en **Fabien Vehlmann**, **Frank le Gall**, en **Tarrin** en **Yann** heeft **Emile Bravo** het vierde album voor zijn rekening genomen. Het is tegelijkertijd het Nederlandse debuut van deze Fransman die al sinds 1988 in het vak zit. Hij baarde een paar jaar terug opzien door met Joann Sfar de ook in *Stripschrift* besproken *Blake & Mortimer*-naziparodie *Les Aventures de Swartz et Totenheimer* voor het tijdschrift *Ferraille Illustré* te maken.

Misschien dat deze strip hem inspiratie bracht tot de keuze voor het tijdvak van zijn *Robbedoes*-verhaal *Het dagboek van een fantast*. Dit avontuur speelt zich namelijk af in de zomer van 1939, vlak voordat Duitsland Polen binnenvalt. Robbedoes werkt in een Brussels hotel waar geheime besprekingen tussen Poolse onderhandelaars en Karl von Glaubitz, de eerste secretaris van de Duitse Buitenlandminister Von Ribbentrop, plaatsvinden. Nazi-Duitsland wil de havenstad Dantzig (Gdansk) terughebben, desnoods via een oorlog, en de Polen zoeken verwoed naar een oplossing om zo'n invasie te voorkomen. Alleen, de Sovjet-Unie zit niet te wachten op een vreedzaam compromis.

Het dagboek van een fantast vormt een proloog op de reguliere *Robbedoes*-reeks. Bravo geeft in dit album een verklaring waarom Robbedoes van een piccolo verandert in een avonturier, hoe hij kennismaakt met Kwabbernoot en waar Spip vandaan komt. Om dit te verklaren weeft hij een intrigerend web van spionage, contraspionage èn de bekende *Robbedoes en Kwabbernoot*-slapstick. Het avontuur doet, ook vanwege de klare-lijnstijl van Bravo, denken aan *Kuifje*. Vervang een aantal hoofdpersonen door Hergé-personages, en je hebt zo een nieuw avontuur van *Kuifje* te pakken!

Het enige minpuntje van het album is de rare epiloog met eekhoorn Spip. Die haalt de serieuze ondertoon van het verhaal onderuit en is ook overbodig, omdat de suggestie van een doorgebeten telefoondraad in de strip zelf al werd gewekt. RS

Een verhaal van Robbedoes en Kwabbernoot door... 4: Robbedoes – Het dagboek van een fantast

Bravo
Dupuis 2008
ISBN 978-90-314-2924-0
Prijs €7,95
72 pagina's
kleur (sk)

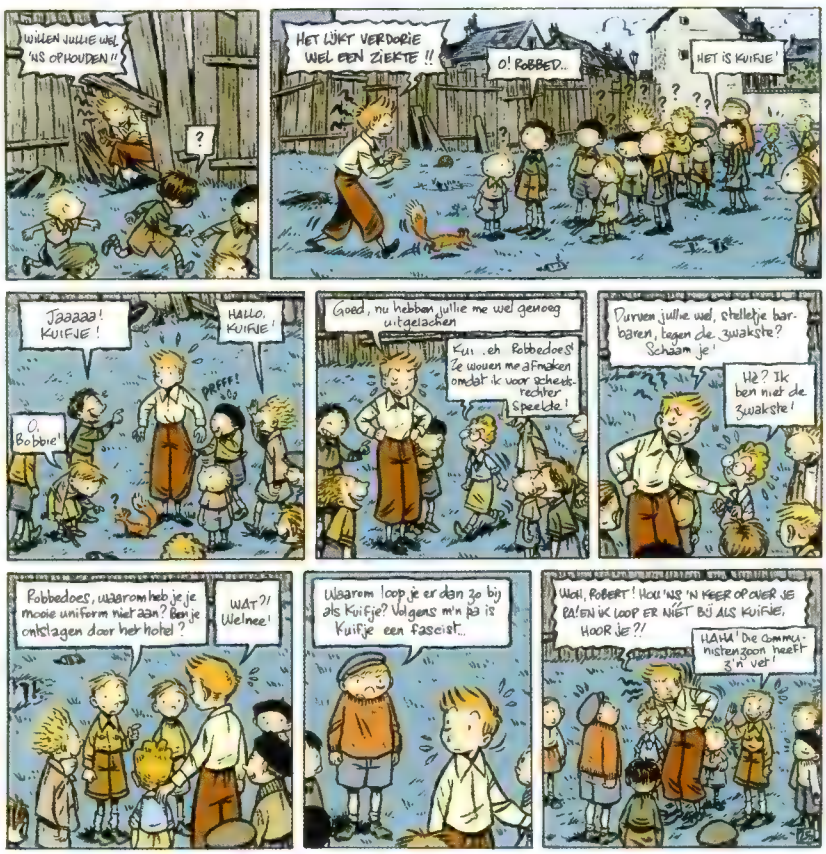
WILLEN JULLIE WEL 'NS OPHOUDEN!!
HET LIJKT VERDORIE WEL EEN ZIEKTE !!
O! ROBBED..
HET IS KUIFJE!
Jaaaa! KUIFJE!
HALLO, KUIFJE!
PFFFF!
O, Bobbie!
Goed, nu hebben jullie me wel genoeg uitgelachen
Kui..eh Robbedoes! Ze wouwen me afmaken omdat ik voor scheidsrechter speelde!
Durven jullie wel, stelletje barbaren, tegen de zwakste? Schaam je!
Hè? Ik ben niet de zwakste!
Robbedoes, waarom heb je je mooie uniform niet aan? Ben je onklagen door het hotel?
WAT?! Welnee!
Waarom loop je er dan zo bij als Kuifje? Volgens m'n pa is Kuifje een fascist..
WOH, ROBERT! HOU 'NE 'N KEER OP OVER JE PA! EN IK LOOP ER NIËT BIJ ALS KUIFJE, HOOR JE?!
HAHA! Die communistenzoon heeft z'n vet!

tici op de hak, maar hij reageert ook net zo makkelijk op internationale kwesties. Neem daarbij zijn strakke beeldtaal, die meer verwantschap heeft met illustratoren en vormgevers dan met oude rotten als Stefan Verwey, Peter van Straaten of Jos Collignon, en je hebt een tekenaar/designer die duidelijk uit het digitale tijdperk stamt. Wat dat betreft sluit zijn werk goed aan bij de grafische kanttekeningen die het collectief Gorilla iedere dag voor *De Volkskrant* maakt.

Op het omslag van zijn eerste bundel *Einde*, verrassend genoeg verschenen bij Oog & Blik en niet bij De Harmonie die toch meer cartoonbundels uitgeeft, staat de winnende Inktspotprijs-tekening. De prent is een variatie op de manier waarop de Vlaamse stripheldin Wiske normaliter een *Suske en Wiske*-verhaal uitluidt en beeldt treffend de politieke crisis tussen Vlaanderen en Wallonië uit. Een terecht winnende tekening van een veelbelovend cartoonist! RS

Einde – Illustrated Politiks t/m 2007

Trik
Oog & Blik 2008
ISBN 978-90-5492-243-8
Prijs €9,95
96 pagina's
kleur (sk)

Poëtische dagdromen

New York, 1895. In dit jaar riep politicus en amateur-toneelschrijver Mordecai Noah alle volkeren van Israël op om zich te verenigen op een eiland en daar een nieuwe Joodse staat te stichten. Dit historische feit, uiteindelijk niet veel meer dan storm in een glas water, is het uitgangspunt geweest voor deze grafische roman van **Ben Katchor** (in 1999 al in de VS verschenen). Zelf noemt hij het een *picture story*. Binnen korte tijd voert hij diverse unieke personages op die, ondanks hun diverse achtergrond, verbonden worden door de dromen die ze najagen. Voor de één pakt dat beter uit dan voor de ander.

Dat Katchor zowel het verhaal als de tekeningen verzorgde is slechts het begin van een opsomming van zijn talenten. Daarnaast geeft hij les op een kunstacademie en houdt hij zich bezig met het maken van decors en libretto's (tekstboeken van theater-, opera- en muziekvoorstellingen). Hij tekent ook voor *The New Yorker* en *Metropolis Magazine*. In de Verenigde Staten geldt hij als één van de meest interessante striptekenaars. Zijn werk worden gekenmerkt door spontane schetsende lijnen. Sterker nog dan de tekeningen zijn de achterliggende ideeën.

Al snel wordt duidelijk er over elke zin en tekening is nagedacht, doorgedacht en met reden is toegevoegd. De pagina's staan bol met theorieën en gedachtegangen die je uit willen dagen tot het vormen van een visie, hoe absurd het ook lijkt. Het verhaal dat Katchor werkelijk lijkt te willen vertellen, ligt verscholen tussen de regels en kaders, wachtend om ontdekt te worden. Niet alleen het verhaal is de moeite waard, maar bovenal de wijze waarop Katchor het vertelt. Daarin weerklinkt zijn ervaring met podiumkunsten. De motivering van zijn personages is meer dan eens theatraal en het taalgebruik neigt naar poëzie. Het hoge tempo waarin personages worden geïntroduceerd en de veelheid aan informatie was misschien nog beter tot zijn recht gekomen in een kleurenuitgave. Het zwart/wit zorgt soms voor verwarring, maar is wel een begrijpelijke keuze gezien de historische setting. Typisch een boek waarbij het goed is om er rustig de tijd voor te nemen en het af en toe weg te leggen om te laten bezinken. LdM

De jood van New York

Katchor
Oog & Blik 2008
ISBN 978-90-5492-239-1
Prijs €19,95
112 pagina's
zwart/wit (sk)

Film vol gemiste kansen

In 1992 verscheen Batman returns *van regisseur Tim Burton. Hij leverde een fraaie, sinistere film af die, geïnspireerd door Frank Millers comichit* Batman: The Dark Knight Returns, *ook nog eens recht doet aan deze superheldreeks. Het komt echter zelden voor dat een stripverfilming echt geslaagd is. De verwachtingen waren dus niet al te hoog gespannen toen regisseur* ***Hans Pos*** *aankondigde een verfilming te maken van de strip* Kapitein Rob, ***Pieter J. Kuhns*** *spruitjesklassieker van vaderlandsche bodem. De film verscheen vorig jaar in de bioscopen en is inmiddels uit op dvd. Helaas valt het resultaat inderdaad wat tegen. Pos blijft met zijn* Kapitein Rob en het geheim van professor Lupardi *teveel steken in het jeugdfilmgenre. Hij heeft niet zoals Burton gezocht naar een verrassende invalshoek, maar levert een avonturenfilm af die eerder een parodie op de strip is dan een intelligente hommage. Misschien is zijn grootste beperking het budget geweest, want sommige actiescènes zien er nogal knullig uit. Los hiervan rammelt het scenario van Pos en* ***Simon de Waal*** *aan alle kanten, al is de rode draad (de waanzinnige professor Lupardi die een machine ontwikkelt waarmee hij het klimaat kan beheersen) wel origineel. Er zit evenwel weinig logica in de verhaalontwikkelingen. Ook de tamelijke inhoudsloze rollen die de zus (!) van Rob en haar twee kinderen spelen en het vele schmieren van de acteurs (waaronder* ***Arjan Ederveen*** *als Lupardi en* ***Hans Dagelet*** *als booswicht Cigaret Larry), dat voor een stripachtige sfeer moet zorgen, maken de film onevenwichtig. Bovendien is* ***Thijs Römer*** *in de rol van kapitein Rob als moderne Nederlandse held toch een beetje een melkmuil.*

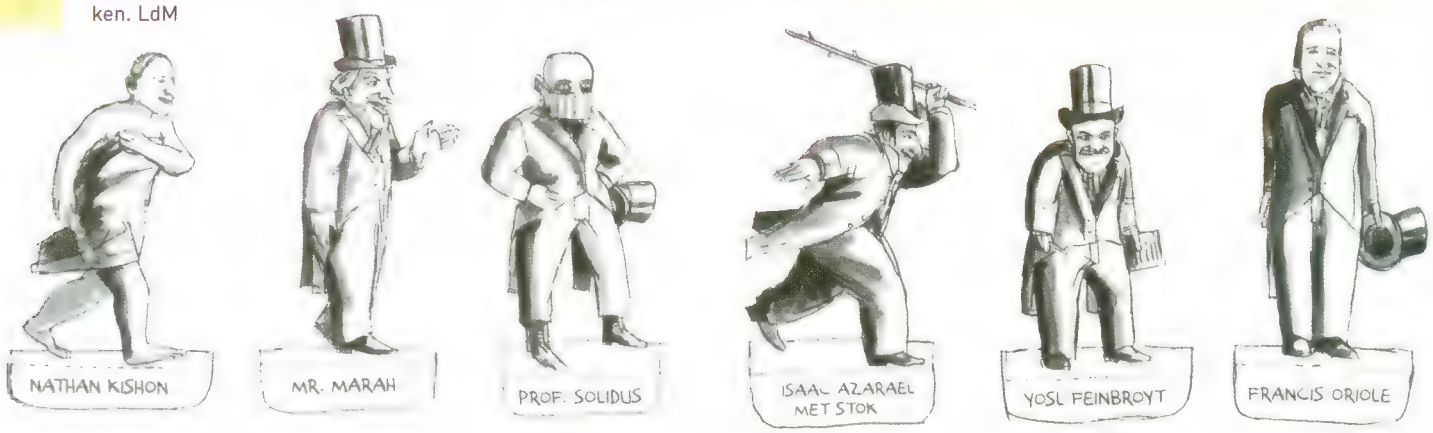

[EN VERDER]

Albatros 1: Geshanghaaid (Vincent, Daedalus). Moordlustige vogels, verval, chaos en een vreemd vliegend schip. Een eigenwijs tienermeisje probeert noodgedwongen haar vleugels uit te slaan. LdM

Aldo Remy 2: Wakker geschud (Tibet, Glénat). Nietsnut Aldo raakt na een ongeluk zijn geheugen kwijt. Strip van oudgediende Tibet is een mix tussen de humor van *Chick Bill* en het avontuur van *Rik Ringers*. RS

De as van de Katharen 10: De brandstapel (Jarbinet, Arboris). Eén van de weinige series die Arboris nog uitgeeft. Interessante middeleeuwenstrip die handelt over de (ongelijke) strijd tussen de kerk van Rome en de 'ketterse' Katharen. RS

Aya uit Yopougon 2 (Oubrerie/Abouet, L). Fraaie soapstrip die zich afspeelt in Yopougon, een volksbuurt in Abidjan, Ivoorkust. RS

Belladonna 2: Maxime (Alary/Ange, Bee Dee). Verzorgd tekenwerk. Alleen lastig te lezen zonder het eerste deel te kennen. TdK

Berserk 2 (Miura, Glénat). Knotsgekke manga van Kentaro Miura over een zwarte krijger die met een ultragroot zwaard de strijd aanbindt met een waanzinnig geworden graaf. Strip beklijft wel. RS

Bob Morane 44: De oevers van de tijd (Coria/Vernes, Lombard). Aardige aflevering van deze vaak wat rammelende spionnenstrip. Morane komt via een tijdmachine in een parallelle wereld terecht waar objecten levende wezens blijken te zijn. RS

Cédric 22: Lelijk is ze! (Laudec/Cauvin, Dupuis). Het omslag is in een nieuwe jas gestoken. Verder is Cédric 'gewoon' Cédric gebleven. Minstens goed voor een onvermijdbaar gegrinnik. LdM

Challenger 1: Het mysterie van Baharia (Deubelbeiss/Tramaux, Casterman). Twee kibbelende archeologen – de Brit Challenger en de Fransman Lempereur – komen in het Egyptisch hiernamaals terecht. De strip is losjes gebaseerd op de verhalen van Arthur Conan Doyle, die meer schreef dan alleen over Sherlock Holmes. Voor Laurence Tramaux is de strip zijn debuut als scenarist. Patrick Deubelbeiss loopt (in Frankrijk) al wat langer mee, al kwamen er eind jaren 1980 in Nederland twee delen uit van *Ergün de dolende* (oorspronkelijk een strip van Dieter Comès). RS

De dagelijkse worsteling 4: Spijkers inslaan (Larcenet, Oog & Blik). Jonge vader Marco sombert over de toekomst. Herkenbaar, humoristisch en bij vlagen pathetisch. RS

Kapitein Rob en het geheim van professor Lupardi

A-Film 2008
±106 minuten,
6 jaar

Het ergste is het totaal ontbreken van actiescènes met De vrijheid. De kijker ziet Rob alleen een paar keer in de weer met een verfkwastje om zijn boot bij te punten, terwijl hij toch echt een kapiteinspet op heeft! In de toelichting op de dvd zegt de regisseur dat de boot – overigens een oogstrelende nagebouwde kopie van De vrijheid uit de strip – tijdens de opnames in een ondiepe sloot lag en dat er dus weinig te varen viel. Een zwak excuus. Onbegrijpelijk dat Pos en De Waal deze kans op maritiem spektakel in 'Nederland-waterland' hebben laten lopen. Is er dan niets positiefs te melden? Jawel, over de muziek is wèl goed nagedacht, met sfeervolle 'Chris Isaak'-achtige nummers van ***Danny Vera*** *en de swingende titelsong* Kapitein Rob *('Kapitein Rob knapt het wel op') van De Dijk. Èn, uiteindelijk, is* Kapitein Rob en het geheim van professor Lupardi *voor kinderen een aardige productie geworden. Niet verwonderlijk, omdat Pos ook betrokken was bij jeugdfilms als* Kruimeltje *en* Pietje Bell. *Als avonturenfilm voor volwassenen schiet de* Rob-*film echter schromelijk tekort. RS*

Klassiek avonturenverhaal

Michiel de Jong is een enthousiaste beoefenaar van de atoomstijl. In *Een avontuur van Lana Planck 1: Operatie Hanuman* valt dat vooral terug te zien in het meubilair dat oogt zoal André Franquin dat deed bij *Ton en Tineke* en in de personages die af en toe uit cirkels lijken opgebouwd. Het verhaal, dat eerder in 2006 in *Algemeen Dagblad* verscheen, is een klassiek, niet al te ingewikkeld avonturenverhaal met *Indiana Jones*-achtige ingrediënten.

Hoofdfiguur Lana Planck reist met haar man mee naar India. Hij bezoekt een wetenschappelijk congres over klimaatbeheersing. Zij gaat er samen met haar assistenten Otto en Sam een documentaire maken over een nomadenstam in de Hanumanwoestijn. De link tussen beide echtelieden is een verontrustende serie bijzondere klimatologische omstandigheden, zoals sneeuw in de woestijn en zoetwatervissen in de zoute oceaan. Lana's man gaat op onderzoek uit en ontdekt een machine die klimaat kan transporteren. Geen zuivere koffie dus.

Milan Hulsing breekt de verhaallijn op prettige wijze, met kleine humoristische intervallen. Het zijn ook natuurlijke ogenblikken om van setting (woestijn, hooggebergte of andere onherbergzame gebieden) te wisselen.

De gebruikte atoomstijl voedt een bepaalde hang naar het verleden en doet denken aan de grootmeesters op dit gebied. Op de website *www.atoomstijl.nl*, waarop je via een link op de website van Michiel de Jong terecht kunt komen, word je daarbij geholpen. Vanuit de tekenstijl word je verwezen naar vier tekenaars: André Franquin, Serge Clerc, Yves Chaland en... Michiel de Jong. Misschien wat voorbarig of hoogmoedig maar in ieder geval duidend op veel ambitie en ontegenzeggelijk talent. TdK

Een avontuur van Lana Planck 1: Operatie Hanuman

De Jong & Hulsing
Oog & Blik 2008
ISBN 978-90-5492-241-4
Prijs €13,50
48 pagina's
kleur (hk)

Dakota Dolly (Staller, Bee Dee). Deze strip over de avontuurlijke pilote Dakota Dolly stond in 1989/1990 in stripblad *Sjosji*. Het weerzien in albumvorm valt helaas niet mee. Ondanks de aansprekende setting – de Cariben – blijken de korte verhalen als los zand aan elkaar te hangen. RS

Detective Conan 6 (Aoyama, Glénat). Manga over het ongewone jongetje Conan dat goed is in het oplossen van raadsels en mysteries. Doordachte plots met hier en daar een gniffel. LdM

Donald Duck Pocket 150: De steen der wijzen (Disney, Sanoma). En wéér een jubileum voor Disney in Nederland: de honderdvijftigste pocket met vertaalde Duck-studioproducties. Het blijft toch wennen wanneer het weekblad *Donald Duck* je graadmeter is. RS

Donald Duck 50-reeks 11: Vijftig vrolijke grappen van Mickey en Goofy (Disney, Sanoma). En wéér een jubileum voor Disney: dit jaar is het tachtig jaar geleden dat de eerste tekenfilm met Mickey Mouse verscheen. In dit album staan zondagsgrappen van Mickey en Goofy uit eind jaren 1940, getekend door Manuel Gonzales (die het stokje overnam van Floyd Gottfredson), op scenario van Bill Walsh. RS

Dossier Michel Vaillant 10: Gilles Villeneuve – 'Voor je 't weet, is het voorbij...' (Graton/Chimits, Graton). Canadese F1-coureur legt op het circuit van Zolder in 1982 het loodje. Studio Graton blikt terug op zijn loopbaan middels strips en artikelen. Een fraai dossiertje. RS

Dragon Ball 85: De ontknoping (Toriyama, Glénat). Aan alles komt een eind. Zo ook aan de langstlopende mangaserie in Nederland tot nu toe. Vijf uitroeptekens voor Glénat die begin 2001 startte met deze manga over een aantal helden die de aarde moeten redden, en de reeks ook netjes heeft afgerond. RS

De droom van Jeruzalem 2: De vuurproef (Marty/Thirault, Dupuis). Deze strip die zich afspeelt tijdens de eerste kruistocht staat bol van het excessieve geweld. De overzichtsplaten zijn nog wel aardig, maar het verhaal is mager en de koppen ronduit lelijk. TdK

De fantastische avonturen van Edgar Poe 1: De goudkever (Thouard/Seiter, Casterman). Een droom en de vondst van een goudkever leiden tot schatzoekerij. Prachtige sfeervertaling in de typische belevingswereld van Poe: doorleeft en donker kleurgebruik met uitgesproken licht/donker-contrasten. LdM

Collectie Fenix 53: Nieuwe avonturen van Kari Lente: De vreemde luchtbel (Mau, Brabant Strip). Een revolutionaire uitvinding van een wereldvreemde prof dreigt te

De scheepsmeisjes van Bontekoe

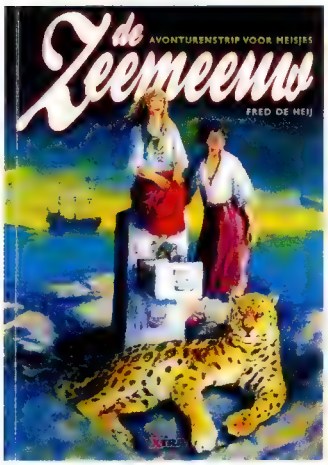

DE ZEEMEEUW IS NA DE AVERIJ GEREPAREERD EN LIGT KLAAR OM Z'N LANGE REIS TE VERVOLGEN
DE VRIENDEN SASKIA, ANNE, BART EN COEN ZITTEN VOOR EEN LAATSTE KEER IN HUN BOOMHUT
HET IS TIJD OM AFSCHEID TE NEMEN VAN DE PARADIJSELIJKE OMGEVING
STORM, REGEN, KOU, HITTE, WINDSTILTE. ZATEN WE MAAR WEER OP ZEE.
NIET ZEUREN! LATEN WE ERVAN GENIETEN, DAT WE NOG HIER ZIJN.
DAT VIND IK OOK, MEVROUW. MAG IK DEZE DANS VAN U?
O, BART
HAHA
KRRRR
57

De Zeemeeuw speelt zich af in de tijd van de VOC. Met een list weten twee jonge meiden, weeskinderen, aan boord te komen van De Zeemeeuw, die voor twee jaar het ruime sop kiest voor een handelstrip naar Nederlands Oost-Indië. De reis is een aaneenschakeling van dolle avonturen, zoals het misleiden van piraten, sabotage uit jaloezie (want de meiden staan in de belangstelling van het scheepsvolk), wilde dieren aan vreemde kusten en op het einde de onvermijdelijke stranding van het schip.

Deze avonturen van Anne en Saskia zijn eerder gepubliceerd in het weekblad *Tina*. Het kan worden gezien als een ode aan *De scheepsjongens van Bontekoe* van Johan Fabricius in een stripbewerking van Piet Wijn uit de jaren 1950. Dezelfde thematiek wordt hier behandeld, maar dan bezien vanuit het perspectief van twee onafhankelijke brutale meiden. **Fred de Heij**, vanaf zijn studie aan de Amsterdamse Rietveldacademie onder meer bezig als illustrator en beeldend kunstenaar, toont zich hier een begenadigd tekenaar. Zijn realistische tekeningen zijn een lust voor het oog, Hij heeft zich terdege gedocumenteerd over het leven in de 17e eeuw. Zijn objecten getuigen daarvan: schepen, huizen, kleding, het klopt allemaal. De beide meiden, lastig en wispelturig, worden vol overtuiging neergezet. RB

De Zeemeeuw – Avonturenstrip voor meisjes

De Heij
Xtra 2008
ISBN 978-90-77766-73-6
Prijs €9,90
88 pagina's
zwart/wit (sk)

Inspecteur Netjes prikkelt de fantasie

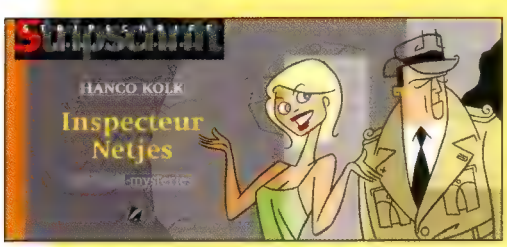

Iedere agent leert in zijn opleiding het betreden van een plaats delict. Hierbij spelen observatie, gegevens verzamelen en getuigen horen een grote rol. Inspecteur Netjes beheerst het vak zoals het betaamt. Nadat hij alle bewijsmateriaal verzameld heeft, confronteert hij de dader met zijn bevindingen. Als lezer word je hierbij betrokken door even stil te staan wie de verdachte kan zijn, in plaats van door te lezen in het verhaal. Je gaat automatisch terug in de tekeningen op zoek naar aanwijzingen die de tekenaar achterlaat in het verhaal. Dat is een leuk gegeven waarin *Inspecteur Netjes* verschilt van andere strips en vergelijkbaar met 'zoek de verschillen'-puzzels. De makers doen een beroep op de fantasie van de lezer om de oplossing te vinden. Dit concept is de laatste tijd zelfs terug te vinden

[EN VERDER]

worden misbruikt voor de productie van heroïne. Kari en haar oplettende vrienden weten dit op humoristische wijze te verhinderen. RB

Collectie Fenix 54: Dag en Heidi: Het rode licht (Broeckx/De Winter, Brabant Strip). Opnieuw uitgebracht in zwart/wit. Er verdwijnen steeds meer mannen. Dag en Heidi gaan op zoek. LdM

Collectie Fenix 55: De avonturen van Arendsklauw: Het tweegevecht (Verschuere, Brabant Strip). Nostalgische uitgave van krantenstrip uit *Het Laatste Nieuws* van 1971. Nog steeds leesbare western. RS

Galop 1 (Du Peloux/Rodrigue, Boemerang). Voor de hand liggende éénpaginagrappen met paarden in de hoofdrol. Vooral leuk voor jong puberende paardengrietjes; al is de vraag of die nog met strips in aanraking komen. TdK

De gilde 2: Lucius (Martín/Dragan, Casterman). De aan lager wal geraakte Astraban wordt ingezet om spelers van vechtbal met doping te versterken. Boeiende aflevering met wederom prachtig tekenwerk. TdK

De avonturen van Gil St-André – Spoorloos 8: Het offer (Vallée/Kraehn, Arboris). Bijna tweeënhalf jaar hebben we moeten wachten op de ontknoping van dit spannende ontvoeringsdrama. TdK

Gusgus 2: Papa Cool (Englebert/Durieux, Dupuis). Leuke, frisse kinderstrip over Gusgus, half jongen, half spook. Hoort thuis in de collectie *Plukje* van Dupuis, voor kinderen vanaf zes jaar die al zelfstandig kunnen lezen. RS

Hartendief 2: De zwarte roos (Duchêne/ Duchêne, Casterman). Lekker schimmig politieverhaal in het Londen van Jack the Ripper. TdK

Heer der dolende zielen 3: De voorzienigheid (Vehlmann/Bonhomme, Dargaud). Terecht vertaald nadat de Franse uitgave al in 2004 uitkwam. De naamgever van de reeks beleeft aan boord van een schip met bestemming Andalusië een ijzingwekkend verhaal. Het effectieve kleurgebruik en de geheel eigen tekenstijl van Bonhomme zijn prachtig en doen verlangen naar nog meer vertalingen. JdL

Humor in beroepen! 9: Ambtenaren (Bloz/ M'Duc, Boemerang). De korte verhalen stranden op clichés. Wel aardig voor in de wachtruimte van gemeente- of stadhuis. LdM

Jan, Jans en de kinderen 41 (Studio Jan Kruis, Sanoma). Het is tobben in Huize Tromp. Zware levensvragen over *midlife*-problemen, het gebruik van viagra en de filosofieën van de rode kater gekoppeld aan het onstuimige gedrag van de kinderen zorgen voor de nodige humorvolle uitbarstingen en reflecties. RB

Jeremiah 28: Met Esra is alles goed (Hermann, Dupuis). Voor de liefhebber goed te genieten deel uit deze klas-

Communisme en demonen

KGB 1: De demonen van het Kremlin

Mangin & Kerfiden
Bee Dee 2008
ISBN 978-90-77331-73-6
Prijs €9,95
48 pagina's
kleur (sk)

Het woord 'kameraden' had tijdens het communisme een heel andere betekenis dan wanneer het nu klinkt vanaf voetbaltribunes. Het was een misplaatst stopwoord dat het dictatoriale en schijnheilige regime leek te belichamen. **Valérie Mangin** en **Malo Kerfiden** hebben geen makkelijke weg gekozen door binnen deze communistische setting nog een wereld toe te voegen: eentje die gaat over demonen, zelfontbrandende mensen en experimentele laboratoria.

Het verhaal vangt aan in 1961. Dimtri wordt door een groep 'kameraden' uit bed gesleurd en afgevoerd. Zijn verleden is complex en angstaanjagender dan hij op dat moment weet. Een merkwaardige moord volgt. Vanuit het niets duikt een vrouw op in een regeringskamer. Na een fatale haal van haar mes, kerft ze een vijfpuntige ster in haar borstkas en spuugt een grote straal bloed, waarna haar hoofd ontploft.

Kort rijst de vraag of het werkelijk nodig was om haar zulke grote borsten te geven.

Daar waar de logica binnen het verhaal ontbreekt of te oppervlakkig blijft, wankelt de geloofwaardigheid. Dat is jammer, want er zitten goede ideeën in.

Overeenkomsten tussen het communisme en demonen zijn snel te vinden. Interessant zijn ook de onderliggende vragen: waar ligt de grens tussen goed en kwaad? Wat rechtvaardigt kwaad? Hoe groot is de kracht van wraak? Wanneer ga je over die grens? Wat maakt een mens tot een monster?

De wendingen zijn verrassend, maar, door gebrek aan onderbouwing, niet altijd even sterk. De imposante achtergronden met uitgewerkte details zijn de moeite waard. Binnen de gezichtsexpressie van zijn personages is er voor tekenaar Kerfiden nog terrein te winnen. Zijn personages komen soms afstandelijk en ontoegankelijk over en dat gaat ten koste van de beleving. Toch maakt dit eerste deel nieuwsgierig naar de volgende delen. Voorlopig krijgt *KGB* het voordeel van de twijfel. LdM

Inspecteur Netjes: De Shell-mysteries

Kolk
Stripstift 2008
ISBN 978-90-74539-27-2

Prijs €,95
72 pagina's
zwart/wit (sk)

in advertentie-uitingen. Denk aan de foto's afkomstig van het ministerie van Justitie waarin je op zoek moet naar de details in een detentiecentrum.

Inspecteur Netjes van **Hanco Kolk** begon zijn loopbaan in *Sjors en Sjimmie Stripblad* en dook jaren later weer op in *Veronica Magazine*. De onderzoeken die in de uitgave *De Shell-mysteries* staan, is een selectie van 11 van de 18 afleveringen die Kolk speciaal voor Shell maakte. De stripmysteries stonden in het huisorgaan *Shell Venster* en hebben het thema energie met elkaar gemeen (en soms spelen er medewerkers van het olieconcern een rolletje). Leuk dat uitgeverij Stripstift in de reeks *Nederlandse stripparels* (met kranten- en tijdschriftenstrips) deze parel uit de schelp van Shell heeft gehaald om aan de rest van Nederland te tonen. In *Stripschrift* 393 staan overigens nog drie afleveringen in kleur die niet binnen het oblong-formaat pasten. De rest volgt hopelijk in deel 2. MvM

sieke reeks. Veel actie en geweld, al blijkt de wereld van Jeremiah er vooral één van symboliek en sfeertekening. Een doortimmerd scenario met doordachte en – logische! – plotwendingen zit er minder in. WT

Jojo 17: In beslag genomen! (Geerts, Dupuis). Jojo krijgt van zijn vader een bijzonder erfstuk. Daar waar het verhaal bij vlagen begint te vermoeien, blijven de tekeningen steeds verfrissend. LdM

Kogaratsu 11: Te vuur en te zwaard (Michetz/Bosse, Dupuis). Eindelijk weer eens een ouderwets Samoerai-verhaal met een moraal, en bovenal zonder al die fantasyelementen die tegenwoordig standaard lijken in een beetje avonturenverhaal dat zich in Japan afspeelt. TdK

Mira 2: Ik ben vandaag stapelverliefd op jou (Ilah, Oogachtend). Selectie van strips uit de Belgische *Flair*. Mira is het ongebonden nichtje van Cordelia, maar is als strippersonage nog niet zo uitgebalanceerd. RS

Nausicaä van de vallei van de wind 2 (Miyazaki, Glénat). Deze manga over de wereld ná de vernietiging – de zoveelste – stamt uit begin jaren 1980. Qua tekenstijl en verhaaltempo maakt deze strip van Hayao Miyazaki nu al een gedateerde indruk. RS

De avonturen van Nicky Saxx 4: Aan(ge)slagen (Ritstier/Oosterveer, Bee Dee). Januari 2008 besloot *De Telegraaf* het laatste Nederlandse stripfeuilleton de nek om te draaien omdat het niet meer bij de snelheid van onze tijd hoorde. Eeuwig zonde, want ook de albumreeks staat daarmee na 21 verhalen op de tocht. *Aan(ge)slagen* is daarom een juist getroffen albumtitel voor deze krachtige krantenstrip. JdL

De niemendalletjes van Lewis Trondheim - De vloek van de paraplu (Trondheim, Oog & Blik). Aangename dagboekstrip die volgens de auteur over 'niemendalletjes' gaat. Bij vlagen hilarisch. RS

Collectie Nooitgedacht 1: Spoorzoeken (Brugman/Ritstier, Kippenvel). Deze nieuwe 'collectie' dankt zijn naam aan de verhalen waarvan men nooit gedacht had dat ze ooit in albumvorm zouden verschijnen. In dit eerste deel twee in 2003 en 2004 in *Tina* geplaatste avonturenverhalen over de zoektocht naar een biologische moeder en een bende valsemunters. TdK

Nozzman 2 (Nozzman, Silvester). Intelligente vondsten en meesterlijke eenvoud, samengebracht in deze tweede bundeling cartoons. LdM

Het buitensporige leven van de Nylon Man (Hermann/Kirstein, Saga). In Nederland is deze absurdistische strip van de Duitse scenarist Hans-Michael Kirstein en Hermann haast compleet genegeerd. Kirstein (illustrator en redacteur) kende het werk van Hermann uit het Duitse striptijdschrift *Zack* en startte vanaf 1980 een briefwisseling met hem. Daar is dit

[DE BOVENTOON]

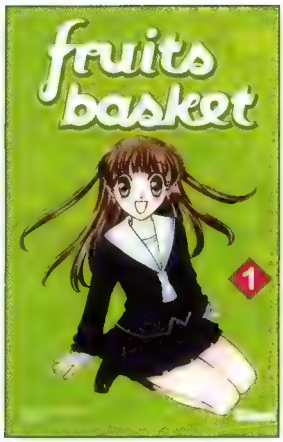

Sitcom-manga voor tienermeisjes

Fruits Basket 1

Takaya
Glénat 2008
ISBN 978-90-5492-514-3
Prijs € 6,95
208 pagina's
kleur (hk)

Fruits Basket, vanaf 1999 in Japan een topper, is een zogenoemde *shojo*, een manga gericht op een vrouwelijk tienerpubliek. Ook deze manga is van oorsprong een agressieve raamvertelling met tekeningen waarin uitgesproken androgyne typeringen worden verbeeld. Kenmerkend zijn grote glanzende ogen vol naïveteit, lange benen en klanknabootsingen die van de pagina's spatten.
Hoofdpersoon is Honda Tohru, een tienermeisje dat na de dood van haar moeder in een tentje woont. Haar droom gaat in vervulling als zij wordt opgenomen in een rijke familie. Tijdens het verrichten van allerlei huishoudelijke karweitjes bemerkt zij dat de familie behoorlijk gestoord is. Afwijkend gedrag lijkt de norm te zijn. En wat heeft de dierenriem ermee te maken? Deze manga van **Natsuki Takaya** heeft alles in zich van een sitcom. De nadruk ligt op gevoelens en emoties met een flinke dosis mysterie over de gekkigheid van de rijke familie. Het drukke semi-realistische tekenwerk (in zwart/wit) past exact bij het razende tempo van het eenvoudige scenario dat een open einde kent. RB

Absurde piratenmanga

One Piece van **Eiichiro Oda** is een *shonen*, oftewel een manga in de lijn van *Dragonball*, *Yu-Gi-Oh* en *Naruto*. Kort samengevat betekent dit een onsamenhangend verhaal met veel gevechten, rare gezichtsuitdrukkingen en vreemde personages. Niets mis mee, maar je moet er wel tegen kunnen. Het verhaal draait om Monkey D. Luffy, een jongen die in zijn jeugd een duivelsvrucht heeft gegeten en daardoor een rubberen lichaam heeft gekregen. Best handig als je professioneel piraat wilt worden. Met acties als 'gum-gum kanon', een verpletterende vuistslag, of 'gum-gum zweep', waarbij zijn arm als zweep fungeert, verslaat hij elke tegenstander met gemak. Een soort Mister Fantastic dus, alleen dan in een mangajasje.
Zijn belevenissen zijn bij vlagen best vermakelijk, maar het leesplezier wordt dikwijls vergald door de diverse absurde bijfiguren. Marinekolonel 'bijl-hand Morgan' spant wat dat betreft de kroon: zijn naam moet helaas letterlijk opgevat worden. Jammer, want met mangaseries als *20th Century Boys*, *Deathnote* en *Monster* leek het stiekem best wel interessante genre eindelijk met kwaliteit geassocieerd te gaan worden. Niet dat *One Piece* zo slecht is, maar het is gewoon niet wat manga op dit moment nodig heeft... OW

One Piece 1: Avontuur aan de horizon

Oda
Glénat 2008
ISBN 978-90-6969-547-1
Prijs € 6,95
208 pagina's
zwart/wit (sk)

De grootste meerwaarde van stripverhalen

Deze manga sterkt mij in de overtuiging dat die stripvorm hetzelfde trucje toepast dat enige jaren geleden voor goede zaken heeft gezorgd in de wereld van het kinderboek. Daar zag je een ware hausse aan griezelboeken voor kinderen. Nu was dat 'nieuw' wel betrekkelijk. Voor de jeugd was het een wereld die ze eindelijk kon ontdekken, volwassenen daarentegen zagen alle oubollige clichés (weerwolven, vampiers, zombies, mummies, ratten en spinnen) in simpele kindervorm voorbij komen. Dit gevoel van slaapverwekkende herkenning bekruipt mij nu weer bij veel jeugd-manga's. Ook hier veel opgewarmde sciencefiction- en fantasy-thema's die je als volwassene tientallen keren voorbij hebt zien

[EN VERDER]

verhaal uit voortgekomen. Lombard vond het kennelijk niet nodig om het album ook in het Nederlands uit te brengen, waarna het Vlaamse Saga in dit gat sprong. RS

De oneven orde 5: Het laatste hoofdstuk (Teng/Cuadra/Miel, Lombard). Afsluitend deel over het oeroude geheim van een feministische lezing van de bijbel. Ook terroristen ruiken hun kans. Paul Teng, de enige overgebleven Nederlandse tekenaar van realistische avonturenstrips met internationale faam, maakt er een sfeervol geheel van. RS

Ratafia 2: De ijverige imbeciel (Pothier/Salsedo, Bee Dee). In het kielzog van filmhit *Pirates of the Caribbean* lijkt het genre van de zeeroverstrip weer helemaal terug. Ratafia is een humorreeks die vooral op het stukken betere *Rosco de Roode* van Jean-Louis Marco wil lijken. Schatkaarten, zombies, een mysterieuze vrouw en een domme neger, alle clichés zitten in deze strip. De robuuste (iets te donkere) inkleuring verhult met moeite dat Fréderik Salsedo een beperkte tekenaar is. JM

Rataplan 17: Blunders 3: Op oorlogspad (Morris/Janvier/Fauche/Léturgie, Lucky Comics). Melige, magnifieke en merkwaardige grappen rond een maffe hond. RS

Reiziger 3: Toekomst 3 (Stalner/Boisserie, Glénat). Reiziger is een intelligente reeks waarin moeiteloos tussen toekomst en verleden wordt gewisseld. Stalner tekent daarbij prachtige sfeerplaatjes. TdK

De republiek 2: Immuniteit (Frisco/Le Gall, Casterman). Het verhaal is strak maar bij vlagen ongeloofwaardig met een presidentskandidaat die lange tijd ondergedoken en vermeend overleden blijft. Verder heeft Le Gall wel erg veel tekst nodig: een beetje vlotter kan geen kwaad. TdK

Rik, Clio en Pluk 7: Clio in de toptien (Steeman, Kippenvel). Clio's zangcarrière wordt gedwarsboomd in dit *Taptoe*-verhaal uit 1967. Grappige klassieker, aangevuld met losse illustraties. Jammer van de matige productiekwaliteit van de uitgave zelf. TdK

Rooie Oortjes 35 (Carsten, Boemerang). Zeker tot en met 2010 verschijnen er elk jaar twee nieuwe delen met erotische grappen. In dit album mag de Duitse illustrator Carsten Mell zich uitleven. Met wisselend succes. RS

Sabbatini 4: Het antikytheraprincipe (Du Caju/Morjaeu, Diversimedia). Het draait in dit verhaal om een computer uit de 2e eeuw. Omdat het zich in Amsterdam afspeelt, herkennen we enkele typische binnenstadtaferelen. TdK

Say Hello to Black Jack 10: Kronieken van de psychiatrie 2 (Sato, Glénat). In dit deel van de realistische mangaserie van Syuho Sato over de Japanse ziekenhuizen,

Gewelddadige manga met sadistische ondertoon

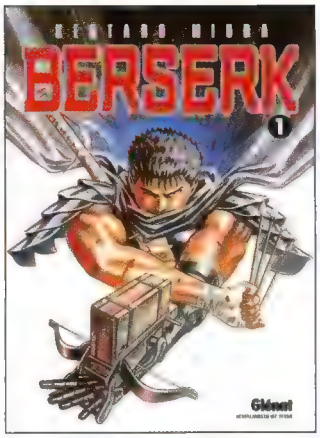

De Japanse manga's vormen een brede vlag die een gevarieerde lading dekt. En onder die vlag varen veel strips, voor jong en oud. Van kinderverhaaltjes tot harde porno. Een gevarieerdheid waarbij de ene manga nauwelijks iets met de ander te maken heeft. De enige gedeelde eigenschap is vaak niet meer dan een verwante tekenstijl, zoals ook de West-Europese strip veel verwantschap vertoont.
Waar *Berserk* van **Kentaro Miura** binnen dit brede genre past laat ik graag aan de kenners over. Wat de amusementswaarde betreft kan ik in elk geval niet positief zijn. Deze strip met als hoofdpersonage een strijder die een zwaard met zich meevoert dat groter is dan hemzelf kan niet boeien. Hij reist langs velden en wegen en komt bij elke nederzetting die hij aandoet in aanraking met een enorme hoeveelheid moordenaars, demonen en monsters. Eigenlijk vecht hij als eenling alleen tegen een massale overmacht. En dat leidt standaard tot een ware slachtparij waarbij niet alleen ledematen in het rond vliegen. Het beeld is niet compleet zonder dat personages letterlijk doormidden worden gehakt.
De hoeveelheid geweld en de manier waarop dit expliciet met een sadistische ondertoon in beeld wordt gebracht, doet sterk denken aan ranzige strips uit de jaren 1970, zoals *Oltretomba* en *Terror*. Dit in een tekenstijl die alleen uitstijgt boven het werk van de mindere tekenaars van die reeksen. Ook inhoudelijk stelt deze manga weinig meer voor. Een poging tot een diepere laag ligt dan wel verscholen in het verleden achter de zwijgzame held, maar dat interesseerde mij voor het einde van dit eerste deel al geen bal meer. En daar kan een soort 'Tinkerbell'-achtige *sidekick* ook niets aan veranderen. WT

Berserk 1

Miura
Glénat 2008
ISBN 978-90-6969-553-2
Prijs € 6,95
224 pagina's
zwart/wit (sk)

komen. Zo ook in *Battle Angel Alita* van **Yukito Kishiro**: daarin draait het om een toekomstbeeld waarin mensen en cyborgs samen – en langs elkaar heen – leven. De eigen invulling is een verliefd robotmeisje/strijder. Verder is er niets dat de grauwe middelmaat ontstijgt en storen bovendien de moreel/ethische bedenkelijke acties van de hoofdpersonen nogal. WT

Battle Angel Alita 3

Kishiro
Glénat 2008
ISBN 978-90-6969-531-0
Prijs € 6,95
224 pagina's
zwart/wit (sk)

ADVERTENTIE

ADVERTENTIE

moeten ook de media het ontgelden. Die beginnen na een brute moord op een aantal scholieren een hetze tegen geesteszieken. EvdH

De tweede kus 3: Hanne (Conz, Oogachtend). Man en vrouw draaien rond elkaar, maar een drama in het verleden staat in de weg. Drie albums voor zo'n microdrama is wel erg veel. RS

Urbanus 128: Wat voorafging (Linthout/Urbanus, Standaard). Beide auteurs vertellen hun eigen verhaal over de ontstaansgeschiedenis van de strip. Het zal niet verbazen dat die versies flink verschillen en vooral de eigen ego's strelen. De waarheid? Die ligt ongetwijfeld ergens in het midden. TdK

De Vliegende Hollander: Het VOC-complot (Verhaegen/Kragt, Eureducation). Educatieve strip over de legende van De Vliegende Hollander begint sterk, maar eindigt zwak. Er duikt, zonder enige toelichting, een kraken (een fabeldier in de vorm van een reuzeninktvis) op, en de link naar de huidige samenleving om nog wat kritische noten over mensenhandel te kraken is grotesk. RS

De ware stadslegenden 2 (Frusin/Picard/Defali/Fournier/ Corbeyran/Guérin, Dargaud). Voor 16 jaar en oud er. Bundeling van diverse verhalen door verschillende tekenaars. Eind goed, al goed is ver te zoeken. Geen aanrader voor tere zielen. LdM

Wayne Shelton 7: De lans van Longinus (Dena-yer/Cailleteau, Dargaud). De ongelovige Wayne komt terecht in een avontuur dat draait om de bescherming van een heilig relikwie. De afloop van het verhaal wordt uitgesteld tot het volgende album. LdM

Wild River 1: De raid (Wagner/Seiter, Casterman). Boer zoekt vrouw, die door Crow-indianen is ontvoerd nadat ze de ranch hebben overvallen. Bekend thema. Verdere delen zullen moeten uitwijzen of deze western een aanwinst is. RS

Wolf 15: Aegirs woede (Dupré, Bee Dee). Wolf en vrienden moeten letterlijk onderduiken om de gunsten van onderwatergod Aegir te verkrijgen. Een beetje vergezocht scenario met iets tè voor de hand liggende grappen. TdK

Yu-Gi-Oh 15 (Takanashi, Glénat). Weinig verrassend. Is meer een uit de kluiten gewassen reclame voor de speelkaarten die in de handel zijn, dan een waardige strip. LdM

Zeven 3: Zeven piraten (McBurnie/Bertho, Silvester). Dit album is een herbeleving van *Schateiland* (Robert Louis Stevenson, 1883). McBurnie voegt er wel een epiloog aan toe met een onverwachte ontknoping. Leuk.
TdK

AGENDA

AANVULLINGEN? VERTEL HET ONS! STUUR NIEUWS OVER BEURZEN, TENTOONSTELLINGEN OF ANDERE INTERESSANTE STRIPEVENEMENTEN AAN AGENDA@STRIPSCHRIFT.NL OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM

- ***t/m 15 augustus*** *Expo 'Met scheve ogen', over de manier waarop westerse stripmakers naar het Oosten hebben gekeken en omgekeerd, Nederlands Stripmuseum, Westerhaven 70, Groningen, info: (+31)(0)50-3178470 of www.nederlandsstripmuseum.nl*
- ***t/m 31 augustus*** *Expo 'Willem – In geuren en kleuren', met politieke tekeningen van Bernard Willem Holtrop, Persmuseum, Zeeburgerkade 10, Amsterdam, info: (+31)(0)20-6928810 of www.persmuseum.nl*
- ***t/m 31 augustus*** *Expo 'Picha', met werk van 19 Afrikaanse stripmakers, Afrika Museum, Postweg 6, Berg en Dal, info: www.picha.nl*
- ***t/m 31 augustus*** *Expo 'Willie Wortel – De uitvinder', Industrion, Museumplein 2, Kerkrade, info: (+31)(0)45-5670809 of www.industrion.nl*
- ***t/m 26 oktober*** *Expo 'Betreden op eigen risico', met spotprenten uit de eigen collectie uit de jaren 1970, 1980 en 1990, Historisch Centrum Het Markiezenhof, Steenbergsestraat 8, Bergen op Zoom, info: (+31)(0)164-277077 of www.markiezenhof.nl*
- ***t/m 16 november*** *Expo 'Eendracht maakt Smurf – 50 Jaar Smurfen', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2100433 of www.stripmuseum.be*
- ***16 augustus*** *10e Kamper Stripspektakel, Oudestraat/Van Heutszplein, Kampen, info: (+31)(0)38-3320997 of www.steck.nl*
- ***30 en 31 augustus*** *23e Brabants stripspektakel, Sportcentrum Valkencourt, Heerkensdreef 15, Valkenswaard, info: (+32)(0)11-661473 of www.stripspektakel.nl*
- ***27 en 28 september*** *De Stripdagen, Euretco Expo Center, Meidoornkade 24, Houten, info: (+31)(0)6-23718719 of www.stripdagen.nl*
- ***4 en 5 oktober*** *Opendeurweekend met stripmarkt, met onder anderen Steven de Rie, 't Vlaams Stripcentrum, Bomsesteenweg 337, Wilrijk, België, info: (+32)(0)3-5603753 of www.vlaamsstripcentrum.be*
- ***18 november 2008 t/m 22 februari 2009*** *Expo 'De nieuwe kinderstrip', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2100433 of www.stripmuseum.be*

Eendracht maakt smurf

Zoals mocht worden verwacht draagt het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal een meer dan waardig steentje bij aan het wereldwijd gevierde verjaardagsfeestje van *De smurfen*. Ontstaan in 1958 als bijfiguren in *Johan en Pirrewiet 9: De fluit met zes smurfen*) zijn de blauwe wonderlijke wezentjes van drie appels hoog (volgens schepper Peyo, pseudoniem van Pierre Culliford) in de loop der jaren uitgegroeid tot een wereldwijd bekend merk. De smurfen hebben de kaders van het stripalbum al lang verlaten en zijn op televisie, in de bioscoop, in reclamecampagnes en als verzamelobjecten een bekend gegeven. De populariteit van de smurfen hangt samen met de eenvoud, herkenbaarheid en toegankelijkheid van de figuren èn de verhalen. Brusselaar Peyo was niet alleen een begenadigde tekenaar maar bovenal een echte verteller. Hoewel blauw, allen voorzien van een witte broek en slappe puntmuts en wonend in paddestoelen staat het smurfenvolkje symbool voor de echte wereld. In de basis goed, maar met regelmaat bedreigd door interne en externe kwade factoren. Ook onhebbelijke eigenschappen zijn de smurfen niet vreemd. Het gaf Peyo de mogelijkheid elke aanleiding voor een nieuw avontuur te gebruiken, zonder een geloofwaardig scenario geweld aan te doen. Gargamel en Azraël dienden zich aan als er bedreiging voor het vredige dorpsleven nodig was; een smurfin werd geïntroduceerd om de onderlinge verdraagzaamheid op de proef te stellen en anders boden de lolsmurf, de betweterige brilsmurf of de moppersmurf wel een aanleiding. Inmiddels is het eenvoudig opgezette smurfendorpje voorzien van legio nieuwe smurftypen die uiterlijk allemaal hun eigen kenmerken hebben. Recent heeft grootgrutter Albert Heijn daar nog een nieuwe aan toegevoegd (boodschappensmurf). De tentoonstelling *Eendracht maakt smurf* toont met verschillende thema's aan hoe toegankelijk de strip is en welke parallellen er met de echte wereld zijn. 'Er was eens in het onzalige land...' vertelt over de samenlevingsvorm van de smurfen, die een eenheid is waarin ze altijd voor elkaar klaar staan maar waarin ook stevige meningsverschillen voorkomen. 'Allemaal gelijk en toch anders' zoomt in op de ogenschijnlijke gelijkheid van alle smurfen terwijl het volkje toch uit een samensmelting van verschillende individuen bestaat. Een goede reeks kan niet zonder slechterik, een vijand waartegen alle smurfen zich kunnen keren, moet ook Peyo gedacht hebben. Daarvoor introduceerde hij Gargamel. In 'Gargamel en de mensenwereld' staat hij centraal. Tot slot wordt in 'Een dorp van solidaire individuen' de nadruk gelegd op de kracht van vele eenlingen die door samenwerking en onder leiding van de grote smurf tot grootse daden in staat zijn. De expositie loopt tot en met 16 november. TdK

Meer info: zie agenda.

FOTO DANIEL FOUSS

ADVERTENTIE

→ HET VAK

DEZE RUBRIEK IS BESTEMD VOOR MUTATIES IN HET ROERIGE STRIPWERELDJE, ALSMEDE VOOR MELDINGEN VAN OVERLIJDEN, FUNCTIEWIJZIGINGEN, WISSELINGEN VAN UITGEVER OF DISTRIBUTEUR, VERHUIZINGEN... HIER LEEST U ER ALLES OVER. STUUR MUTATIES AAN **HETVAK@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.

>WAARHEEN?

In Frankrijk bestaat al negentien jaar een prijs voor het beste stripalbum, gekozen door de Franse boekhandelaars. **Emile Bravo** won dit jaar met *Robbedoes – Het dagboek van een fantast*, deel vier uit de reeks *Een verhaal van Robbedoes en Kwabbernoot door...*

De film **Asterix en de Olympische spelen** heeft in Frankrijk een Gérard gewonnen, net als de vertolker van Assurancetourix (Franck Dubosc) en Kaamelott-auteur Alexandre Astier die een kleine bijrol had. Gérards worden uitgereikt aan ondermeer de slechtste films en auteurs van een jaar. Pijnlijk...

Op 17 juni trouwde **Richard Kennepohl**. Hij speelt één van de twee hoofdrollen in Erwin Suvaals stripcolumn die in elk nummer van *Stripschrift* onderaan pagina 3 te lezen is. Kennepohl werkt in de Rotterdamse stripwinkel Yendor; en voordat er pijnlijke misverstanden ontstaan tijdens mogelijke felicitatierituelen: het is de man met de bakkebaarden.

Opnieuw sluit een stripwinkel haar deuren. Stripwinkel **De Vreemde Zaak** uit Apeldoorn maakte onlangs bekend er in januari 2009 mee te stoppen.

Op 21 juni maakte magazine *Focus Knack* de winnaars bekend van de Vlaamse stripstrijd die maanden in het blad woedde. **Simon Spruyt** won de juryprijs – en daarmee een jaar lang in publiceren in *Focus Knack* – terwijl **Reinhart** (Croon) de publieksprijs, de trofee Publieksprijs Focus Knack Stripstrijd 2008, in ontvangst mocht nemen.

Vlaanderen is een nieuwe stripprijs rijker. **De Plastieken Plunk**, vernoemd naar de stripreeks *Plunk!* van Luc Cromheecke en Laurent Letzer, wordt in twee versies uitgereikt aan het beste korte verhaal dat òf op de website van Pulpdeluxe verscheen, òf in de eerste jaargang van het blad *Plots Stripmagazine*. De publieksprijs, gebaseerd op internetstemmen, werd op 12 juli uitgereikt aan tekenaar Swahili en scenarist Peter Moerenhout voor hun *Brief van een onbekende*, terwijl een jury bestaande uit Serge Baeken, Jan Bosschaert, Conz, Kurt Morissens, Gert Meesters en Sara Hasse een prijs toekende aan Pinda voor zijn strip *Aleize*.

Eind september sluit stripwinkel **Gilles de Geus** haar deuren. Te weinig klandizie en dus te weinig omzet, zegt de eigenaar. De winkel voert nog tot aan de sluitingsdag enkele acties en is te vinden aan de Bosstraat 4 in Bergen op Zoom.

Medio juli opende in Haarlem stripwinkel **Het Avontuur** zijn deuren. Uitbater Rob Mandemaker vult daarmee het gat op van stripwinkel Bee Dee, die na Stripdagen Haarlem sloot. Het Avontuur is te vinden aan de Oude Gedempte Gracht 22.

>WAARVOOR?

Op 15 mei overleed **William 'Will' Elder**, de tekenaar van *Little Annie Fanny*, een parodie op *Little Orphan Annie*. Deze erotisch getinte strip verscheen tussen 1962 en 1988 in het Amerikaanse *Playboy*. Harvey Kurtzman (tevens oprichter van *Mad*) was de schrijver van de reeks.
Ook aan *Mad* leverde Elder vele bijdragen in de vorm van parodieën op bekende figuren, stripreeksen en films. Elder werd geboren als Wolf William Eisenberg in de Bronx in New York. Na terugkomst uit Europa, waar hij diende in het Amerikaanse leger als topografisch ontwerper, nam hij de naam Will Elder aan. Hij werd 86 jaar.

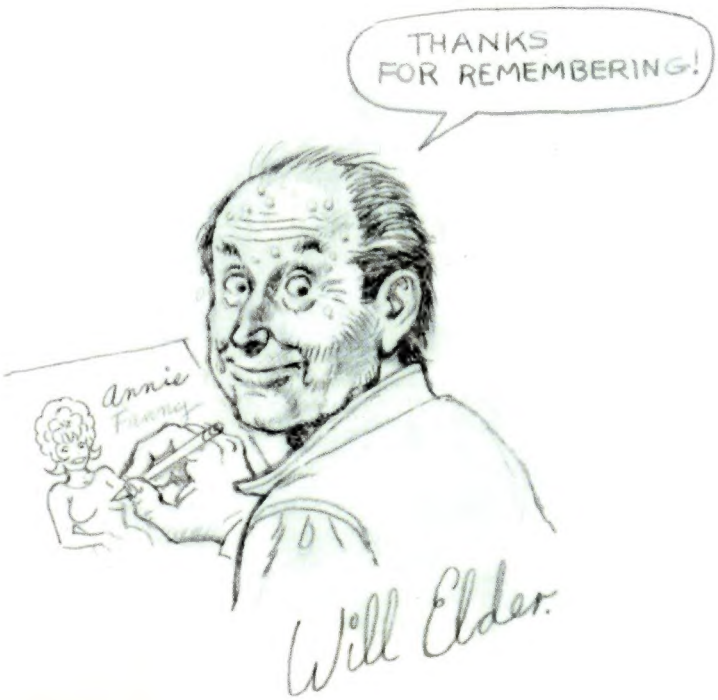

Op 21 mei overleed **Mel Casson**. Deze in Boston (USA) geboren striptekenaar volgde in 1990 Gordon Bess op met het tekenen van de strip *Roodoog*.
Al op zeventienjarige leeftijd leverde hij zijn eerste cartoons aan *The Saturday Evening Post*.
In de Tweede Wereldoorlog was hij een ware oorlogsheld. Hij deed mee aan D-day in Normandië, verdiende eervolle medailles bij de vleet – onder andere vijf Battle Stars en twee Purple Hearts – en kwam als kapitein het leger uit. Later diende hij nog in Korea. *Jeff Crockett*, *Sparky*, *Angel* en *Boomer* waren ook strips van zijn hand. Casson werd 87 jaar.

Op vrijdag 4 juli overleed op 77-jarige leeftijd schrijver **Janwillem van de Wetering** in een ziekenhuis vlak bij zijn woonplaats Surry in Maine (USA). Van de Wetering is het meest bekend om zijn boeken over het politieduo Grijpstra & De Gier waarvan twee verhalen ook werden verstript. *De kat van de brigadier* en *De mosseleters* verschenen in één stripboek in 1985 bij uitgeverij Mustang/Loeb en werden getekend door Theo Steeman. Bekend is dat Van de Wetering persoonlijk betrokken was bij de opzet van dit stripalbum. Vanwege zijn verhuizing naar de Verenigde Staten werden er niet meer verhalen verstript. Eerder, in 1984, werd wel een ander verhaal – *Moord op afstand* – van Van de Wetering bewerkt tot strip door Paul Kirchner. Ook was Van de Wetering de biograaf van Robert van Gulik, de schrijver van de *Rechter Tie*-verhalen.
Van de Wetering was al langere tijd ziek (kanker) en koos zelf het moment van zijn overlijden.

ADVERTENTIE

zaterdag 16 augustus 2008
binnenstad Kampen 10.00:17.00 uur

100 kramen 50 signerende tekenaars

meer info:
www.kamper-stripspektakel.nl tel: 038-3855914
www.reba.nl www.erwin-antiquariaat.nl www.de-fantast.nl

ADVERTENTIE

Nederlandse Stripklassiekers
voor de jeugd van toen

TOM POES

Integrale uitgave van de 69 Tom Poes-verhalen uit het weekblad Donald Duck, in 20 luxe banden.
De verhalen waren voor velen de eerste kennismaking met de avonturen van Tom Poes en Heer Bommel. Geheel in de originele kleuren gedrukt.
Reeds 19 delen verschenen. Prijs per deel € 59.

Eric de Noorman

Voor het eerst volledig in boekvorm: alle verhalen van Eric en Erwin de Noorman in 23 luxe banden.
Van alle striphelden die in de jaren veertig en vijftig hebben rondgelopen, is Eric de Noorman degene die het meest tot de verbeelding van zijn lezers sprak.
Reeds 22 delen verschenen. Prijs per deel € 52.

DICK BOS

Alle 73 avonturen van Dick Bos in een reeks van 19 luxe banden.
In april 1941 lag in de kiosken een klein boekje met een compleet stripverhaal! En wat voor één! Een met een echte held: judoka-detective Dick Bos!
Reeds 13 delen verschenen. Prijs per deel € 52.

Kijk op www.uitgeverij-panda.nl of vraag meer informatie.
T: 070 3615393, F: 070 3060256, E: info@uitgeverij-panda.nl

→ WINNEN

Kort voor Stripdagen Haarlem verscheen het eerste stripalbum van het duo Michiel de Jong en Milan Hulsing. *Een avontuur van Lana Planck 1: Operatie Hanuman* verscheen bij uitgeverij Oog & Blik. In samenwerking met deze uitgever kan *Stripschrift* vier albums met een speciaal door Michiel de Jong gemaakte tekening ter beschikking stellen aan inzenders van het goede antwoord op de vraag:

Het eerste avontuur van Lana Planck speelt zich af in de fictieve Hanuman-woestijn. Wie of wat is Hanuman in werkelijkheid?

Stuur het antwoord vóór 22 augustus 2008 naar
Lana-prijsvraag
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
of naar winnen@stripschrift.nl

Bij meer dan vier goede oplossingen zal er worden geloot.
De winnaars maken we in een volgend nummer bekend.
Maximaal één inzending per adres en discussiëren over de uitslag doen we natuurlijk niet.

Uitslag Fear(s) of the Dark-prijsvraag *Stripschrift 392*:
Wij vroegen welke schrijver, die ook aan de film *Fear(s) of the Dark* meewerkt, samen met Lorenzo Mattotti enkele geïllustreerde verhalen maakte? Het juiste antwoord, Jerry Kramsky, werd ingestuurd door onderstaande personen en zij hebben hun prijs – een gratis filmticket en een filmposter - al ontvangen. **Peter Bouter** (Gouda), **Marq van Broekhoven** (Breda), **John de Kraker** (Utrecht), **Vanca Roos** (Rotterdam), **Rich Thomassen** (Breda), **John van Wonderen** (Amsterdam).

Uitslag Bloeddorstige prijsvraag *Stripschrift 392*:
Samen met uitgever Rob den Houter mochten we in nummer 392 nog een extra prijs weggeven: een gesigneerd luxe exemplaar van *Bloeddorst*. We vroegen naar de naam van de persoon aan wie samensteller Menno Kooistra in 2007 het eerste exemplaar overhandigde. Dat was Jan Doense, de directeur van het Amsterdam Fantastic Film Festival. Na loting kwam **Willy Boer** (Ridderkerk) als winnaar uit de bus. Felicitaties voor allen!

→ HARRY'S POSTZEGELHOEKJE

Frankrijk is in sommige aspecten xenofoob. Stripzegels komen bij voorbeeld hoofdzakelijk van Franse stripmakers en zo niet, dan zijn de makers Franstaligen afkomstig uit België of Zwitserland.

FÊTE DU TIMBRE 2008
FÊTE DU TIMBRE
FROTTEZ ICI
FRANCE 2,18 €
Frottez la zone bleue du timbre pour voir apparaître ce que dit Droopy
3 561920 281490

Land van herkomst:
Frankrijk
Jaar van uitgifte:
2008
Cataloguswaarde:
€2,18

Dit jaar werd er een uitzondering gemaakt ter gelegenheid van het feit dat één van 's werelds grootste tekenfilmmakers 100 zou zijn geworden als hij niet in 1980 was overleden. Het mooie is dat de figuurkeuze niet viel op Bugs Bunny, Daffy Duck of Porky Pig die Tex Avery voor Warner Brothers ontwikkelde, maar op Droopy waarin zijn karakteristieke stijl het best tot zijn recht komt. Dat er ook plek was voor Wolf en één van de sexy Avery-vrouwen bewijst dat goede smaak de Fransen in staat kan stellen hun xenofobie opzij te zetten. HW

ADVERTENTIE

MOOIE PARELS, FIJNE PARELS

Nu in de winkel

- *Appie Happie A14/A15* door Dik Bruynesteyn
- *De red@ctie 1* door Mars Gremmen
- *Inspecteur Netjes 1* door Hanco Kolk

www.stripstift.nl

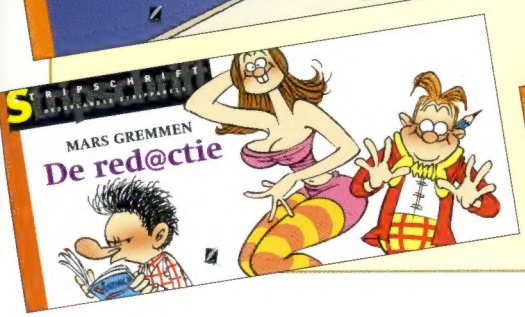

Cultureel erfgoed voor **€9,95** per deeltje

STRIP SCHRIFT

Jaargang 40
Nummer 3 (394)
augustus 2008

's Werelds oudste stripinformatieblad verschijnt 8 maal per jaar en wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie.

Redactie
Teus de Kruijf, Arco van Os, Dik Rondeltap, Rik Sanders

Medewerkers
Olav Beemer, Ben Bits, Ruud Booms, Yvonne Breuel, Daniel Fouss, Mars Gremmen, Erik van der Hoeven, Pieter Hogenbirk, Just de Leeuwe, Michel van Merriënboer, Jeroen Mirck, Laura M.C. de Moor, Willem Naber, Erwin Suvaal, Wilco Tuinenburg, Rudy Vrooman, Harry Wibier, Olivier Wortel, Annette Wouters

Omslag
Willy Linthout

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
t 010-2201063
f 010-4210608
e redactie@stripschrift.nl

Abonnementen
Een abonnement omvat 8 nummers en wordt daarna telkens stilzwijgend verlengd. Eventueel gemiste nummers zijn te bestellen via onze Back Issue Service.

Maak het juiste bedrag over op girorekening 9347590 ten name van Stichting Uitgeverij Stripstift te Rotterdam.
Nederland €44,00
België €46,50
Other countries €60,50
IBAN NL56 PSTB 0009 3475 90
SWIFT/BIC PSTBNL21
Bedragen zijn inclusief 6% BTW
Opzeggingen schriftelijk richten aan de uitgever, uiterlijk twee nummers voor het aflopen van het abonnement.

Reprorecht
Het overnemen, maar ook het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Materiaal
Ongevraagd toegestuurd materiaal wordt niet geretourneerd.
De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs.

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opmemen met de uitgever, of e-mailen naar adverteren@stripstift.nl

Druk
Printec Offset, Kassel, Duitsland

Uitgever/Distributie Nederland

STRIPSTIFT

Stichting Uitgeverij Stripstift
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
t 010-2201063
f 010-4210608
e uitgever@stripstift.nl
w www.stripstift.nl
KvK Rotterdam 24335843

Distributie België
Pinceel, Leuven
AMP, Brussel

Stripschrift wordt uitgegeven in opdracht van Het Stripschap. Leden van Het Stripschap krijgen €1,25 korting op de abonnementsprijs.

ISSN 0165-845X

DE TERUGKEER VAN

DE HAVIK

DOSSIER-EDITIE

YANN DE KERMEUR IS TERUG! De avonturier wordt door het hof op een missie naar Canada gestuurd. Daar is in een van de Franse forten een man meer dood dan levend aangekomen. Hij was ontsnapt aan de indianen. Als de dokter hem onderzoekt, ziet hij dat op zijn rug een kaart is getatoeëerd...

SILVESTER

Patrice Pellerin heeft uitgebreid onderzoek gedaan voor de nieuwe serie van De Havik. In drie dossiers staat steeds een deel van het verhaal, met de uitgebreide schetsen en studies die Pellerin maakte. Een uniek kijkje over de schouder van de tekenaar van deze successerie.

EERSTE ONTMOETING
DE HAVIK (1)
YANN DE KERMEUR, SPION VAN DE KONING...
EEN GEHEIME, GEVAARLIJKE MISSIE BRENGT HEM VAN DE VERGULDE ANTI-CHAMBRES VAN VERSAILLES NAAR DE UITGESTREKTE IJSVLAKTES VAN QUEBEC!
• HET NIEUWE AVONTUUR VAN DE HAVIK:
Het begin van de tweede reeks in drie afleveringen verteld.
• IN DIT NUMMER:
Een reportage over tekenaar Patrice Pellerin.
MET NOG ONUITGEGEVEN SCHETSEN EN VOOR-STUDIES VAN PELLERIN.

LET OP: ÉÉNMALIGE UITGAVE

DOSSIER 2 EN 3 VERSCHIJNEN IN SEPTEMBER EN NOVEMBER

DE DOSSIER-EDITIE BEVAT ONUITGEGEVEN SCHETSEN EN VOOR-STUDIES VAN PATRICE PELLERIN.

© MC Productions Soleil - Pellerin

Voor meer informatie en andere uitgaves:
vraag naar de Silvester-zomercatalogus bij uw stripspeciaalzaak